

TELAFERLİ TÜRKMEN ŞAİRLER

Doaa ALSHEBLY

**2020
YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI**

Doç. Dr. Enver KAPAĞAN

TELAFERLİ TÜRKMEN ŞAİRLER

Doaa ALSHEBLY

**T.C.
Karabük Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**Tez Danışmanı
Doç. Dr. Enver KAPAĞAN**

**KARABÜK
Ağustos 2020**

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
TEZ ONAY SAYFASI.....	5
DOĞRULUK BEYANI	6
ÖNSÖZ	7
ÖZ.....	8
ABSTRACT.....	9
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	10
ARCHIVE RECORD INFORMATION	11
KISALTMALAR	12
ARAŞTIRMANIN KONUSU	13
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	13
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	13
ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM	13
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER	13
TELAFERLİ TÜRKMEN ŞAİRLER.....	14
BİRİNCİ BÖLÜM	14
MEZOPOTAMYA ÜLKESİ IRAK	14
1.1. Konum.....	14
1.2. “Irak” Adının Menşei	15
1.3. Sınırlar	16
1.4. Yüzölçümü	17
1.5. Dil.....	17
İKİNCİ BÖLÜM.....	18
IRAK’IN TARİHİ.....	18
2.1. İslam Öncesi Irak Tarihi	18
2.2. İslami Fetihlerden Sonra Irak (Orta Dönem)	21
2.3. Modern Irak’ın Tarihi.....	22
2.4. Irak’ta Cumhuriyet Dönemi	24
2.5. Irak – İran Savaşı (Birinci Körfez Harbi)	25
2.6. Çöl Kasırgası (İkinci Körfez Harbi).....	25
2.7. Mevcut Durum:	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	27
IRAK EDEBİYATI	27
3.1. Eski / Antik Mezopotamya Edebiyatı	27
3.1.1. Antik Irak Edebiyatının Özellikleri	27
3.2. Emevi Döneminde Irak Edebiyatı	29
3.3. Abbasi Döneminde Edebiyat	32
3.3.1. Şiir	33
3.3.2. Şiir Amaçları	33
3.3.3. Hiciv	34
3.3.4. Ağıt (Mersiye)	34
3.3.5. Gazel	35
3.3.6. Züht ve Tasavvuf	35
3.4. Şiirin Temsilcileri	36
3.5. Nesir ve Türleri	36
3.5.1. Hitabet / Söz sanatı	36
3.5.2. Kitabe / Yazı	36
3.5.3. Tercüme	37
3.5.4. Nesir Temsilcileri	37
3.6. Abbasi Hilafetinin Yıkılmasından Sonra Irak	37
3.6.1. Modern Irak Tarihinde Kültürel Rönesans	38
3.6.2. Kültürel Kalkınmanın Öncülerinden Bazıları	38
3.6.2.1. El-Âlûsî:	38
3.6.2.2. El-Karmali	38
3.6.2.3. Maruf el-Rusafi	39
3.6.2.4. El-Zahavi ve Kalkınma	40
3.7. Büyük Yirminci Devrim'de Şairler	40
3.7.1. Şair El Mevlevi (Muhammed Habib El-Ubeydi)	41
3.7.2. Necefli şair (Muhammed Ali el-Yakubi)	42
3.7.3. Muhammed Mehdi el-Cevahiri	42
3.7.4. Muhammad Said el-Habubi	42
3.8. 1958 Devriminden Sonraki Edebi Hareket	42
3.9. 2003 Sonrası Edebi Yaşam	43
3.10. İki Neslin Özellikleri	44

3.11. Romanı Yazımındaki Paradigmanın Değişimi.....	44
3.12. Türkmen Edebiyatı	45
3.12.1. Türkmen Edebiyatı Türleri:.....	46
3.12.1.1. Anonim Halk Edebiyatı.....	46
3.12.1.2. Tanınmış Popüler Edebiyat	46
3.12.1.3. Destansı Eserler	46
3.12.1.4. Âşık Edebiyatı	47
3.12.2. Türkmen Edebiyatı'nda Öyküler ve Romanlar	47
3.12.2.1. Genel Öyküler	47
3.12.2.2. Tarihsel Öyküler	47
3.12.2.3. Aşk ve Kara Sevda Hikâyeleri.....	47
3.12.2.4. Realist Öyküler	47
3.12.3. Halk Şarkı ve Türküleri.....	48
3.12.4. Huriyyat	49
3.12.4.1. Koryatların Toplatılması	50
3.12.4.2. İçerik / Muhteva.....	50
3.12.5. Halk Destanları (Şireler).....	50
3.12.6. Sire	50
3.12.7. Türkmen Şiiri'nin Dönemleri.....	51
3.12.7.1. Divan Şiiri.....	51
3.12.7.2. Hece Şiiri	51
3.12.7.3. Halk Şiiri	51
3.12.7.4. Modern Şairler.....	52
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	53
TELAFER HAKKINDA BİLGİLER	53
4.1. Telafer'in Coğrafi Konumu.....	53
4.2. Telafer'in Tarihi.....	56
4.3. Telafer'deki Arkeolojik Alanlar	58
4.4. Telafer'de Dini Mezarlar ve Türbeler.....	59
4.5. Telafer'de Ekonomik Faaliyet.....	59
4.5.1. Hurma.....	60
4.5.2. Buğday ve Arpa	60
4.5.3. Çiftlik Hayvanları.....	60

4.5.4. Telaar Şehrinin Konumu.....	60
4.6. Telaar'de Basın.....	61
4.7. Sosyal Hayat Olguları.....	62
4.7.1. Dini günler ve Tatiller.....	62
4.7.2. Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı.....	62
4.7.3. Hıdrellez	62
BEŞİNCİ BÖLÜM.....	63
TELA FERLİ TÜRK MEN ŞAİRLER VE ŞİİRLERİ.....	63
5.1. Şair Felekoğlu.....	63
5.1.1. Edebi Hayatı	64
5.1.2. Şiir Üslubu.....	67
5.1.3. Eserleri	67
5.2. Şair Rıza Çolak.....	76
5.2.1. Edebi Hayatı	76
5.2.2. Şiirindeki Üslup	78
5.2.3. Eserleri	79
5.3. Şair Muhammed Saitoğlu.....	89
5.3.1. Şiirsel Üslubu	91
5.3.2. Eserleri	93
5.4. Şair Mikdat Hudi	102
5.4.1. Edebi Hayatı	102
5.4.2. Edebi Üslubu.....	104
5.4.3. Eserleri	106
5.5. Şair Vaad Hudioğlu	115
5.5.1. Edebi Hayatı	115
5.5.2. Şiir Üslubu.....	116
5.5.3. Eserleri	117
SONUÇ	121
KAYNAKÇA.....	122
ÖZGEÇMİŞ	124

TEZ ONAY SAYFASI

Adınız SOYADINIZ tarafından hazırlanan “TEZ BAŞLIĞINI BURAYA YAZINIZ” başlıklı bu tezin Programı Seçin olarak uygun olduğunu onaylarım.

Unvan Adı SOYADI .....

Tez Danışmanı, Danışmanın Anabilim Dalını buraya yazınız

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Unvan Adı SOYADI (Kurum kısaltması) .....

Üye : Unvan Adı SOYADI (Kurum kısaltması) .....

Üye : Unvan Adı SOYADI (Kurum kısaltması) .....

Savunma sınavı tarihi

KBÜ Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Programı Seçin derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Hasan SOLMAZ .....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

DOĞRULUK BEYANI

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum bu çalışmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdığımı, araştırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiğimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme araştırmamda yer vermediğimi, yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldığını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana bağlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Doaa ALSHELBY

İmza :

ÖNSÖZ

Irak coğrafyası, bünyesinde farklı ırklara mensubiyet gösteren şair ve sanatçılardan oluşur. Bu çalışmada, Telafer’de yaşayışını sürdürmüş ve edebî hayatını genişletmiş beş Türkmen şairi ele alınmıştır. Bu şairlerin yaşadıkları dönemde etkili olan edebî oluşumlar, sanatçıların şiirlerine etkileri hasebiyle değerlendirilmiştir.

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Irak’ın ve Telafer bölgesinin genel tarihi akışına yer verilmiştir. Bu bölüm, tarihin eserlere ne derecede tesir ettiğinin anlaşılması açısından önemlidir. Irak, tarihi boyunca yaşanan olaylar neticesinde topraklarına ve halkına edebî alanda değerlendirilebilecek birtakım birikimler bırakabilmiş önemli bir medeniyettir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise Irak Edebiyatı’nın tarihi serüvenine değinilmiştir. Bu serüvende nesir ve nazım alanında ortaya çıkan değişimlere ve edebî oluşumlara yer verilmiştir. Çünkü bir sanatçının şiirlerinin titizlikle incelenebilmesi için var oldukları toplumda meydana gelen edebî oluşumların bilinmesi önem arz etmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, şairlerin yaşamlarını sürdürdükleri bölge olan Telafer hakkına bilgiler verilmiştir. Şiir tahliline geçmeden evvel yapılan bu bilgi aktarımı, şairlerin şiirlerindeki temalara değinebilmek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmanın dördüncü bölümünde, önemli değere sahip Telaferli Türkmen Şairler’in şiirleri tahlil edilmiştir ve akabinde şiirlerinden örnekler sunulmuştur.

Yüksek Lisans eğitimim ve tez çalışmam boyunca desteklerini esirgemeyen aileme ve bu tezin ortaya çıkmasını sağlayan Doç. Dr. Enver KAPAĞAN’a teşekkürlerimi borç bilirim.

ÖZ

Irak, medeniyeti ve kültürü bakımından zengin bir bölgedir. Her toplumda halkın sıkıntılarını yahut meydana gelen toplumsal olayları dile getirme işlevi sanatçıya, şaire düşmüştür. Telafer, himaye ettiği değerli şairleriyle şiir alanında edebiyat sahasına adım atmış bir bölgedir. Şairler, bu toplumda meydana gelen her türlü durumları şiirlerinde dile getirmişlerdir.

Irak, bünyesinde birçok kökenden şair ve sanatçı yetiştirmiştir. Bu çalışmada, Irak bölgesindeki önemli Türkmen şairler ve onları şiirleri incelenmiştir. Şiirlerin inlecelenmesi, eserin yazıldığı dönemin koşulları göz ardı edilmeksizin yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Irak, Telafer, Şiir, Şair, Edebiyat

ABSTRACT

Iraq is in a region rich in civilization and culture. The function of expressing the problems of the people or the social events occurring in the society falls on the artist and the poet. Tal Afar is a page that has been taken for literature in the poetry region with its valuable poets. The poets expressed all the situations in this society in their poems.

Iraq has produced poets and artists of many backgrounds within its body. In this study, important Turkmen poets in the Iraq region and their poems are examined. The analysis of the poems was done without ignoring the conditions of the period in which the work was written.

Keywords: Iraq, Tal Afar, Poetry, Poet, Literature

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Telaferli Türkmen Şairler
Tezin Yazarı	Doaa ALSHELBY
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Enver KAPAĞAN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	07.08.2020
Tezin Alanı	Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Tezin Yeri	KBÜ/LEE
Tezin Sayfa Sayısı	124
Anahtar Kelimeler	Irak, Telafer, Şiir, Şair, Edebiyat

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Talaferli Turkmen Poets
Author of the Thesis	Doaa ALSHELBY
Advisor of the Thesis	Doç. Dr. Enver KAPAĞAN
Status of the Thesis	Yüksek Lisans
Date of the Thesis	07.08.2020
Field of the Thesis	Department of Turkish Language and Literature
Place of the Thesis	KBU/LEE
Total Page Number	124
Keywords	Iraq, Tal Afar, Poetry, Poet, Literature

KISALTMALAR

- Akt.** : aktaran
C. : cilt
Çev. : çeviren
S. : sayı
s. : sayfa
vd. : ve diğerleri

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Araştırmanın konusu, Telaferli Türkmen Şairlerin yetiŐtikleri toplum ve o toplumda meydana getirdikleri Őiirleridir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırma ile, Telaferli Türkmen Şairlerin Şiirlerine tesir eden noktaların gün yüzüne çıkartılması amaçlanmıŐtır. Şairlerin yaşadıkları dönemdeki din anlayıŐı, siyaset biçimi, ahlak kavramı ve insan ilişkileri gibi olgular, halk arasında dolaŐarak sağlıklı gözlemler yapan Şairlerin Şiirlerine oldukça realist çizgilerle yansır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu araŐtırmada metin aktarma; araştırma konusu ile ilgili sözlük, kitap, tez, makale ve bildirileri inceleme, kütüphane araŐtırması yöntemlerine baŐvurulmuŐtur. AraŐtırmaya konu olan eserde yer alan Şiirler, yorumlama tekniği kullanılarak tema hususiyetleri anlaŐılmaya çalıŐılmıŐtır.

ARAŞTIRMA HİPOTEZLERİ / PROBLEM

Bu tez çalıŐmasında Irak Edebiyatı ve bu edebiyatın Őekillendirdiėi Türkmen Şairler, dönemin sosyal ve siyas devreleriyle incelenerek Şiirleri tahlil etmede birçok açıdan aydınlatma gayesinin bir parçası olarak düŐünülmüŐtür.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR/KARŞILAŞILAN GÜÇLÜKLER

Bu çalışmada, eserlerin tercüme edilmesi açısından birtakım zorluklarla karŐılaŐıldı.

TELAFERLİ TÜRKMEN ŞAİRLER

BİRİNCİ BÖLÜM

MEZOPOTAMYA ÜLKESİ IRAK

Irak; Fars, Suriye ve Güneydoğu Anadolu topraklarını da içine alan ve 8000 yıldan daha fazla bir geçmişe sahip medeniyetler diyarı olan Mezopotamya topraklarında yer alır. Geçmişten bugüne etkileri ve etkilendiği coğrafya sadece Mezopotamya ile sınırlı kalmayıp, ayrıca Mısır ve Hindistan'daki medeniyetlere kadar uzanan bir geçmişe sahiptir.

1.1. Konum

Irak Cumhuriyeti, Asya Kıtasının güneybatısında, Ortadoğu bölgesinde yer almakta olup Arap dünyasının kuzeydoğu kısmını teşkil etmektedir. Kuzeyden Türkiye, doğudan İran, batıdan Suriye, Suudi Arabistan Krallığı ve güneyden Kuveyt ve Suudi Arabistan Krallığı ile çevrilmiştir. Matematiksel konum olarak ise 29 ve 38 derece kuzey paralelleri ile 39 ve 49 derece doğu meridyenleri arasında yer alır (Baqer, 1973, s. 10).

Irak eskiden dünyanın ilk medeniyet merkezi olan ve Dicle ile Fırat nehirleri arasında yer alan "Mezopotamya" ismiyle anılmıştır. Bu medeniyetin sınırları, Suriye ve Fars (İran)'a kadar uzanmaktadır. Ayrıca günümüzdeki Kuveyt Devleti, Bahreyn ve İran'ın Ahvaz bölgesinde bu medeniyete ait Sümer kalıntılarına rastlanmıştır. Mezopotamya medeniyeti, Mısır ve Hindistan'da eski medeniyetlerle bağlantılı ve dünyaya açık bir medeniyettir (Al-dabbagh, 1985, s. 14-15).

Dicle ve Fırat nehirleri kuzeyden güneye doğru Irak'ı ikiye bölmektedir. Bu iki nehir, dünyadaki ilk medeniyet merkezinin ortaya çıkmasındaki temel yapı taşlarıdır. Bu medeniyet, Sümerliler, Akadlar, Asurlular ve Babilliler tarafından Irak'ta kurulmuştur. Mezopotamya uygarlığının insanlık tarihine kazandırdığı icraatların başında; Sümerlilerin sulama sistemlerini icat etmeleri, el sanatlarıyla uğraşmaları, milattan önce on sekizinci yüzyılda insanlık tarihindeki yazılı ilk yasa olan "Hammurabi" yasalarının konulması, takvimin icadı; yılın aylara, günlere ve saatlere bölünmesi, tekerleğin bulunması, yıldızların sayısının belirlenmesi gibi önemli keşifler gelmektedir (Baqer, 1973, s. 10).

1.2. “Irak” Adının Menşei

Üçüncü Ur Sülasi döneminin sonunda bir takım politik kavramlar ve coğrafi adlar ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları şunlardır; Babillilere nispetle “Babil Ülkesi” denilmesi ki bu isimle, Irak’ın güneyindeki orta bölgeler kastedilmiştir. Bir diğer isimlendirme ise “Asur Ülkesi”dir ve Asurlulara nispetle bu isim verilmiştir. Bu isim ile kastedilen yer ise Irak’ın Kuzey bölgesidir. Irak tarihinin son dönemlerine kadar varlığını sürdüren bu iki isimlendirmeden Avrupa dillerinde “Bablonya” ve “Asırya” isimleri ortaya çıkmıştır (Baqer, 1973, s. 10).

Irak ismi ilk defa Hammurabi sülalesi ya da Birinci Babil Sülalesi (M.Ö. 1894-1595) döneminden sonra gelen el-Kâşi döneminde (M.Ö. 1600 - 1100) kullanılmıştır. Şöyle ki aynı döneme ait çivi yazılarında bu bölgeye “Arika” adı verildiği tespit edilmiştir. Babil adının eşanlamlısı olan “Kar Dinyaş Ülkesi” adını Kaşiye Sülalesi kralları yeniledi. Anlamı ise “Dinyaş Ülkesi” ve “Dinyaş” yani meşhur el-Kaşiya ilahlarından biridir (Baqer, 1973, s.12).

“Mezopotamya” kelimesi ise milattan önce dördüncü yüzyıldan beri Dicle ile Fırat nehirleri arasında kalan ve güneyde Bağdat’a kadar uzanan yerin adı olarak Yunanlar tarafından kullanılmıştır. Ayrıca Yunan ve Romalı yazarlar da ülkenin tamamı ya da ülkenin orta ve güney kesimleri için “Babil ve Asur Diyarı” tanımını kullanmışlardır. Yine milattan önce yedinci ve altıncı yüzyıllar arasında Keldani Devleti’ni kuran Arami Keldanilere nispetle ülkeye “Keldani” adı da verilmiştir. “Mezopotamya” kelimesi ise Yunan asıllı bir kelime olup bu kelimenin en eski kullanımı meşhur tarihçi Polipyus ve meşhur tarihçi Starabo’nun kitaplarında geçmektedir. Bu isimlendirme ile Dicle ve Fırat nehirleri arasında kalan ve kuzeyden yaklaşık olarak Bağdat’a kadar uzanan bölge kastedilmektedir. Daha sonra ise bu isimlendirme iki nehir arasında kalan bölgenin kuzeyden güneye kadar tamamını kapsayacak şekilde kullanımı yaygınlaşmıştır (Al-dabbagh, 1985, s. 14-15).

Araplar da cahiliye döneminde ülkenin güney bölümüne Irak adını vermişlerdir. Ayrıca alçak düzlük manasında bölgeyi “Ard-ı Süvâd” olarak da isimlendirmişlerdir. Çoğu kez bu kelime “Irak” kelimesiyle eşanlamlı kullanılmıştır (Khordaziba, 1973, s.5).

Irak kelimesinin etimolojik kökeni eski dönemlerdeki Irak diline dayanmaktadır ve “Urak” veya “Unuk” şeklinde telaffuz edilen ve yerleşilen yer (müstavtin) anlamında

kelimeden türemiştir. Bu kelime ayrıca meşhur Sümer kenti olan “el-Vurkâ” kentine de isim olmuştur (Baqer, 1973, s. 10).

Kelimenin anlamı, ikamet etmek, yerleşmek ve yurt edinmek için bir mekân demektir. Bilinmektedir ki Irak, eski yakın doğuda özellikle de Dicle ve Fırat nehirlerinin varlığıyla beraber en eski yerleşim merkezlerinden biri sayılmaktadır (Sakz, 1979, s.24)

Diğer taraftan Irak kelimesinin “deniz kıyısı” anlamına geldiği de söylenmektedir. Denize (körfeze) yakın olduğu için عراق (Irak) diye isimlendirilmiştir. Ayrıca Dicle ve Fırat nehirlerinin kenarında bulunduğu için böyle isimlendirilmiştir denilebilir. Hicaz ehli denize yakın olan ülkeleri “Irak” olarak adlandırmışlardır. Irak kelimesinin anlamı, sahil veya kıyı demektir. Böylece Irak kelimesinin anlamı dağın kenarı veya dağın eteği olarak şekillenir (Baqer, 1973, s,20). Ki zaten oraya giden kişi öncelikle Irak’ın güneyinde Doğu ve Kuzey dağlarına doğru alçak bir düzlükle karşılaşır (Baqer, 1973, s. 10).

Hülasa, Irak ismi, miladi beşinci ve altıncı yüzyıldan beri ilk başlarda bugünkü Irak ülkesinin kuzeyindeki bölgeler kastedilerek kullanımı yaygınlaşmıştır. Daha sonra ise ülkenin tüm kuzey, orta ve güney kesimlerine verilen bir ad haline gelmiştir. Bu şekilde anlamlandırılması ise miladi on birinci ve on ikinci yüzyıla kadar dayanır. İran’daki dağlık bölgeler, tâ Hemadan’a kadar olan yerler de bu isimlendirmenin kapsamındadır (Sakz, 1979, s.24).

1.3. Sınırlar

Irak yaklaşık 438.317 kilometrekaredir. Sınırlarının uzunluğu ise yaklaşık olarak 3809 kilometredir. İran’la olan sınırı 1599 kilometre, Kuveyt’le olan sınırı 179 kilometre, Suudi Arabistan Krallığı ile olan sınırı 811 kilometre, Suriye ile olan sınırı 599 kilometre, Türkiye ile olan sınırı 367 kilometre ve Arap Körfezi ile olan sınırın uzunluğu ise sadece 58 kilometredir (IrakPlanlamaBakanlığı’nınİstatistikleriveVerileri, 2014).

1.4. Yüzölçümü

2014 Temmuz verilerine göre Irak'ın nüfusu yaklaşık olarak 32,5 milyondur. Nüfusun %80'ini Araplar, %15'ini Kürtler ve %5'ini ise Türkmenler, Asurlar ve diğer etnik kökenli kişiler oluşturur. Irak nüfusunun %99'u Müslüman olup, ülkenin resmi dini İslam dinidir. Müslümanların %65'i Şii Caferi mezhebinden, yaklaşık olarak %35'i ise Sünni mezheplerdendir. Irak'ta Hıristiyan, Ezidî, Sabii, Bahai ve diğer inançlara mensup azınlıklar mevcuttur (IrakPlanlamaBakanlığı'nınİstatistikleriveVerileri, 2014).

1.5. Dil

Ülkede yaygın olan dil, nüfusun büyük bir çoğunluğunun konuştuğu Arapçadır. Ülkenin kuzeyinde özerklik ilanından sonra Kürdistan bölgesinde ise ikinci resmi dil Kürtçedir. Kürtçe, Sorani ve Behdinani lehçeleri olarak konuşulur. Ülkede bazı azınlıklar tarafından Türkmençe, Keldani Asurca (Yeni Aramca) dilleri de konuşulmaktadır. (IrakPlanlamaBakanlığı'nınİstatistikleriveVerileri, 2014).

İKİNCİ BÖLÜM

İRAK'IN TARİHİ

İrak'ın tarihi demek, bölge milletlerinin ve halkların tarihi demektir. Irak, beşeriyet unsurlarının, kültürünün birleştiği ve medeniyetin somut hale dönüştüğü yerdir. Bu ise insanın insanla olan etkileşiminden gelmektedir. Bu etkileşim uzak yakın tüm çevreyle olan iltisak ve irtibatla mümkün olur ki böylece bu bölgenin geçmişinin, bugününün ve geleceğinin şekillenmesinde önemli rol oynar.

2.1. İslam Öncesi Irak Tarihi

İnsanlık tarafından Mezopotamya bölgesinde ilk uygarlığın kurulmasına yardımcı olan en önemli sebeplerden birisi, insanın öz savunmaya olan ihtiyacı; dış tehlikelerden bölgesini korumak istemesi, Dicle ile Fırat Nehirleri üzerinden sulama sistemlerinin geliştirilmesidir. O dönemde insanlar kentlerini surlarla çevrelemişler ve kanallar döşemişlerdir. Milattan önce 6000 yılından sonra yaklaşık olarak milattan önceki dördüncü bin yıllık zamanda kentleri oluşturan yerleşim birimleri ortaya çıkmıştır. Bunların en eskisi güneyde bulunan Eridu ve Uruk (Verka) kentleridir. Şöyle ki bu şehirlere toprak kiremitlerden mabetler inşa edilmiştir. Metal ve taş işçilikleriyle süslenmiştir. Bu bölgede çivi yazıları ortaya çıkmıştır. Sümerler oradaki ilk kültürün sahibi olan millettir. Kuzeyden tâ Fırat'ın en yukarisına kadar yayılmışlardır (Ortaya çıkan en önemli Sümer şehirleri; Kiş, Larsa, Ur ve Edab'tır.) (Al-Husseini, 1958 s.14).

Milattan önce 2350 yılında bu bölgeye Akadlar hâkim oldular. Akadlar, milattan önce yaklaşık 4000 yılında bu bölgeye yerleşen en eski Semitik-Arami toplumlarındandır. Bölgeye kabileler halinde gelmişlerdir ve daha sonra Irak'a göç etmişlerdir. Milattan önce 2350 yılında Sümer ülkesine hâkim olan liderleri Birinci Sercon komutanlığında iktidarı ele geçirene dek Sümerlerle birlikte yaşamışlardır. Irak'ın bütün şehirlerini ele geçirerek Akad kentini ülkenin başkenti haline getirmişlerdir. Daha sonra Babil, Mezopotamya'nın kuzeyi, Aylan, Suriye, Filistin ve Anadolu'nun bazı bölgelerinde yayılmışlardır. Ülke sınırları, Arap Körfezine ve Ahvaz bölgesine kadar uzanmıştır. Böylece bazı tarihi kaynakların da ifade etmiş olduğu gibi Nuh Tufanından sonra tarihte bilinen ilk imparatorluk kurulmuştur (Baquer, 2009, s.386).

Irak'taki bu dönem özellikle Arap Körfezi bölgesiyle ticari ilişkilerin genişlemesi sebebiyle büyük bir ekonomik kalkınmaya tanıklık etmiştir. Diğer taraftan kervansaray yolları oluştu ve bunların en önemlisi ise Irak'ın orta kesimlerinde bulunan başkent Akad şehrinin yoludur. Bu yol, Anadolu diyarındaki bakır madenlerine gitmektedir. Şöyle ki bakır madeni, savaş aletlerinin ve araç-gereçlerin yapımında kullanılan önemli bir madendir (Al-Husseini, 1958 s.14).

Akad dili Sümer dilinin yerini almıştır. (hem yazı hem de konuşma olarak milattan önce 2000 yılında, eski Babil döneminden beri yaygın bir dil haline gelmiştir (Baqer, 2009, s.386).

Akadların egemenliği milattan önce 2218 yılında Cotyon'un galibiyetine kadar devam etmiştir. Cotyon, berberilerin doğu tepelerinden gelen kabilelerdir ve bölgeye 125 yıl süreyle hükmetmişlerdir. Ancak ülke kültüründe kayda değer bir eser bırakmamışlardır (Sadece onların döneminde ülkenin siyasi tarihinde karanlık bir dönem yaşanmıştır.) Bir süre sonra bu şehrin üçüncü dönemi başlamış ve egemenlik Mezopotamya bölgelerinin birçoğunda yeniden Sümerlerin eline geçmiştir (Baqer, 2009, s.408).

Daha sonra bölgeye Aylaniler gelmişlerdir ve milattan önce 2000 yılında Ur şehrini yerle bir etmişlerdir. Eski şehirlerin birçoğuna egemen olmuşlardır. Daha sonra ise Keldaniler ve tarihi olarak Keldaniler gelmişlerdir. Tarihteki meşhur en önemli krallarından biri Babilli Hammurabi'dir. (Milattan önce 1792 – 1750) Şöyle ki Hamurabi, Aylamileri ortadan kaldırmıştır ve başkentleri Şuş kentine girmiştir. Onları kendi egemenliğine boyun eğdirmiştir. (milattan önce 2100 yıllarında) ve ülkeye 43 yıl hükmetmiştir. Babil Krallığı, Mezopotamya'da genişlemiştir, ancak daha sonra iktidar parçalanarak küçük devletlere bölünmüştür. Irak ve Şam diyarına yakın tüm kentleri içine alacak şekilde ve Akdeniz sahiline kadar ve doğudaki Aylan ülkesine ve diğer bölgelere kadar büyük bir imparatorluk kurmak için bu devletçikleri bir araya getirmiştir. Ayrıca bunların kanunlarını ve düzenlerini standart hale getirdi. Tüm devlet işlerini kapsayacak şekilde milattan önce 1790 yılında birliktelik oluşturulmuştur. Bu yasalar 2.25 metre uzunluğunda siyah diyorit taşından bir dikilitaş üzerine nakşedilerek yazılmıştır. (Şu anda Fransa'daki Louvre Müzesi'nde sergilenmektedir.) Hammurabi'nin torunlarından biri olan Şumşu Detana döneminde Babillilerin nezdinde güç zaafiyeti yaşanmış ve etkileri kesilmiştir (Al-Hussaini, 1958, s.14).

Anadolu'dan gelen Hititler, 4 yüzyıl boyunca kendilerini Kuşilerin takip edeceği Babil İmparatorluğunu yıkmışlardır. Sonra bölgeye Mitanlar egemen olmuşlardır. Mitanlar, Kafkaslardan gelen ve birkaç yüzyıl boyunca ülkede kalan "Hurrians" olarak adlandırılan anti-Semitik toplumdur. Ancak M.Ö. 1700 yılından sonra Anadolu'nun kuzeyinde çok sayıda yayılmışlardır. Sonra Asur devleti Mezopotamya'nın kuzeyinde ortaya çıkmıştır. Asurlular Mitanyalıları yenmişlerdir ve Babil şehrini ele geçirmişlerdir (M.Ö. 1225) ve Akdeniz'e ulaşmışlardır. M.Ö. 1100 yılından beri Persleri işgal altında tutmuşlardır. En meşhur kralları arasında Ashurbanipal bulunmaktadır (Asur Krallığı Kral II. Sargon ve oğlu Sennacherib döneminde görkemli dönemine ulaşmıştır) (Al-Hussaini, 1958, s.15).

M.Ö. 6. yüzyılda. Kral II. Nebukadnetsar döneminde, Babil İmparatorluğu, güç ve büyüklük dönemlerinin ardından çöküş ve çürüme dönemlerinden sonra refahını, ihtişamını ve askeri gücünü tekrar kazanmıştır (Baqer, 2009, s.408).

Bu kral bir savaş komutanı ve şehir inşaatını seven bir adamdır. Mısır'a bir sefer düzenlemiştir ve Firavunlara karşı savaşarak zafer kazanmıştır, Filistin'in bir bölümünü ele geçirmiştir ve M.Ö. 586 yılında Kudüs'ü işgal etmiştir. Seçkin Yahudileri esir almıştır ve esirleri Babil'e göndermiştir. Bu olay tarihte "Babil esaret" olarak bilinmektedir. Zamanında Yakın Doğu'nun en büyük krallarından biri olarak kabul edilir. Eski Babil'i yeniden inşa etmiş ve onu güzellik ve ihtişamın başyapıtı haline getirmiştir. Babil'i birkaç kilometre uzunluğunda bir duvarla çevrelemiştir. Bu surların en önemlisi "İştâr Kapısı" olan 8 kapı inşa edilmiştir. Dünyanın yedi harikasından biri olan asma bahçelerini kurmuştur (Ve toplumun kesimleri - özellikle rahipler kesimi-Krallığın işlerine müdahale etmeye başladığında, aralarında büyük bir ayrışma yaşanmıştır.) (Al-Husayni, 1958, s.15).

Büyük İskender gelip Arbela Savaşı'nda (M.Ö. 331) Pers İmparatorluğu'nu devirene kadar Persler, kralları Korush komutanlığında 200 yıl boyunca (MÖ 525 - 330) Mezopotamya'yı işgal etmişlerdir. Babil ve Irak'ı da işgal etmişlerdir ve oraya yerleşmişlerdir. Daha sonra Irak, İskender'in (Sassanidler), Seleuks'lerle ve daha sonra Romalılarla yaptığı savaşlardan sonra milattan sonra üçüncü yüzyılın başına kadar Mezopotamya'yı yönetmek için tekrar dönene kadar bir süre İskender'in haleflerinin (Seleuks) egemenliğine girmiştir. Mezopotamya'da yaşayan insanlar birçok dili konuşmuşlardır. Bunlardan üçü birbirlerinden evrilerek ortaya çıkmıştır. Bunlar Akad,

Babil ve Asur dili olan Sümer'den sonra M.Ö. 500 yılına kadar devam etmiştir. Daha sonra bunun yerine, M.S. 640 yılına kadar Süryanice konuşuldu. Daha sonra ise İslami fetihlerle birlikte bölgede Arapça yaygınlaşmıştır ve egemen dil haline gelmiştir (Baqer, 2009, s.408).

2.2. İslami Fetihlerden Sonra Irak (Orta Dönem)

Irak ve Fars diyarına yönelik İslami fetihlerin sonuçlarından bazıları, el-Faruk Ömer İbn Hattap (r.a.) 'ın halifeliği döneminde Sasani İmparatorluğu'nun (MS 651) ortadan kaldırılması ve Hulefa-i Râşidîn döneminde Irak'ta İslam medeniyetinin kurulmasıdır. Dördüncü Halife Ali bin Ebi Talip Kûfe'ye taşınarak orayı Müslümanların başkenti yapmıştır. Daha sonra ise Şam'ı başkent yapan Emevi Devleti, 91 yıl boyunca Irak topraklarında hüküm sürmüştür. Abbasiler, halifeliklerini Emevî yönetiminin devrilmesinden sonra kurdu, Abbasi devletini veya Abbasi halifeliğini kurmuşlardır ve Bağdat şehrini inşa ederek başkent yapmışlardır. M.S. 8. yüzyılda (762-764) halife Abu Cafer al-Mansur tarafından yaptırıldıktan sonra ülkenin yeni başkenti olmuştur. O zamandan beri Bağdat, Arap ve İslam dünyasının önde gelen başkentlerinden biridir ve bu durum beş yüzyıl sürmüştür (Al- Husayni, 1958, s. 15).

Bağdat, Abbasi döneminde, tarihin en büyük kültür şehri ve tarihin ilk üniversitesine sahip olmakla beraber Abbasi döneminde kentleşme alanında dünyanın en büyük şehirlerinden biridir ve özellikle Araplar nezdinde olduğu gibi Batı'da da tanınır hale gelen Abbasi Halifesi (Halife Harun Reşit) döneminde bilim ve sanat merkezi haline gelerek İslam dünyasında doruğa ulaşmıştır (Polk, 2006, s.90).

Milattan sonra 13. yüzyılda (Abbasi Devletinin yıkılma döneminin sonlarında), doğa İslam ülkelerini hedef alan Moğollar Bağdat'ı kuşatmıştır ve 1258 yılında Hülagu tarafından yerle bir edilmiştir. Moğol istilas, Mezopotamya'yı binlerce yıldır müreffeh tutan tarım sistemine ait altyapıyı ortadan kaldırmıştır. Toprağın tuzlu olması, tarım sektöründeki gerilemenin ana nedeni olabilir. O zamanlar en büyük bilimsel, edebi ve sanatsal kütüphane olarak kabul edilen ve "Bilgelik Evi Kütüphanesi" adı verilen kütüphane yakılmıştır. Bu kütüphane birçok değerli kitap ve paha biçilmez arkeolojik belgeler içerir. (Irak'ın tüm bölgeleri Hülagu'nun saldırılarına maruz kaldıktan sonra Hülagu kırk gün boyunca Bağdat'ta yaşamıştır, bu süre zarfında ülkenin yönetimini ele

geçirmiştir. Bir önceki hükümetin adamlarından bin yeni hükümet kurmuştur (Al-Hassani, 1958, s.23).

2.3. Modern Irak'ın Tarihi

Irak, on dördüncü ve on beşinci yüzyıllarda iki Türkmen kabilesi tarafından idare edilmiştir. Bunlardan birincisi Karakoyunlu kabilesidir ve Karakoyunlular ismi, 1410 yılında Şah Muhammed bin Kara Yusuf'un kurduğu devletin adıdır. Diğeri ise Akkoyunlular kabilesidir. Akkoyunlular Devleti ise 1470 yılında Bağdat fethedildikten sonra Türk Sultan Uzun Hasan tarafından kurulmuştur. Ülkenin bu isimle anılmasının sebebi ise bayrağının üzerindeki beyaz koyun motifleridir (Al-Hassani, 1958, s.26).

Daha sonra, on altıncı yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu, egemenlik süresinin büyük bir kısmında (1533-1918) toprakları rakip imparatorluklar ve aşiret ittifakları arasında bir mücadele sahnesi olan Irak'ı kontrol etmiştir. Fars ülkesinden gelen Safeviler, 1508 yılından itibaren Irak'ı kontrollerine geçirmişlerdir ve daha sonra Osmanlılarla yaptıkları Çaldıran savaşındaki mağlubiyetlerinden sonra 1541 yılından itibaren ülkenin idaresini aşamalı bir şekilde ellerinden kaybetmişlerdir (Çaldıran Savaşı, Safevilerin başkenti olan Tebriz'e Osmanlı ordusunun girmesi ve Osmanlıların galibiyetiyle sonuçlanmıştır.) (Sonra Osmanlılar, Irak'ın kuzeyini ele geçirmişlerdir. Diyarbakır, Mardin ve Musul şehirlerine valiler atamışlardır.) (Al-Hassani, 1958 ,s.26).

1533 yılında Irak topraklarının büyük bir kısmını kaybetmişlerdir. Ancak 1623 - 1638 yılları arasında Irak'a yeniden egemen olmayı başarmışlardır. On yedinci yüzyılın başlarında Safeviler ile sık sık yaşanan çatışmalar Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünü tüketmiş ve illeri üzerindeki kontrolünü zayıflatmıştır. Arap Yarımadası'nda Necd'ten göçebe akışı ile nüfus artmıştır ve yerleşim bölgelerindeki Bedevilerin baskınlarını durdurmak zor hale gelmiştir (Polk, 2006, s.90).

Daha sonra 1747-1831 yılları arasında, Osmanlı Bab-ı Âlisi'nden özerklik elde etmeyi başaran Çerkes kökenli Memluk subayları Irak'ı yönetmiştir. Osmanlılar, 1831 yılında Memlûk rejimini devirmeyi başarmıştır. Irak üzerinde doğrudan kontrol hakkına sahip olmuşlardır. Irak nüfusu yirminci yüzyılın başlarında beş milyondan azdır (Al-Hassani, 1958 ,s.26).

Irak'taki Osmanlı egemenliği, birinci dünya savaşında İttifak bloğuna karşı Almanya ve Mihver devletlerle ittifak yapana kadar devam etmiştir. Savaşın başlangıcında, İngiliz g¼çleri Basra K¼rfezi'nin başına inmişler ve Basra'ya, sonra Bağdat'a girmişlerdir, ancak Musul, savaşa son veren "Mondros" anlaşmasının (30 Ekim 1918) imzalanmasına kadar Osmanlıların kontrol¼ altında kalmıştır (Polk, 2006, s.90).

Daha sonra halkın idaresi hiçe sayılara, yani zorla işgal ve s¼m¼r¼yle, savaştan sonra savaşı kazanan¼lkeler arasında b¼lgenin taksim edilmesine sıra gelmiştir. Birleşmiş Milletler, Suriye vilayetlerini ve L¼bnan'ı Fransa'ya, Bağdat, Basra, Musul ve Filistin'i (ki Filistin daha sonra Filistin ve Dođu¼ Ürd¼n olmak üzere ikiye ayrılacaktır) Birleşik Krallıklara (İnşgiltere'ye) vermiştir. 30 Haziran 1920'de "Yirminci Devrim" olarak bilinen devrim, Orta Fırat'ta Rumeysiye'de başlamıştır. Bu devrim Orta Fırat ve kuzey Irak'ın kabile b¼lgelerinde ulusal destek kazanmıştır. Devrim, 1920 yazında İngiliz askeri birimlerinin konuşlandığı Musul, Bağdat ve Basra gibi b¼y¼k şehirler dışında çođu¼ l¼lkeye yayılmıştır. Bu devrim, Irak halkının birliğinin gerçek anlamda d¼zenlemesini ve işgal ordusuna g¼neyden kuzeye, herkesin altında yaşadığı bir çatısı mesabesinde olan bu vatanın savunmasında direnme dayanışmasını temsil etmiştir (Al-Hassani, 1958 ,s.26).

İngilizler Irak devrimini g¼ç kullanarak bastırmışlardır. Winston Churchill'in emriyle sivillere karşı uçak ve zehirli gaz bombaları kullandıkları acımasız taktiklere başvurmuşlardır. Irak halkına karşı biyolojik ve kimyasal silah kullanımını ilk başlatan İngilizlerdir (Suhailtakoş, 2015, s.27).

Milliyetçilerin bağımsızlık talep etmeye devam etmeleriyle birlikte taraflar arasındaki sorunlar ç¼z¼me ulaşmış ve barış sağlanmıştır. 1921 yılında İngiltere, İngiliz vesayeti ve mandası altında bir Arap h¼kumeti kurulmasıyla birlikte Irak tahtına geçmek üzere Faysal'ı önermiştir. Ancak Faysal, bu yetkiyi İngiliz h¼kumetinin kabul ettiği bir koalisyon antlaşmasıyla değiştirmeyi önermiştir ve o zamanlarda koloniciler bakanı olan Winston Churchill, bu kararı 11 Temmuz 1921'de uygulamaya karar vermiştir. H¼kumet, Faysal'ı Irak'ın kralı ilan ettiği bir kararname çıkartmıştır. H¼k¼met, Irak'taki t¼m insanların / halkın her kesiminin anayasal ve demokratik temsilcisi olacaktır. Bu bildiri referandum tarafından onaylanmıştır ve Faysal 23 Ağustos 1921'de resmen Kral olarak taç giymiştir. 1926 yılında, Musul Vilayetinin kuzey b¼lgelerinde, 1918 yılından

beri Türkleri hak taleplerinden vazgeçemedikleri Musul'un Irak toprakları içinde kalıp kalmamasına ilişkin bir referandum yapılmıştır (Al-Hassani, 1958 ,s.26).

Ancak Lozan Antlaşması sonuçlandıktan sonra Türkiye, Musul Eyaletinin Irak'ın bir parçası olduğunu resmen tanıdı ve hak iddia etmeyi bırakmıştır. Çünkü bölgesel stratejisi, imparatorluklarının çıkarlarını güvenceden daha fazlasını içermeyen İngilizler, savaşın sonunda savaşı kazandıkları için Kuzey Irak'ın petrolünün kontrolünde ısrarcı olmuşlardır 1932'de İngiltere, İngiliz askeri güçlerin ve orada bulunan üslerinin geçiş haklarını koruyarak Irak'a bağımsızlık tanıdı. 1933 yılında I. Kral Faysal vefat etti ve ardından 1939'da ölümüne kadar oğlu Kral Gazi'nin yönetimi başladı. Daha sonra küçük oğlu II. Faysal yönetimi devraldı ve Abdullah kraliyet tahtının veliahdı oldu (Deeb, 2013, s.45).

2.4. Irak'ta Cumhuriyet Dönemi

Bu dönem, Abdülkerim Kasım liderliğindeki özgür subaylar tarafından gerçekleştirilen ve halk tarafından da desteklenen 14 Temmuz 1958 devriminin monarşi rejimini devirmesinden sonra başlamıştır. O gün, ülkenin milli kurtuluş günü olarak kutlanmasına karar verilmiştir ve resmî tatil ilan edilmiştir. Böylece tüm halkın menfaatine bir dizi devrim kararları alınmıştır ve bunların en önemlileri; Irak'ın Bağdat Paktından çekilmesi, İngiliz sterlini ile bir bağlantısının kalmaması, İngiliz Milletler Cemiyetinden çekilmesi ve 80 sayılı kararla petrolün millileştirilmesidir. Gericici ve emperyalist güçlerin ilk genç cumhuriyete karşı verdikleri tepkinin doruk noktasındaki ana sebep, Baasçılar ve onlarla birlikte Albay Abdüsselam Arif tarafından yürütülen kara darbe olmuştur. Abdüsselam Arif, 1966 yılında Basra'da bir uçak kazasında ölmüştür ve 17 Temmuz 1968'de askeri darbeye General Ahmed Hassan al-Bakr tarafından devrilen kardeşi Abdurrahman Arif, Baas Arap Sosyalist Partisi ile ittifak halinde cumhurbaşkanlığını devralmıştır. 1979 yılında ise Saddam Hüseyin, yakın arkadaşı ve partisinin lideri Ahmed Hassan el-Bakr'ın (Baas Partisi) devrilmesinden sonra Irak'ın cumhurbaşkanı olmuştur ve muhalifler öldürüldükten veya tutuklandıktan sonra Irak'taki siyasi durum önemli ölçüde değişmiştir. Bu durum, koyu diktatörlüğün gerçek yüzünün ve Irak ve halkına yönelik daha sonra ortaya çıkacak olan gerçek felaketlerinin başlangıcı olmuştur (Al-Hassani, 1958 ,s.26).

2.5. Irak – İnan Savaşı (Birinci Körfez Harbi)

Bu savaş, kara sınırları, Arap körfezi ve diğer meselelerle ilgili 1975 antlaşmasının bentlerinin Irak tarafından reddedilmesinden sonra İnan'la patlak veren savaştır. Taraflar arasında çıkan savaş, 1988 yılına kadar devam etti ve bu savaşta her iki taraftan da 1 ilâ 1,5 milyon insan ölmüştür. Ayrıca tarafların kaynakları ve altyapıları büyük ölçüde zarar görmüştür (Deeb, 2013, s.45).

2.6.  l Kasırgası (İkinci Körfez Harbi)

Bu savaş, Kuveyt'in işgal edilmesinden sonra Amerika Birleşik Devletleri'nin Irak'a karşı yürüttüğü ve 17 Ocak'tan 28 Şubat 1991'e kadar süren 34 uluslu uluslararası koalisyon güçleri tarafından başlatılan bir savaştır. Daha sonra Birleşmiş Milletler tarafından tasdik edilerek gıda-yağ ve ilaç karşılığında petrol alınması ambargosunun uygulanması, halkın sıkıntılarını ve öfkesini iyice arttırmıştır (Al-Hassani, 1958 ,s.26).

Amerika'nın Irak İşgali: Amerika Birleşik Devletleri, 20 Mart 2003 tarihinde uluslararası koalisyon g lerinin desteğiyle Irak'ı işgal etti. İşgalin sebebi olarak da Irak'ın Birleşmiş Milletler 687 sayılı kararını ihlal eden nükleer ve kimyasal silahlar geliştirme programını terk etmeyi reddetmesidir. Amerika, Irak'ın kitle imha silahlarına sahip olduğunu veya geliştirdiğini ve yönetimde bulunan zalim diktat rden Irak'ı kurtarmak istediğini, "Irak'a Demokrasi Getirme" söylemini ileri sürerek işgali sürdürmüştür (Deeb, 2013, s.45).

Savaş sırasında Geçici Koalisyon Sultası, Irak'ı yönetmek için Amerika'nın sivil yöneticisi Paul Bremer başkanlığında bir Irak H kumeti kurmuştur. İktidar, Haziran 2004'te Geçici Irak h k metine devredilmiştir. İşgalden sonra Irak'ın ilk Cumhurbaşkanı Gazi Acil el-Yaver oldu ve İyad Allavi de başbakan olmuştur. Ardından Ekim 2005'te kalıcı bir hükümet seçilmiştir. 2006 ve 2007 yıllarında, eski Irak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin ve yardımcıları insanlığa karşı irtikâp ettikleri suçlar nedeniyle idam edilmiştir (Al-Hassani, 1958 ,s.26).

Bu dönemde mezhepsel şiddet olayları patlak vermiştir ve bu durum karşılıklı olarak Sünni-Şii etnik ve mezhepsel soykırımlara neden olmuştur. Ayrıca Yezidiler, Mandalılar, Asuriler, Hıristiyanlar ve diğer etnik azınlıklara yönelik çok sayıda saldırılar yapılmıştır. Bu da Amerikan g lerinin aşırı şiddet kullanarak bu olaylarla başa

çıkmasına ve güvenlik durumunda iyileştirmelere gitmesine sebep olmuştur. Başkan George W. Bush ile Irak Hükümeti arasındaki güvenlik anlaşmasına göre 2009 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin ordusu Irak'tan tamamen çekilmiştir. 2014 yılında ise Irak, (Irak ve Şam İslam Devleti) adında Deaş saldırılarına maruz kalmıştır. Bu saldırılar, nüfusun büyük bölümünün, özellikle batı bölgelerinde ve Sincar, Telafer, Musul gibi kuzey bölgelerinde ve Diyala ve diğer bölgelerde insanların zorunlu göçe tabi tutulmasına neden olmuştur (Deeb, 2013, s.45).

2.7. Mevcut Durum:

Bugün Irak, zenginlik ve kaynakların (enerji) laneti ve iktidar çevresindeki siyasi ve sosyal unsurlar arasındaki çatışmalar, iç kaynakların zayıf dağılımı ve yönetimi, önü alınamaz yolsuzluk ve kargaşa içinde can çekişmektedir. Aynı zamanda bölgesel ve uluslararası çatışmalardan, sürtüşmelerden ve savaş sahası olmaktan kurtulamamıştır ki bu durum da halka bedel ödeten ve Irak'ın halen sorunlarından kurtulamamasına neden olacak şekilde diğer milletlerin kozlarını paylaştıkları bir arena haline gelmesine yol açmaktadır (Al-Hassani, 1958 ,s.26).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

IRAK EDEBİYATI

3.1. Eski / Antik Mezopotamya Edebiyatı

Edebiyat; hayatı, hayatın anlamını ve farklı renklerini ifade eden medeni tezahürlerin en başında yer almaktadır ve halen de öyledir. Eski Mezopotamya Edebiyatı, o çağlarda yaygın olan edebi düşünleri samimi bir şekilde yansıtan bir ayna gibidir. Edebiyat o zamanlarda, evrenin yaratılışını, insanın yaratılmasını, yaşam ve ölümü, iyiliğin ve kötülüğün her iki tarafını ve insanlığı ilgilendiren birçok farklı konuyu ele almıştır. Bu nedenle eski Iraklıların ortaya koydukları başarılar ve bu alanda sundukları çalışmalar, insanlık tarihinde niteliksel bir sıçrayış kabul edilen ve milattan önce 3200 yılında ortaya çıkan yazının icat edilmesi olayı olan en büyük başarının yanında diğer uygarlıkların başarılarından daha az önemli değildir. Yazının sağladığı en büyük fayda, o dönemlerde özellikle de sıradan insanların dillerinde dolaşan edebi mirasın kayıt altına alınmasına ilişkin insanların zihinlerindeki fikirlerin yazıya geçirilmesidir. Eğer eski Iraklılar tarafından yazı icat edilmemiş olsaydı, o dönemin insanının zihinsel kalıntılarını bugün tanımamız mümkün olmazdı. Antik Irak alanlarında yapılan arkeolojik kazılar ve araştırmalar, eski Irak edebiyatının, özellikle de o zaman keşfedilen çivi yazısı metinlerinin antik ve özgün olduğunu doğrulamakta, Mezopotamya'nın bu alanda önceliğe sahip olduğunu kanıtlamaktadır. (Bu kazılar, Mezopotamya vadisinin düzlüklerinde inşa edilmiş antik kentlerde yapılmıştır. Edebiyatında, sanatında ve mirasında yüzyıllarca henüz Atina ve Roma gün yüzüne çıkmadan önce gelişmiştir bu kentler (Baqer, 1976, s. 31).

3.1.1. Antik Irak Edebiyatının Özellikleri

1. Mezopotamya edebiyatı insan tarafından üretilen en eski edebiyattır ve insanlık tarihinde yaşamı, değerlerini ve anlamlarını edebi sanat tarzında ifade etmeye yönelik ilk denemelerdir. İnsanlık tarihinde bilinen en eski edebi etki, tarihteki ilk şaire kadar uzanır (İnkhid ve Ana veya İna - Hedo-Ana) (M.Ö. 2285 - M.Ö. 2250) Bu şair, Akatlı Kral Sargon'un kızı Akatlı bir prensesdir. Sümerlerde Ay Tanrıçası olan Nana'nın yüksek rütbeli rahibesi olan bu prenses, tarihin en eski

yazarı ve şairidir. Şiirsel şarkılarının sayısı 45'i bulur. 3 tane de İnana'yı methettiği ilahisi bulunmaktadır. Hepsi Sümer dilinde yazılmıştır.

Ölümsüz Sümer Destanı olan Gılgamış Destanı, sınırları Sümer diyarını aşmış mükemmel bir edebi eserdir. Bu eser, eşi benzeri görülmemiş ve zihinleri asla doyamayacağı güzel Irak Sümer rüyasının dalgalarını uzak yakın bu günkü dünyaya getirir. Hem Yunan hem de Asya halklarının efsaneleri / destanları arasında birinci sıradadır Diğer toplumların edebi mirasının aksine Mezopotamya edebiyatı, yazarların, yorumcuların ve koleksiyoncuların kil tabletler üzerinde yaklaşık 4000 yıl önce yazıldığı gibi kalan, değiştirilmeye, ilave edilmeye, silinmeye tabi tutulamayan orijinal bir forma sahiptir

2. Mezopotamya edebiyatı o zamandaki nüfusun dini inançlarının ve sosyal geleneklerinin çoğunu günümüz dünyasına yansıtmaktadır.
3. Kil tabletler şeklinde gelen ve hem özel hem de genel olarak tüm insan hayatının tamamını kapsayan yazılı verilerin çokluğu ki bazı dönemlerde şiirsel efsanevi levhaların sayısı milyonu aşmaktadır. Bu durum Mezopotamya uygarlığını diğer medeniyetlerden daha üstün kılmaktadır.
4. Antik Irak edebiyatının eski halk edebiyatı üzerindeki büyük etkisi: Edebiyat, Mezopotamya ile tüm eski Doğu ülkeleri arasındaki doğrudan temas sonucunda İbrani, Hitit, Mısır ve İran edebiyatında açık bir rezonansa sahiptir.
5. Mezopotamya uygarlığı literatüründe dilsel çokluk: Mezopotamya uygarlığı dilbilimsel olarak iki dilli veya ikili dillidir. Meşhur iki dil: Sümer ve Akad (yani Babil ve Asur) Dilleridir (Baqer, 1976, s.69-70).

Mezopotamya edebiyatının en meşhur metinleri: İnsanlığın nadir hazineleri haline gelen bu metinlerde ele alınan en önemli konular arasında şunlar bulunmaktadır (Baqer, Taha s.71-72)

1. Varlığa ve Eşyaya Ulaşan Yaratılış: Tanrıların ve eşyanın aslını, insan yaratılışını "varlığa ve eşyaya ulaşan yaratılış" adı altında araştırır. Örneğin: (Babil Yaratılış Efsanesi ve eşyaya ulaşan yaratılış hakkındaki diğer kısa efsaneler)

2. Kahramanlık edebiyatı ve destanlar: Bu edebiyat türü, destanları, kahramanların, tanrıların ve yarı tanrıların eserlerini içerir: Örneğin; Gılgamış Destanına ilişkin öyküler ve ölümsüz destanı, Sargon Akadi Öyküsü, Niram T Sin Hikayesi

3. Tufan Öyküleri: Mezopotamya'da 3000 yıl önce meydana gelen Tufan olayları silsilesidir ve şunları içerir: (Tevrat'ın anlattığı şekilde Sümer, Babil ve Yahudi Tufanı Kıssası, Kur'an'daki Tufan Kıssası)

4. Ölüm sonrası, ruhlar âlemini ve alt dünyadan bahseden efsaneler.

5. Bilgelik Edebiyatı: Bu bölüme, hikmet dolu sözler, vasiyetler, meseller, hayır ve şer konuları, ilahi mücadele konusu girer.

6. Müfahere (övünme), münazara ve diyalog edebiyatı

7. Mizah, hiciv edebiyatı ve hayvan hikâyeleri (fabl)

8. Mersiye Edebiyatı; özellikle şehirlerin ve kent merkezlerinin yıkılışı üzerine söylenen mersiyeler

9. Aşk edebiyatı (gazel)

10. Dualar, ilahiler, terennümler

11. Büyü (Baqer, Taha s.71-72).

3.2. Emevi Döneminde Irak Edebiyatı

Irak şiiri genellikle konusu, içeriği ve üslubu yönünden İslam öncesi şiire benzemektedir; İçinde kabile asabiyetinin en yoğun ve şiddetli tezahürleri görülmektedir ve konularının çoğu bu övünme ve hiciv asabiyeti, şairin kabilesiyle övünmesi ve kiminle övündüğüyle ilgilidir. Gazel ve benzerlerine gelince, şiirin esasını değil, teferruatını teşkil etmektedir. Şair Ferezdek, Temim kabilesini övmekte ve diğerlerini hicvetmektedir. Şair Cerir de şiirlerinde rakiplerinin kabilelerini hicveder, kendi kabilesini ise över. Irak'ta şairler arasında yapılan yarışmalarda kullanılan en meşhur mekân, Cahiliyet dönemindeki Ukaz panayırına benzeyen Mirbedü'l-Basra'dır. Şöyle ki el-Mirbed, Basra'nın çevresindeki kentlerden biridir ve aslında deve pazarıdır. Araplar burada şiirleri söylerler, alış-veriş yaparlar. Orada kendi neseplerini ve kabilelerini överler ve cahiliye döneminden kalma bir hayat yaşarlar. Her türlü cömertliklerini ve cesaretlerini sergiledikleri bir yerdir. Şiirler, hicvederler ve överler. Her bir şair kendi kabilesini ve siyasi eğilimini, mezhebini yükseltir. Cerir ve Ferezdek de orada bir araya gelirler ve birbirlerine karşı atışır ve birbirlerini hicvederler. Bu meclislere el-Accac, el-Ahdal, Ka'b b. Ce'el ve diğerleri de katılırdı. Bu el-Mebred hakkında birçok kaynak

bulunmaktadır ki birbirleriyle mücadele eden birçok şair topluluğu vardır. Cerir ile Ferezdek arasındaki nekaiz akımı bunların en önemlisidir. Bu iki şairden biri özel bir vezinle ve kafiyeyle arkadaşını hicveder. Diğeri ise bu söylenenlerin aksini söyler. Söylerken de aynı vezin ve kafiye ile hasmını hicveder. Bir diğerk akım ise el-Accac Ercuzesi gibi büyük arcuze (recz) topluluğudur (Al-Sattali, 1971, s. 66).

قد جبر الدينَ الإلهُ فجبَر

(İlah, dîni / hayatı ıslah etti ve din ıslah oldu.)

Ebu'n-Necm'in Ercûzesi:

تذكر القلب وجهلا ما ذكر

(Hatırladı kalp, söylediğini bilmeden...)

Ruba'nin Ercûzesi:

وقاتم الأعماق خاوي المخترق

(Esintili yeri olmayan derinliklerin kopkoyu rengi...) (Al-Sattali, 1971, s.66).

Bu nekaiz ve eraciz isimli şiir akımlarında Hicaz şiiri ile Irak şiiri arasında büyük farkların olduğu görülür. Nitekim Irak şiiri, mükemmel üslubuyla cahiliye şiirinin üslubuna ve henüz bir medeniyet eli değmemiş özgün bedevi kültürünün manalarını içeren bir içeriğe sahiptir. Bu şiirde kabile övgüsü ve hicvi, cömertlik, misafirperverlik, bedevi insanının aklı ve cahiliye adetleri bulunur. Irak'ta eleştiri (nakd), Cerir ve Ferezdek arasında ve Cerir ve Ahdal arasındaki hicivde yer alan şiddet hareketlerinin çokluğuyla ön plana çıkmakta olup üç kısma ayrılmaktadır. Her bir grubun bir şairi vardır ve diğerklerine karşı kendi grubunu över, metheder. Şiirinin güzellikleri hissedilir ve diğerk şairlerin söylediği şiirlerdeki kusurları ortaya çıkarır. Bu yöntem, Irak'ta edebi eleştiri yerine bu eğilimin tercih edilmesinde şairler arasındaki husumet sebep olarak gösterilebilir. Daha öncekilerden farklı olarak Irak'ta bir başka edebi akım daha ortaya çıkar. Önceki akım, cahiliye şiirinden, cahiliye asabiyetinden (ırkçılığınan), gelenek-göreneklerinden ve cahiliye davranışlarından çok etkilenmiştir. Ancak bu yeni akım, tamamıyla İslam'dan ve öğretilerinden etkilenmiştir. Bu hareket ise Havâric (Hariciler) hareketidir. Güçlü bir edebiyatları, mükemmel şiirleri vardır. Cerir, Ferezdek, Ahdal ve diğerklerinin yaptığı gibi medih ve hiciv icra etmemişlerdir. Allah yolunda ölümü hiçe sayarak duygularını hoş tutarlar, cesarete ve atılganlığa teşvik ederler, Allah'ı memnun

etmek için nefis satarlardı ve kendilerine de el-Şurrât (satıcılar) adını verirler (Abbas, 1974, s.109).

Şair Katari ibn el-Fecae'nin inançlarının gücünü ve cesaretlerinin yoğunluğunu gösteren bir şiiri vardır:

أقول لها وقد طارت شعاعًا

(Ona diyorum ki o yiğit olarak uçup gitmiştir.)

من الأبطال ويحك لا تراعي

فإنك لو سألت بقاء يوم

(Kahramanlardan yazık sana ki önemsemiyorsun)

(Ve sen sorsan bir gün kalmasını)

على الأجل الذي لك لم تطاعي

فصبراً في مجال الموت صبراً

فما نيل الخلود بمستطاع

(Sana gelen ecele dikkat etmezsin)

(Ölüm konusunda sabırlı ol, sabırlı ol.)

(Ölümsüz olmaya gücün yetmez.) (Abbas, 1974, s.109).

Onların edebiyatları, krallara ve prenslere yakalık yapan, onların huzurunda dalkavukluk peşinde olan, sadece para için onlarda olmayan güzel özelliklerle onları öven şairleri eleştirmeye ve onların yaptıklarını reddetmeye yönelir. Şairi, gerçeklerden ayrılmayan ve şiirinde Allah'tan korkan bir edebiyatçı olarak görürler. Harici şair İmran bin Hattan'ın, etrafında insanlar toplanmış onlara şiir okuyan Ferezdek'e uğradığı, orada biraz durduktan sonra şöyle dediği rivayet edilir.

أيها المادح العباد ليعطي

إن لله ما بأيدي العباد

فاسأل الله ما طلبت إليهم

وارح فضل المقسم العواد

لا تقل في الجواد ما ليس فيه

وتسم البخيل باسم الجواد

“Ey vermesi için kulları öven

Allah kullarının ellerindekine bakmak

Onlardan istediğini Allah’tan iste

Suçları bağışlayanın keremini / yardımını dile.

Cömertte bulunmadığını söyleme

Cömert ismiyle cimri zehirlenir.”

Hariciler şairleri Asım bin el-Hadesanı, müminlerin şairi, Ferezdek’i ise kafirlerin şairi olarak isimlendirmişlerdir.

3.3. Abbasi Döneminde Edebiyat

Hicri 132 yılında Emevilere karşı zafer kazandıktan sonra Abbasiler, Emevilerin yurtları olan Şam’dan uzak bir yerde başkentleri için bir yer aramaya koyulmuşlardır. Ebu Cafer el-Mansur başkent için Bağdat denilen Dicle nehri kenarındaki bir köyü seçmiştir. Burası eski Babil şehrine yakın bir konumdadır. Burayı krallığının başkenti yapmıştır ve adını da Darü’s-selam koymuştur. El-Mansur, buranın imarına koyulmuştur. Kaleler ve köprüler inşa ettirmiştir. Etrafına set / sur çektirmiştir. Dört bir yanına caddeler, sokaklar ve pazarlar kurdu muştur. Yüzlerce cami, panayır, park ve kütüphane yapılmıştır. Birçok alim, edebiyatçı, mühendis ve sanatkârlar getirtmiştir. Hicri dördüncü / miladi onuncu yüzyıla kadar Bağdat iyice gelişimine devam etmiştir. Sonra dünyanın en önemli uygarlık merkezlerinden biri haline gelmiştir. Tartışmasız fikir, ilim ve edebiyat başkentine dönüşmüştür. Şehirler ve kentler, özgünlük ve yaratıcılık kaynağı olarak dil ve rivayet/ahbar, hitabet ve şiir materyalleri ile donatılmıştır. Raviler ve dilbilimciler Irak kentlerinde yayılmaya başlamışlardır. Bağdat’tan sonra Kûfe ve Basra şehirlerinde toplanmışlardır. Bu bilim merkezlerinde ve edebi çevrelerde, benzersiz bir öncü tedvin hareketi oluşturulmuştur. Raviler faal bir

şekilde çalışmışlar, yazarlar çoğalmış ve kâğıt piyasası canlanmıştır. Bu durum, edebiyat düzeyinde, bu şehirler tarafından benimsenen bir grup şair ve yazarın yeteneğinin ortaya çıkmasıyla sonuçlanmıştır. Nazım ve nesir yapıtları, yenilik ve özgünlük özellikleriyle diğerlerinden ayırt edilmiştir Siyasi istikrar; edebiyat ve bilim konularına, felsefe ve düşünce konularına yönelmeye ve yaratıcılığın gelişmesi ve zirve yapması için uygun koşulları yaratmaya yardımcı olmuştur. Halifelerin bu düşünce insanlarının tümüne ihtimam göstermesiyle birlikte ülkenin geniş kaynaklarından toplanan hazinelerinden bu kişilere yeteneklerini teşvik etmek amacıyla harcamalar yapılmıştır. Bu halifelerden el-Mehdi, el-Reşit, el-Emin, el-Memun, el-Mu'tasım ve el-Mütevekkil gibi halifeler, edebiyat ve ilim aşkına yöneldi. Benzer şekilde, Abbasi hanedanının emirleri / prensleri, devletlerinin bu politikasını ve haleflerinin çizgileri takip etmişlerdir. Bu nedenle Âli Bermuk, Tahir Abdül Hüseyin, Abdullah Bin Tahir, es-Sahib bin Abbad, İbnü'l-Amide, Adedü'd-Devle, el-Mehlebi ve Sefü'd-Devlet el-Hemadani gibi her birinin halifenin sarayına yakın ve benzer bir sarayı vardır (Al-Hassan, 2009, s.73).

3.3.1. Şiir

Abbasi döneminde, şiirlerinde modernitenin özelliklerini taşıyan ve anlatısını içeren çok sayıda yaratıcı şair ortaya çıkmıştır. Eski çatışmalara ve miras kalan kalıplarına dönülmeyecek şekilde bir tür benimsenmiştir. Bu şairlerin en önemlileri şunlardır: Beşşar bin Berd, Ebu Nüvvas, Ebu'l-Atahiye, Müslim bin el-Velid, el-Hüseyin ibn'd-Dahhak, Ali bin el-Hecm'dir. Bu şairleri şiirleri, yeni nesillerin ilgi odağı haline gelecek özellikle haizdir (SüleymanNawar, 1968, s.309).

Abbasi döneminde Ebu Temmam, El-Buhteri, İbn el-Rumi, İbn el- Mu'taz ve Dabal gibi şairler ortaya çıkmıştır. Onlardan sonra Ebu Tayyib el-Mütenebbî, Ebu Firas el-Hamdani, Şerif el- Razi, Ebu el-Al - Ma`ri ve diğerleri ortaya çıkmıştır. Tüm bu şairlerin ifade yöntemleri yükselmiştir ve böylece Arap şiiri en parlak çağına ulaşmıştır (Al-Hassan, 2009, s.73).

3.3.2. Şiir Amaçları

Medih: Medih, istenilen şöhrete ulaşmanın en kolay yolu olarak seçilen halife ve kralların sarayları, emirlerin ve valiler meclisleri ile olan irtibatı devam ederek önceki statüsünü korumuştur (SüleymanNawar, 1968, s.309).

Abbasi devletinin egemenliği boyunca durum böyle kalmıştır. İlk halifeler döneminde Beşsar bin Barad, Ebi el-Atahiya, el-Seyyid el-Humairi, Ebi Nuvvas, el-Fadl el-Rakaşı, Salim el-Haser, Ebi Dalamah, Mervan bin Ebi Hafsa, Mutie bin İyas, Eşca el-Selmi ve Mansur el-Nemri gibi şairler ortaya çıktı. Halife el-Mehdi, şairleri kendine yakınlılaştırmak ve onları onurlandırmakta kendisinden önceki halifeleri geçmiştir (Al-Hassan, 2009, s.73).

Halife Harun Reşid, yirmi iki yıllık güçlü ve parlak bir dönem olan iktidarı boyunca şiire ve şaire itina göstermesi ve kendisine yakınlılaştırmaktan daha fazlasını yapmıştır. Abbasi döneminde şair, cömertlik ve cesaret, yumuşaklık ve sertlik, yardım ve esneklik, iffet ve büyüklük gibi özellikler hala Arap İslam toplumunda saygın konular olduğu için tüm bu yüce özellikleri ve istenilen değerleri şiirlerinde işlemeye devam etmiştir (SüleymanNawar, 1968, s.309).

3.3.3. Hiciv

Hiciv, Emevi döneminde olduğundan farklı yeni bir yol takip etmiştir. Artık soy ve aşiret fanatikliğindeki düşüşten ve çoğu kabilenin daha uygar yeni toplum potalarında erimesinden sonra, bir kişinin soyunun olmaması, babasının ve atalarının alçak konumu veya boyunun ve kabilesinin ihmali gibi nedenlerle şairin diğer rakip şairi hicvetme eğilimi azalmıştır. Bu türün öncüleri arasında bulunan şairler şunlardır: Beşsar bin Bard, Ebu Nuvvas, İbnü'l-Rumi, Dabal el-Huzai ve Abdussamet bin el-Muzal. Hatta bazen durum öyle bir düzeye ulaştı ki bazı şairler halifeleri eleştirmeye başladılar. Bunlardan hiciv şairi olan Dabal el-Huzai, Halife Reşit, Memun, Mutasım ve Vasık'ı hicvetti. Bu halifelerden son ikisine şöyle demiştir:

“Halife öldü ve hiç kimse onu hayırla anmadı

Bir diğer tahta geçti hiç kimseyi bundan mutlu olmadı.” (Al-Hassan, 2009, s.73).

3.3.4. Ağıt (Mersiye)

Mersiye sanatı gelişmiştir ve bu dönemde yükselişe geçmiştir. Bu türde yenilikler ortaya koyan büyük şairler sayesinde daha fazla zenginlik ve derinlik kazanmıştır. Bu türün öncü şairleri, “مداحة نواحة” isimli kasideyi söyleyen Ebu Temmam ve sonrasında ise oğullarına yazdığı ağıtle bilinen İbnü'r-Rumi'dir. Ebu el-Ala el-

Ma'ari, fikrinin zenginliğine ve anlayışının, basiretinin kesinliğine göre, ünlü kasidesinde arkadaşı Al-Esir Ebi Hamza Al-Fakih'e söylediği mersiyesinde bu konuda daha derin bir felsefeye sahiptir: Şöyle der:

غير مجد في ملتي واعتقادي *** نوح باك ولا ترنم شاد

Tüm bunlar, alışık olunduğu şekilde okuyanın / dinleyenin yanaklarının gözyaşlarıyla ıslandığı mersiye türünün birçok özelliğinden farklı olduğu anlamına gelir (SüleymanNawar, 1968, s.309).

3.3.5. Gazel

Abbasi döneminde gazel, insanın ruhundaki büyük aşk ve tutkusuyla ilintili olması nedeniyle daha zengin ve parlak hale gelmiştir. Şairler, işledikleri konularla ön plana çıkmışlardır ve bu tür giderek daha iyi hale gelmiştir ve yaygınlaşmıştır (Al-Hassan, 2009, s.73).

3.3.6. Züht ve Tasavvuf

Dinin ve ahlakın yozlaştığını gören takvalı kişiler, düşüncelerinin, inançlarının saldırıya uğraması, değerlerinin ve karakterlerinin bozguna uğratılması karşısında dehşete düşmüşlerdir. Bu kötülüklerden kaçmanın en iyi yolunun dinin özüne dönüp Allah'ın ipine sımsıkı sarılıp bağlı kalmak olduğunu görmüşlerdir. Böylece, başkalarının erime eğilimi karşılığında, münzevi ve züht hayatı eğilimi revaçta olmuştur. Bunlardan bazıları kendilerini toplumdan uzaklaştırma, ayırıştırma ve ihmalkârlık konusunda abartıya kaçmışlardır. Vaaz ve ibadet etmeye, münzevi bir hayata teşvik etmeye ve bu dünyanın nimetlerini reddetmeye devam etmişlerdir. Abbasi döneminin başlarında yaşayan şair Ebu el-Atahiye, Arap şiirindeki züht ekolünün temsilcisidir, züht şiirlerini nazmetmiştir ve bu türde başarılı olmuştur. Hatta bu kaside türünü diğer tüm ortak amaçlara katılan yeni bir amaç haline getirmiştir. Bu türdeki kasideler yazan başka şairler vardır. Hayatının son dönemlerinde bu türe meyleden Ebu Nüvvas'a ilave olarak Sufyan bin Uyaynah, Abdullah bin el-Mübarak, Mahmud el-Varrak ve Malik bin Dinar bunlardandır. Züht akımı, sofistike bir şekilde büyümenin basitliğinden ortaya çıkmıştır. Temsilcileri, artık ölümü anlatmak ve hatırlamak, diriliş ve ateşten çok fazla bahsetmekle yetinmiyorlardı fikirsel ve felsefi usule yönelmişlerdir. İlahi aşk kavramı, "aşk/sevgi" tabirini ilk defa Allah'a yönelmek olarak kullandığını söyleyen züht sahibi

ve abid biri olan Rabiâtü'l-Adeviyye'de daha ilk dönemlerde ortaya çıkmıştır. Bu ilahi sevgi, tasavvufun odak eksenine haline gelmiştir, çünkü onlara mutluluk ve iç huzuru getiren bu sevgi/aşk, ölümlü hayatı yok eden mükemmel bir araç haline dönüşmüştür. Abbasilerin son dönem yıllarında tasavvufta, ölüm fermanının uygulandığı Hüseyin ibn Mansur el-Hallaç gibi tanınmış şairler ortaya çıkmıştır. İnsanlığın birliğinin, yani insan ruhunun, ilahiyatla, ilahi ruhla birlikte olduğuna inanılmıştır. Yine Abbasi döneminin sonunda, sevgililerinin ifadelerini ve ilahi birliğin şarabında söylenen âşıkların sözlerini benimseyen sembolik tarzda ifadelerin bulunduğu birçok şiir düzenleyen bir dizi Sûfi akım şairi ortaya çıkmıştır (SüleymanNawar, 1968, s.309).

3.4. Şiirin Temsilcileri

Hiçbir asırda benzerleri görülmeyen çok sayıda şair Abbasi döneminde ortaya çıktı. Bunlar:

Beşşar bin Berd, Ebu Nuvvas, Ebu el-Atahiya, Müslim bin el-Velid, Ebu Temmam, Dabal el-Huzai, El-Buhtari, İbn el-Rumi, İbn el-Mu'tez, Ebu Firas el-Hemadani, El-Mütenebbi, el-Şerif el-Razi ve Abu Ala Al-Maari ve İbn el-Farid. (Al-Makdisi Anis) (Al-Hassan, 2009, s.73).

3.5. Nesir ve Türleri

3.5.1. Hitabet / Söz sanatı

Abbasiler tarafından siyasi fikirlerini yaymak için kullanılan siyasi içerikli hitabet / konuşma türüdür. Bu dönemin hatipleri arasında el-Seffah, el-Mehdi, el-Mansur ve el-Reşit isimli halifeler bulunmaktadır. Ayrıca Davut bin Ali, kardeşleri ve oğulları da bu dönemde ortaya çıkmışlardır (SüleymanNawar, 1968, s.309).

3.5.2. Kitabe / Yazı

Hitabetin yerini almaya başlamıştır. Divan yazarları ve risalelere dibace yazanlar, kâğıtların üzerine mürekkeple yazmaya başlamışlardır (Al-Hassan, 2009, s.73).

3.5.3. Tercüme

Beşeriyetin bilgisinin nakledilmesi, yabancı bir dilden Arapçaya ya da Arapçadan diğer dillere tercüme edilmesi, fikir hareketinin gelişmesine ve buna ilave olarak da diğer medeniyetlerin bilimleri ve edebiyatının yanı sıra sanatsal, edebi, bilimsel, felsefi ve anlatı nesir gibi yeni nesir biçimlerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur (SüleymanNawar, 1968, s.309).

3.5.4. Nesir Temsilcileri

Bu dönemde İbn el-Mukaffa` , el- Câhız, İbn Kuteybe [8] , Abu el-Farac el-İsfahânî, İbn el- Amid, Ebu Hayyân el-Tevhidi, Badi el-Zaman el-Hamadani ve el-Hariri gibi çok sayıda yazar ve müellif ortaya çıkmıştır (Al-Hassan, 2009, s.73).

3.6. Abbasi Hilafetinin Yıkılmasından Sonra Irak

Irak, bir işgalden bir başka işgale şiddetin pençesinde kalmıştır ve insanlık yerle bir olmuştur. Bu durum ülkenin imarıyla birlikte bilimsel ve edebi hayatı büyük ölçüde olumsuz etkilemiştir. Irak Moğolların, Galatların, Timurluların ve Perslerin egemenliğine girmiştir. Daha sonra İngiliz işgaline kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası olmuştur ve dünya güçleri arasındaki çatışmalar ve savaşların ortasında toparlanmamıştır. Bağdat valisi Davut Paşa döneminde (1817-1831) o dönemde üstlendiği reformlar sonucunda yeni bir canlanma belirtileri yaşanmıştır (O dönemde ülkede yükselen eğitilmiş ve bilinçli bir sınıf yaratmada eğitimin değeri anlaşılmıştır ve bu yönde adımlar atılmıştır.) Sonuç olarak onun döneminde okul sayısı 28'e yükselmiştir. Bunların başlıcası: Kendi adıyla kurulan Ali Paşa Medresesi, el-Adiliye Medresesi, el-Ahmediye Medresesi, es-Süleymaniye Medresesi, el-Kadiriye Medresesi, el-Azamiye Medresesi ve Bintü'n-Nakîb. Davut Paşa'nın kendi çağındaki ediplerle olan ilişkisi çok güçlüdür. Paşalığa getirilmeden öncesinde de ediplerle güçlü bir bağı vardır. O dönemde büyük âlimlerden ilim alma konusunda istekli ve heveslidir. Onun döneminde şairlerin ve yazarların tercüme hızı kazanmıştır ve çeşitli türlerde yazılarda artış görülmüştür (Edipler ona kitap ithaf ederek ona yaklaşmak için birbirleriyle yarışmışlardır) (SüleymanNawar, 1968, s.30).

3.6.1. Modern Irak Tarihinde Kültürel Rönesans

Irak'ın sosyal yapısının modern hale getirilmesiyle ilgili dönemler ister Osmanlı İmparatorluğu döneminde, ister İngiliz işgali veya bağımsızlığı döneminde olsun, Irak'ın siyasi yapısıyla ilgilidir. İdari yapısı ile yasa ve kurumların türü kültürel kimliğinin türünü belirlemede etkili faktörler arasında yer aldı ve bu nedenle yükseliş tarihleri kalkınma dönemine ait divanlarda farklılık göstermektedir (Al-Hassan, 2009, s.73).

3.6.2. Kültürel Kalkınmanın Öncülerinden Bazıları

3.6.2.1. El-Âlûsî:

Mahmut Şükrü el-Âlûsî (1857/1924), zamanının dibacelerinde anlatıldığı gibi Irak'ın alimlerinden biridir. Zor şartlar altında çalışan ataerkil kültürün bir sembolü olarak Alusi'nin bıraktığı etkileri fark etmeden Bağdat'taki kültürel yaşamı konuşmak mümkün değildir. Yazı / nesir sanatı akımının temsilcilerinden olan Âlûsî, günün ve zamanın değerini bilen bir kişiliktir. Bağdat'taki ilk mutasavvıfların züht hayatını, onların hikmetli sözlerini ve münzevi hayat tarzını miras almıştır. Bu durum kendisine sıradan insanlar arasında ayrıcalıklı bir konum kazandırmıştır. On dokuzuncu yüzyılın sonunda Âlûsî'nin Arap eğilimi, Arap kimliği diğer alimler ve reformculardan daha fazla savunmasından daha açık olarak anlaşılır. Bu durum en ünlü kitabı da (بلوغالأربفيمعرفةأحوالالعرب) dahil olmak üzere bir dizi tedvinlerinde de ortaya çıkmaktadır: Bu kitapta bir ırk olarak Arapların diğer milletlere üstün olduğunu, onlara Allah'ın üstün yetenekler verdiğini ve Kur'an'ın onların dilleriyle indirilerek tekrim edildiklerini ifade etmektedir. Bilgisini arttırmıştır ve edebi kişiliği ikiye katlanmıştır. Değişim rüzgarlarını saran klasik kültürde denge çizgisini korumaya çalışmıştır. Ancak buna giden yol iki şeyden geçmektedir: Geçmişin ihtiyaçlarına bağlı kalmak, tarih okumada modern ders yöntemlerini dikkate almamak ve üst tabakanın ait olduğu sosyal grubun seçenekleri bağlamında yerini belirlemeye devam etmektir (SüleymanNawar, 1968, s.30).

3.6.2.2. El-Karmali

Peder Anastas Marie el-Karmali, Irak kültürel kalkınmanın en önemli kurucularından ve destekçilerinden biri olarak ortaya çıkmıştır. Yüzyılın başlarında, Irak'ın yeni doğan edebi ve entelektüel oluşumlarında sunulan unsurları entegre etme ve

canlandırmadaki rolü göz ardı edilemez. El-Karmali, Müslümanların hakimiyeti nedeniyle Irak'ta faaliyetleri sınırlı olan misyonerlik faaliyetlerinin bir parçası, yani Hristiyan bir misyonerdir. Ancak okulları kültürel harekete önemli sayıda tercüman, araştırmacı, tarihçi ve gazeteci temin etti. el-Karamali, "Züheyra Bağdat" da dahil olmak üzere dinde öncü dergiler veya laik nitelikteki "Arapların dili" de dahil olmak üzere genel edebi dergiler gibi edebi faaliyetlerde rolünü etkin bir şekilde kullanmayı başarmıştır. Bilgeliği, zekâsı ve çok yönlü kültürüyle, projelerinin önündeki birçok engelin üstesinden gelmeyi başarmıştır. El-Karamali, her zaman ismine el-Bağdadi kelimesini eklemiştir ve böylece Arap kökenli olduğunu teyit etmiştir ve gurur duymuştur. El-Karamali'nin kökeni Yemen ve Arabistan'a dayanmıştır (Al-Hassan, 2009, s.73).

3.6.2.3. Maruf el-Rusafi

Maruf el-Rusafi, Irak kültürünün mirasında bugüne kadar en önde gelen edebi figür olarak bilinmektedir ve Irak edebi hayatı üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Şöyle ki sosyal bir davetçi özelliğiyle isyankâr şair portresini bir arada mezcetmiştir. Maruf el-Rusafi, ilahiyat ve tarih alanında düşünür ve mücadeleci bir rol üstlenmek istemiştir. O dönemde el-Saalik ve el-Mecan biyografileri zihnini meşgul etmiştir. El-Saalik sireti, yeni fikirlerle birlikte artık el-Rusafi'nin düşüncelerini destekler nitelikte değildir. Yazıları, nahda'nın (kalkınmanın) içerdiği başarı ve başarısızlık unsurlarının bir özeti mesabesinde. Maruf el-Rusafi, hayran olduğu kalabalıkların kalbinde yer alsa bile zamanından yabancılaşmıştır. Çevresinden yabancılaşması, insanların ondan ne istedikleri ile onun kendilerinden ne istediği arasında çelişkiye yol açmıştır. Kasidelerinde Arapları ve Arapçılığı öven el-Rusafa, edebi eserlerini ortaya koyduğu çevredeki gelişim ve infial arası geliş gidişler ve çatışmalar neticesinde tam tersi istikamette yol almaya başlamıştır. Maruf el-Rusafi'nin Araplar ve Arapçılık hakkındaki düşünceleri ve konumu farklılaşmaya başlamıştır. Ancak Osmanlı yönetimine sadakati, içindeki kimliklerin mücadelesine en uygun çözüm gibi gelmiştir Benimsediği bu çözüm, Irak devleti döneminde onu monarşiyi kabul etme fikrinden uzaklaştırmıştır (SüleymanNawar, 1968, s.30).

3.6.2.4. El-Zahavi ve Kalkınma

Cemil Sıdkı el-Zahavi'nin yazılarının çoğu, Arap ve Irak edebi insanları arasında tartışma konusu olmuştur. Ancak Irak'ta kalkınma çağrısı yapan ilk şair olduğu ve Arap dünyasındaki kalkınma ile hitabeti arasında bir bağ bulunduğu konusunda hemfikirdiler. El-Zahavi, el-Rasafi'den daha yaşlıdır, sosyal yaşamda ve edebiyatta az gelişmişliğin yönlerini ele almada ondan daha eskidir. Irak'taki kalkınma dönemi yazarları tarafından ele alınmayan bir olgu yoktur, ancak bu konuda öncü, maceracı ve bilim taraftarı ve Batı bilimlerinin fitilini ateşleyen ilk yazar odur (Al-Hassan, 2009, s.73).

3.7. Büyük Yirminci Devrim'de Şairler

Iraklılar İngiliz işgalini en başından beri reddetmiştir, çünkü sömürgecilik, biçimleri ve isimleri ne olursa olsun, insanları yağmalamaya ve tüm güzellikleri emmeye gelmiştir. Irak halkının haysiyetini ve egemenliğini yücelttiği haksız bir hükümdar veya sultana boyun eğdiği nadir bilinmektedir, bu nedenle devrim, daha sonra camilerde konuşmalara ve dini ve ulusal bayramlarda toplantılara dönüşen fısıltılar veya şikâyetler şeklinde hazırlanmaya başlamıştır. Daha sonra isyancı hareket, fikir ve konuşma aşamasından uygulama aşamasına geçmiştir. Hareketin eksenini önce Bağdat'tadır, daha sonra Irak'ın diğer şehirlerine yayılmıştır. Vatanseverler bir araya gelerek bağımsızlık çağrısı yapan barışçıl gösteriler yapmaya karar vermişlerdir. Iraklı şairlerin, devrimden önce, devrim sırasında ve sonrasında ayaklanan kitlelerin duygularını alevlendiren birçok cesur tavrı ve şiirleri vardır. Samimiyetleri ve devrimin başlangıcında söyledikleri şiirde ya da sonrasında söyledikleri ya da sonrasında tanzim ettikleri büyük konuşmalarda neyin uygun olduğuna inanmaları hususunda yüksek sanatsal başarılar elde etmişlerdir. Fakat bu dönemde en güçlü ve en etkili şiiri (devrimin ilanından önce Bağdat'taki el-Haydar Han Caminde düzenlenen törende yaptığı “el-Asma” adlı şiiri) olan, en ses getiren ve en ebedi şair (Muhammed Mehdi el-Basir)'dir. Bu şiir, zamanının kitlelerini harekete geçirdi. Onları, bugün hala Iraklıların tutkusu, güzelliği, tasviri, ifadesinin ihtişamı ve hayal gücü nezaketi nedeniyle hayranlık duydukları, dillerinden düşürmedikleri ve ezberledikleri ve işgalciyi korkutmaya ve onlara karşı isyan etmeye teşvik etmektedir. Devrimci şiir, şairlerin sahip oldukları yüksek hislerle ayırt edilmektedir. Irak halkı arasında artık tükenme sinyallerinin yanmaya başladığını, devrimin niçin olması gerektiğine ilişkin samimiyetin derecesi ve onu desteklemeye

olan iştıyak gösterir. El-Divaniyah bölgesinin askeri yetkilisinin tutuklanmasından sonra, el-Zalvam kabilesinin Şeyh'i (Şaalan Ebu el-Cun) onun hapsedilmesi talimatını vermiştir. Daha sonra kitleler silahla mücadele eden, parayla destekleyen veya saygınlığı haykıran bir şaire dönüşmüştür. Devrimin (bu aşamadaki) yüksek ses getirenlerden biri de (Muhammed Mehdi el-Basir) sesidir, devrim sırasında söylediği coşkulu şiirlerde, uzun nefes ve duygu gücüyle ön plana çıkan birçok şiirinde kalabalıkları cesaretlendirmiştir. Şiiri de dahil olmak üzere, insanları işgalcilere direnmeye ve onlara karşı çıkmaya teşvik etmiştir (SüleymanNawar, 1968, s.30).

بيننا لأسنة والقواضب شرفا لمناديو العواقب (ابغالسلامفان تخبفيماقصدتلهمفحارب (فاضالفارات جحافلا وجرى دىالى بالمقانب (أهلابخافقةالبنو دتظلز احفةالمواكب) (ظنوالعراقفريسةوقدالتفتقيهاالمخالب) (فسعوالشق صفوفه مكر ا، فكانالسعيطانب (حتناداماجاشكالتبار ملتظمالقوارب)(كانواكناكصةالذنايبيشلهاالاسدالمقاضب

“Mızraklar ve süngüler arasındadır münadinin haysiyeti ve sonuçlar

Barışı isteyin, eğer bulamazsan istediğini o halde savaş

Fırat nehri suları askerleri boğdu ve Diyala'dan süvari birlikleri geçti

Hoş geldiniz titreyen manşetler, halen sürünen konvoylar

Sandılar ki Irak bir avdır, ancak orada pençelere teslim oldular

Hile ile saflarını ayırmaya başladılar, bunu yapmak mümkündür.

Korku girdi mi içlerine, gemiler alabora olur

Aslanla karşılaştıklarında korkmuş sinmiş kurda dönerler.” (Al-Hali, 2009, s. 17).

3.7.1. Şair El Mevlevi (Muhammed Habib El-Ubeydi)

Musul halkına hitap eder ve onları Bağdat ve diğer Irak şehirlerinde olduğu gibi devrime katılmaya ve işgalcilere karşı gelmeye teşvik eder. Bu konuda uzun bir şiirde şunu der:

يا رجال الموصل الحدباء من كل شهيم تخذ المجد شعارا

تلك بغداد سعى ابناؤها فا اصابوا دوننا اليوم فخارا

“Ey Musul'un cesur adamları! Yüceliği kendisine şiar edinen mert insanlar! İşte bu Bağdat, bugün biz olmadan yalnızlar!” (Habib El-Ubaidi, 1966, s. 65-66)

3.7.2. Necefli şair (Muhammed Ali el-Yakubi)

Devrimcilere şehirler ve kasabalar arasındaki mücadeleyi teşvik etmek için şevk, kararlılık sağlayan ve harekete çağırmaya devam eden şairlerden biridir ve şiirleri, devrimcileri heyecanla ve güçlülük içinde saflarını sıkılaştırarak ve gerginleştirerek onun şiirleri duygularını alevlendirmiştir.

Bu bağlamdaki şiirleri arasında şu şiirindeki sözleri dikkat çekmektedir:

أحببتنا بساحات الكفاح تقوا بالنصر فيها والنجاح (نفر تملو غلما د عا كملها الداعيشوق وارتياح

ففزتم بالفخار بها وابت اعاديكم بخزي اقتضاح

“Bizi mücadele alanlarında sevdin ve zafere ve başarıya güvendin!

Seni aşkla ve şevkle çağırdığında gururla yanında oldun! ... “ (El Yaqoubi, 1957, s.164-165)

3.7.3. Muhammed Mehdi el-Cevahiri

O zamanlar yirmi yaşında bile olmayan şair, şiirinde Fırat devriminde işgalcilere karşı gerçekleşen olayların ve imgelerinin bir yönünü kaydetmişti. Bazılarında şöyle der:

(وللفرات نهضة مشهورة لاتجدد) . (هاموا بهاللعيفيما أتوا اولادر)

“Ve Fırat'ın aşağılanmayan meşhur bir kalkınması vardır!

Onlar ne bir oyun için geldiler buraya, ne de eğlence!” “ (El Yaqoubi, 1957, s.164-165)

3.7.4. Muhammad Said el-Habubi

Şair, cihat sancağını kaldırmıştır ve İngiliz ordularının işgalci orduları önünde şiddetli bir savaşa davet etmiştir. Habubi'nin çağrısı, sayıları doksan bini bulan ve arkalarında büyük bir halk desteği olan Iraklı mücahit gruplarca yanıt bulmuştur. Irak Devleti kurulduktan sonra işgale ve mandacılığa karşı gelen şairler arasında, Maruf el-Rusafi, Cemil Sıdkı el-Zahavi, Muhammed Bakır el-Şabibi, Muhammed Mehdi el-Cevahiri ve el-Safi el-Necefi bulunmaktadır “ (El Yaqoubi, 1957, s.164-165).

3.8. 1958 Devriminden Sonraki Edebi Hareket

İkinci dünya savaşından sonraki dahili, Arap ve uluslararası siyasi olaylar ve devrimci gelgitin artması, özellikle 1958 Temmuz Devriminden sonra çeşitli yönlere

bağlı devrimci edebiyatın doğuşunda önemli bir rol oynamıştır. Irak'ta entelektüel ve edebi hareket gelişmiş, yayın ve genişleme özgürlüğü genişletilmiştir. 1959 yılında Yazarlar Birliği kuruldu. Bu birliğin ilk başkanı ise büyük Arap şair Muhammed Mehdi el-Cevheri oldu. 1960 yılında yazarlar ve müellifler cemiyeti tesis edilmiştir. Daha sonra şairler, araştırmacılar ve romancılar ortaya çıkmıştır. En önemli şairler: Tartışmayı alevlendiren şair Muzaffer en-Nüvvab, şiirleri birçok yabancı dile tercüme edilen şair Sa'dî Yusuf, Abdürrezzak Abdülvahit, Rüştü el-Amil, Abdülvahap el-Beyati, Nazik el-Melâike, Bedr Şakir es-Siyab (bu son iki şair, özgür şiirin kurucularıdır), Lemia Abbas Ammara, böyle liste uzayıp gider. Önemli yazarlar ve müellifler ise; Mustafa Cevat, Ali el-Verdi, Taha Bakır, Cevat Ali, Abdülcebbar Abdullah ve diğerleri... En önemli romancılar arasında ise Irak'ta öykücülük sanatının ortaya çıkmasında başlangıç kabul edilen (النخل والجيران) "Bal Arısı ve Komşu" adlı romanın ve (ذنون ايوب) "Eyüp'ün Günahları" adlı romanın yazarı Gaib Ta'ma Ferman vardır. 8 Şubat 1963 tarihinde Irak'ın gerilemesi ve kurucularından çoğunun çeşitli nedenlerle infazı, hapsedilmesi ve tutuklanması akabinde, Saddam Hüseyin'in Irak'taki yönetim döneminden ve hayatın bir önceki rejimin çöküşünden sonraya kadar, edebi düzeyde karanlık bir dönem hüküm sürmüştür. Irak'ın yeni bir hayat tekrar 2003 yılından sonra rejimin devrilmesiyle başlamıştır (SüleymanNawar, 1968, s.30).

3.9. 2003 Sonrası Edebi Yaşam

Irak'ta romanın yayılması, şiirin yayılması kadar olmadı, çünkü Irak'ta geçmişte Arap şiirinin yanı sıra romancıların ürünlerini de sarsan politik ve ideolojik kısıtlamalar kök salmıştı. 2003 olaylarından sonra, yerel kültürel sahnede meydana gelen büyük dönüşümler, Arap ve uluslararası tecrübelerle daha fazla açıldı. Bazıları Arap ve uluslararası ödüller alan birçok eserle, Irak literatürünün kelime dağarcığı ve karmaşıklıkları ile uğraşırken daha saldırgan olan bir romancı nesil ortaya çıkmıştır. Amerikan işgali meselesi, romancıların karşılaştığı sorunların başında gelmektedir, çünkü işgal ve sosyal, politik ve mezhepsel bölünmeler, bu yazarların hikâyelerinin önünde bir engel teşkil etmiştir. Bu da yazarın romanını, Ebu Gureyb ve Buka Hapishanelerinde Amerikan zulmünü konu alan Ali Abdurrahman el-Hadisi'nin "ذكريات معتقة باليوربا" romanı da dahil olmak üzere çeşitli eserler aracılığıyla farklı bir yönetime sevk etmiştir. Irak gerçeği, birçok önemli eserin varlığına rağmen, genç romancıların çalışmalarında henüz engel teşkil etmekten geri kalmamış ve Irak

romanının, Arap meslektaşlarına kıyasla fazla yayılmamasının en önemli nedenlerinden biri olarak görülmüştür. Bu durum, Irak yazarını tam bir kaostan önce, insanı şaşkına çeviren yerel gerçekliğin belirsizliğe ve karmaşıklığa sürüklemesinden kaynaklanmaktadır. Genel olarak, bir kişi, özellikleri olmayan bir yüzü tarif edemediğinden, Irak entelektüelinin onlarca yıl geriye uzanan bir sessizlik mirasını taşımasına ek olarak, o zaman bu konuda kalem oynatamamıştır (SüleymanNawar, 1968, s.30).

3.10. İki Neslin Özellikleri

Yeni realitenin öykülerle ve olaylarla ilişkilendirilmesi, ilk yılların başarılarına rağmen, Irak romanının son yıllarda ortaya çıkmasının nedenleri arasında görülür. 2003 öncesi ve sonrası nesiller arasında farklılıklar vardır. Geçen yüzyılın ellili ve altmışlı yıllarda Fuat el-Takarlı, Cabra İbrahim Cabra, Abdul Settar Nasır ve diğerlerinin romanları tarafından ele alınan konular, siyasi ve sosyal meseleler, askeri devrimler ve darbelerdir. Ayrıca Irak-İran savaşı da konu edilmiştir. Tarihe ve mitolojiye dayanan sembolik ürünler olarak addedilebilecek romanlardır. Ancak 2003 romanlarının konuları, İn'âm Kocacı'nın (طشاري) ve Ahmet Sa'dâvî'nin (فرانكشتاينفيبغداد) adlı romanlarında olduğu gibi Amerikan işgalinden sonra Irak toplumunda meydana gelen şiddetli dönüşümler ve bıraktığı ikilemler ve halen Irak'ın yapısında bulunan karmaşık konulardır. Sıkı sansür, konuların siyasi rejime temas edecek herhangi bir içeriğe sahip olmaması veya milli ya da mezhepsel sorunları ele alamaması, edebiyatçıların birçoğunu sembolik olarak yazılar yazmaya sevk etmiştir. Ancak bugün çoğu yazar, çeşitli modern roman sanatlarından yararlanarak pembe latin amerika ve fantasti türleri arasında karışık bir konu edinmişlerdir (SüleymanNawar, 1968, s.30).

3.11. Romanı Yazımındaki Paradigmanın Değişimi

Bu romancıların bir kısmının yabancılaşma tecrübesi (فرانكشتاين في بغداد), (الفتيت) ve (دواماتالرحيل) gibi Arap ve uluslararası ödüller kazanan kültürel arenada güçlü bir şekilde yankılanan eserlerin doğuşuna katkıda bulunmuştur. Bu romancılar ile ana vatanları arasındaki mesafelere rağmen, Irak'taki sosyal medyanın katkıda bulunduğu yaşamın birçok detayını aktarmışlardır. Ali Bedir, Muhsin el-Remli, Sinan Anton ve diğerleri gibi isimler, sıralı fikirler, ilginç anlatım, cümlelerin ve kelimelerin manipüle edilmesi ve diğer edebi anlatım sanatları açısından modernist bir tarz benimsemek için

"yeni" bir Irak romanı oluşturmaya katkıda bulunmuşlardır (SüleymanNawar, 1968, s.30).

3.12. Türkmen Edebiyatı

Irak Türkmen edebiyatı, Türk edebiyatının küçük bir parçasıdır ve kökeni doğuda Moğolistan'dan, batıda Akdeniz'e kadar uzanmaktadır. Moğol Selçuklularını içeren Türkmen kabileleri, tarih ve yetiştirme ile ilgili pek çok olay ve olgunun olmaması nedeniyle Araplar ve Persler de dahil olmak üzere diğer medeniyetler gibi yazı ve kayıt bilmezler. Türkmen edebiyatı, o zamanlar Türk şiirinin yayılması ve gelişmesi sayesinde şair (İmaduddin Nesimi 1370-1417) ve şair (Fuzuli el-Bağdadi 1494 - 1556) gibi Türk dilini konuşan şairlerle ortaya çıkmıştır. Şair Nesimi, Sûfi / tasavvufi düşünce ekolünü temsil eden ve bu ekolde önde gelen bir kişiliğe sahiptir. Allah'ın birliğine inanan, tanınan bir şairdi, ziyaret ettiği birçok yerde vahdaniyet inancını yaymıştır ve Sûfi düşünce ekolünü takdis etmiştir. Bu fikirleri ve inançları (مقدمة الحقائق) (Gerçeklere Giriş) adlı kitabında yayımlanmıştır. Kitaplarını Türkmen dilinde yazmıştır ve şiiri dörtlü halinde, aşk ve gazel arasında bir çizgidedir. Büyük mutasavvıf (Hüseyin Mansur el-Hallaç)'ın fikirleri ve inançlarından büyük ölçüde etkilenmiştir (Al-Hassan, 2009, s.73).

Şair Fuzuli'ye gelince, Türkmen edebiyatının gelişiminde büyük rol oynamıştır ve en önemli klasik şairlerden biridir. Şiir ve nesirde damgasını vurmuş bir şairdir. Türkmen edebiyatına yenilik getiren ilk edebi kişiliktir. Şiire çok önem vermiştir. O dönemde hatırlanmayan gelenek ve görenekleri ihya eder, Leyla ile Mecnun hikâyesini işler, Türkmen edebiyatı mirasının ikonu olması için bu öyküyü güzel bir şekilde ifade eder ve somutlaştırır (SüleymanNawar, 1968, s.30).

Türkmenler (الخوريات) adlı şiirle ön plana çıkmaktadırlar. Türkler aracılığıyla ve İslam'ın etkisinden sonra Arap dilinin etkisi altında (Divan edebiyatı) ile tanıştılar. Türk edebiyatı (şaman edebiyatı ve ilahi edebiyat) olarak ayrılmıştır ve daha sonra edebiyat, yazarların eğitimli seçkinleri sayesinde gelişmiştir.

1. Saz
2. Divan Şiiri
3. Dini Şiir

Türk dili, Osmanlıların resmi dili haline geldi, ancak şiirleri Arap ve Fars kültürünün üzerindeki etkisinden çok uzaktı. Genelde nesir ve edebiyat alanında dil geliştirme yöntemini benimseyen tanınmış şairler arasında Şair Gülşehri Âşık Paşa (1333-1272) vardır (Al-Hassan, 2009, s.73).

Daha sonra Osmanlı şairleri şiirlerini Türk dilinde yazmışlardır ve literatür geliştiğinde, bu akım sadece İstanbul'da değil, Bağdat, Diyarbakır gibi bazı bölgelerde de yayılmıştır. Yirminci yüzyılın ortalarında Türkmen yazarlar, Türkmen edebiyatını geliştirmeye ilgi duymaya başlamışlardır. Şiir ve düz yazıya büyük ilgi göstermişlerdir. O sırada bu alanda büyük çaba sarf etmişlerdir ve Kerkük gazetesi gibi bazı dergiler ve gazeteler bu edebi ürünleri yayınlamışlardır. (14 Temmuz 1958) Devriminden sonra, Türkmen milliyetçiliği ilk kez çalınan haklarını, basın özgürlüğü alanı da dahil olmak üzere geri alabildi. (الإخوانالتركمانية) "Türkmen Kardeşler" adlı dergide eserler hem Arapça hem de Türkçe olarak yayımlandı. Bu sayede şairler ve yazarlar çeşitli edebi ürünlerini yayınlatabildiler ve edebiyatlarını geliştirdiler. Daha sonra edebi ve sanatsal etkinliklerin yapıldığı ve Türkmen ve Irak edebiyatının sembollerinin bir araya geldiği Bağdat'ta (Türkmen Kardeşler Kulübü) kurdular (SüleymanNawar, 1968, s.30).

3.12.1. Türkmen Edebiyatı Türleri:

3.12.1.1. Anonim Halk Edebiyatı

Halk hikâyeleri, halk atasözleri, yaşlılar ve yetişkinler tarafından anlatılan kadim efsaneler gibi sözlü olarak duyulan veya görülen ve aktarılan Türkmen edebiyatı türlerinden biridir (Dakuki, 1970, s.1-7).

3.12.1.2. Tanınmış Popüler Edebiyat

Türkmen edebiyatı türlerinden biridir ve tanınmış insanlar tarafından yazıldığı için birincisinden farklıdır. İki çeşittir: (Dakuki, 1970, s.1-7).

3.12.1.3. Destansı Eserler

Uzun, edebiyat ve nesirden oluşan edebiyat türlerinden biridir (Dakuki, 1970, s.1-7).

3.12.1.4. Âşık Edebiyatı

On altıncı ve on yedinci yüzyıllarda ortaya çıkan edebiyat türlerinden biridir ve savaşlardaki cesaret ve kahramanlıktan söz eden savaş şiirleri, Ramazan günlerinde ve diğer önemli gün ve etkinliklerde kahvehanelerde saz ile söylenir. Meydana gelen en önemli destansı eser: Kerem ile Aslı, Leyla ve Mecnun, Arzu ile Kanber (Dakuki, 1970, s.1-7).

3.12.2. Türkmen Edebiyatı'nda Öyküler ve Romanlar

Türkmen edebiyatının büyük bir bölümünü kaplar ve şöyle dağılır: (Dakuki, 1970, s.1-7).

3.12.2.1. Genel Öyküler

Şiir ve şarkılarla ilgili insan fikri olarak halkların deneyimlerini ve güçlünün zulmünden acı çekmelerini ve bunlara karşı baskılarını somutlaştıran hikâyelerdir. Aşk, sadakat, göç ve kavuşma gibi unsurları içeren popüler edebiyat ve hikâyelere benzerler. Bu öykülerin en önemlileri arasında "Kırk Kardeşler" ve "Kerem ile Aslı" öyküleri vardır (Dakuki, 1970, s.1-7).

3.12.2.2. Tarihsel Öyküler

Savaşlardaki tarihi olaylar ve kahramanlıkları ele alan bir edebiyat türüdür. Bu tür hikâyeler gençlerin ana vatanlarını önemsemelerini ve geleceklerini inşa etmek için sorumluluk almalarını teşvik eder (Dakuki, 1970, s.1-7)

3.12.2.3. Aşk ve Kara Sevda Hikâyeleri

Kahramanlar arasındaki sevgi ve hayranlık ve onları çevreleyen koşullar nedeniyle karşılaştıkları zorlukları konu alan Türkmen hikâyelerinden biridir. Bu hikâyelerin en önemlileri arasında, sevgilisi için kahramanın yaptığı fedakârlığı somutlaştıran Kerem ile Aslı öyküsüdür (Dakuki, 1970, s.1-7)

3.12.2.4. Realist Öyküler

Bu tür öyküler, toplumda insanlara yakın duygusal durumları yansıtan ve aralarında karşılıklı bir etkileşim oluşturan hikâyelerdir. Bu hikâyeler aynı zamanda

fakir ve zengin sınıflar ile halkın büyük çoğunluğunun yaşadığı sömürü boyutu arasındaki ilişkiyi konu alır (Dakuki, 1970, s.1-7)

3.12.3. Halk Şarkı ve Türküleri

Halk şarkılar, Türkmen edebiyatının en önemli unsurlarından biri olarak kabul edilir. Çünkü bu şarkı ve türküler, insanlar duygularını, iç potansiyellerini ve onları daha yüksek derecede motive etmek için gerekli konuları ele alır (Dakuki, 1970, s.1-7)

Bu şarkılar arasında:

*“Çiriğ benim malımdı
Al yanağda halımdı
Bakmanın hüskütlüğüne
Izrayıldan zalımdı”* (Dakuki, 1970, s.1-7)

O zamanlar Türkmen şarkıları, sözlü olarak ulaşan ve nesiller boyunca aktarılan şiirlerdi. Çünkü bu şarkılar çalışma, basitlik ve çabadan bahsediyor ve Türkmen şairinin hayatında karşılaştığı sorunlar ve zorluklardan bahsediyordu. Güç, ölüm ve yaşam onlar için önemli konulardır.

Ayrıca, Türkmen şarkıları aşağıda zikredilen önemli konuları içerir:

- 1- Şair tarafından sergilenen isyan
- 2- İçinde görünen zayıflık durumu, umudunu kaybetmek

Bu bağlamda bir türü içeren birçok Türkmen şarkısı görülür:

Naçar ağlama

*“Gündü geçer ağlama
Bu kapıyı bağlıyan
Bir gün açar ağlama”* (Dakuki, 1970, s.1-7)

Merasim Şarkıları:

Bu tür, rubi denilen birçok ifade tarzını içeren eski Türkmen şarkılarından.

Düğün merasimlerinde, özellikle Türkmenler hasat zamanında ilkbaharda iken söylenen farklı kahramanlıkları ve destanları ele alan şarkılardır.

*“Ey güzel mama gelin
Gidegi anne gelin
Aspabıv yırtulanda
Sen özün yama gelin”* (Dakuki, 1970, s.1-7)

Ninniler:

Bu ninniler, Türkmen edebiyatında bulunan unsurlardan biri olarak kabul edilir. Uykusu sırasında genç yaştaki çocuklara söylenir. Şöyle ki:

*“UYUN, yavru ,,,,,,, uyu
Leyle diler
Yatıptı Layle Diler
Vurğun yuhuya dalıp mennen bir layle diler”* (Dakuki, 1970, s.1-7)

Aynı şekilde, annenin çocuğunun uykusu sırasında söylediği birçok ninninin yanı sıra, akranlarından önce büyüdüğü ve yürüdüğü zaman ve ayrıca çocuğun dişlerinin çıkması veya konuşmaya başladığı zaman da farklı ninniler vardır. Çocuk konuşmaya başladığında şu harfleri kullanır: (ğ, B, Z)

Ayrıca, bu dil (8-15) yaşları için de kullanılır. Yaşlılar tarafından da kullanılmıştır, ancak zamanla bu dil unutulmuştur.

Çocuklar tarafından kullanılan başka bir kafiye daha vardır: (Dakuki, 1970, s.1-7)

*“Dağdan endi onbes boz eşek
Beşi bez yüklü boz eşek
beşi duz yüklü boz eşek
beşi koz yüklü boz eşek”* (Dakuki, 1970, s.1-7)

3.12.4. Huriyyat

Eski çağlarda bilinen ve nesiller boyu aktarılan basit ve ezberlenmesi kolay olan Türkmen şiirinin en önemli türlerinden biri olarak kabul edilir. "Huriyyat" kelimesi, bazı bölgelerde sağlamlık ve belirgin manasında "ruba" anlamına gelir ve diğer bölgelerde buna "Koryat" ya da "Kurbat" da denir. Bazı Iraklılar, bu kelimenin kökeninin Kerkük'te bulunan bölgelerden biri olan Korya olduğuna inanır. Huriyyat kelimesinin aslı Türkmen

dilindeki (hori-hor) kelimesidir. O dönemde Türkmen edebiyatının ihtiyaç duyduğu şey olduğuna inanılmaktadır. Huriyat, İslamiyet'ten önce kullandıkları ve yayıldıkları birkaç beyitten oluşmaktadır. Rubiye gelince gelince, beyitler arasındaki tekrarda kullanılır ve eski insanların şarkı söylediği ve hala güncel olduğu halk şarkılarından biridir. Yirminci yüzyıl, Türkmen edebiyatının altın çağı olarak kabul edilir. Nitekim Ahmet Zeydun, hem nesir olarak hem de şiir olarak Türkmen edebiyatını geliştirmiştir (Yanar, 2019, s.1-6).

3.12.4.1. Koryatların Toplatılması

19. yüzyılın yarısında, araştırmacılar Türkmen edebiyatını itina ile incelemişlerdir ve o zamanlar (1268 yılında) Seyyid Örfi tarafından özel bir defterde rubaileri toplanmıştır. Sonra (Seyyid Aziz Efendi) o dönemde (455) rubai toplamıştır ve Kerkük dergisinde (12.10.1926) tarihinde huriyatı yayınlamak için büyük çaba sarf etmiştir. (1950) yılında (rubaileri) bastılar ve Muhammed Habib huriyatı toplayarak "Kerkük Hoyrat ve Şarkıları" adını vermiştir (Yanar, 2019, s.1-6).

3.12.4.2. İçerik / Muhteva

Huriyat, Türkmenlerin sosyal yaşamdaki isyanlarının yanı sıra üzüntülerini, sevinçlerini, gelenek ve göreneklerini ele alan şiirlerdir. Türkmen edebiyatının doğuşuna tanıklık eden birçok sosyal yönü içermektedir (Yanar, 2019, s.1-6).

3.12.5. Halk Destanları (Şireler)

Türkmen edebiyatı, sözlü ve yazılı pek çok kuralın varlığıyla vafislanabilir. Bu tür, savaşlarda kahramanları ve kahramanlıklarını, aşk, gelenek ve görenekleri ve kabileleri ve geleneklerini tanımlar. Bundan sonra nesir, kahramanın tanımında ve gerçek kişiliğinde yüksek mertebede olduğu için Türkmen edebiyatında ilk sırada gelir (Yanar, 2019, s.1-6).

3.12.6. Sire

Türkmen edebiyatı, Arap ve Fars edebiyatının etkisi altındaydı. Ancak sonra yeni bir edebiyat türü ortaya çıkmıştır. Bu tür (ilahi) edebiyatıdır. Ancak birçok şair eski tarzda devam etmiştir. On yedinci yüzyılda şairler ortaya çıkan destanlar ve bunların en

önemlilerini dikkate alarak yeni edebiyat sistemleri kurmuşlardır. Arzu ile Kanber ve Kerem ile Aslı yirminci yüzyılda ortaya çıkan ve çiftçilerin destansı doğasını taşıyan Türkmen dilinde diğer destanlar arasında yer almıştır. Daha sonra, (8400) makta ve el yazması halinde Kur'an-ı Kerim'deki Yusuf Suresinde geçen Züleyha'nın kıssasını yazan yazan şair (Muhammed Nafrozab) vefat etmiştir (Yanar, 2019, s.1-6).

3.12.7. Türkmen Şiiri'nin Dönemleri

3.12.7.1. Divan Şiiri

Bu şiirin kurucuları arasında (Muhammed Fuzuli el-Bağdadi) vardır ve İmam Hüseyin'in (aleyhisselam) yanına defnedilmiştir. Diğer kurucuları arasında Abdürrezzak Nevras (? -1761), As'ad Hac Muhammed Naib (1848-1931), Abdullah Hani (1854-1898), Muhyiddin Kayl (1834-1909) vardır. Bu dönemler Türkmen şiirinde de parlak bir dönem olarak kayda geçmiş olup, birçok sosyal hayat meselesi, vatan sürgünü, gazeller, din ve tasavvuf şiiri ile ağırlıklı olarak sanatsal yapılar ele alınmıştır. Vezin ve aruz yönünden çok zengin bir türdür. Heceli şiir vezinleri (sesli dörtlükler) kullanılmıştır. Bu ekol, klasik bahirler ve anlatım şekilleri olarak devam etmiş ve yaygın hale gelmiştir. Ve bu dönemin en önemli şairleri: Şair Hadr Lutfi (1810-1959), Reşid Akif Hermizli (1896-1972), Ali Saib (1889-1985), Reşit Kazım (1914 - 1983) (Yanar, 2019, s.1-6).

3.12.7.2. Hece Şiiri

Bu ekolün en önemli şairleri arasında (Rıza Kulakoğlu / Hasan Kevser / Esat Erbil / Mustafa Ziya ve diğerleri) vardır (Yanar, 2019, s.1-6).

3.12.7.3. Halk Şiiri

Halk şairleri, şiiri inşa etmenin temeli olarak günlük dili benimsedikleri için, diğer şairlerden farklıdır. Bu türün en önemli karakteristik özelliği basit, güzel ve kolay ezberlenmesidir. Ancak bazen destansı bir yönü vardır, vezin ve kafiye ile yazılır (Yanar, 2019, s.1-6).

Bu tür edebiyatın en önemli şairleri arasında (Muhammed İzzet el-Hattat / Şemseddin Türkmenoğlu / Mustafa Kökkaya) vardır.

3.12.7.4. Modern Şairler

Bu şiir türü, fikirsel bilinç ile ilgili olmasıyla ön plana çıkar. Şairler, dünya şiir literatürünü incelerler. Temsilcileri arasında Abdülhalik Beyati ve (Deniz Düşü) adlı divanıyla Şair Nesrin Erbil vardır. Bu dönemin en önemli şairleri arasında yine (Nusret Mardan - İsmet Ozan - Mustafa Ziya ve diğerleri) sayılabilir. Bu şairlerin hedefleri vardı. Bu hedef ise herhangi bir şarta ve baskıya maruz kalmadan saf dille şiir yazmak ve dünya şiir deneyimlerine açık olmak ve şiirdeki tüm yenilikleri incelemek ve takip etmektir (Yanar, 2019, s.1-6).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TELAFER HAKKINDA BİLGİLER

4.1. Telafer'in Coğrafi Konumu

Telafer, Irak'ta Musul'a bağlı bir ilçedir. İdari olarak Nineveh Valiliği'ne ait olan ve Irak'ın kuzey batısındaki en büyük ilçelerden biridir. Türkmen milletinin büyük çoğunluğunun yaşadığı ve Türkmen şehri olarak sayılan bir yerdir. Musul'a ise uzaklığı 7 km'dir. Telafer, kuzey ve doğu tarafından tepeler (Süsen Kıracıları) sınırlanmış, güney tarafından bağlık, batı tarafından ise düzlük olan bir coğrafyadadır. Türkiye sınırına 85 km, Suriye sınırına ise 70 km uzaklıktadır. Resmi nüfus sayımı verileri bulunmamakla birlikte yaklaşık 200.000 nüfusa sahip olduğu tespit edilmektedir. Neredeyse tamamı Iraklı Türkmenlerdir. 2007 yılı itibarıyla 80.000'e düşmüştür. Telafer'in nüfusunun çoğunluğu Türkmenlerden oluşmaktadır. Bunların yaklaşık yüzde 75'i Sünni Müslümanlardan ve dörtte biri Şii kesimlerden oluşmaktadır. Saddam yönetimi döneminde ise siyasi güçler telafer olmak üzere bütün ülkenin tamamını Araplaştırma çabalarına girmişlerdi. O yüzden telafer şehrinde halkın aksanında ve lehçelerinde Arapça dili yoğunluğu bulunmaktadır tabii bunu yanısıra Türkmen lehcesini ait Türk dilinin, şehirde en çok kullanılan ve en yaygın dili olmaktadır (Özdağ, 2018, s.21).

Türkmen kenti olan Telafer nüfusunun çoğunluğu Türkmenlerden oluşmaktadır. Bin küsur yıllık Türkmen şehri telafer yaşadığı sıkıntılar iç savaşlar ve stratejik yapı yüzünden asırlarca zorluklarla karşı karşıya gelmiş şehir olarakta bilinir ve şu ana kadar hala devam etmektedir. Telafer'e yerleşen ilk Türk boylarının birçok kaynakta Kıpçak Türkleri olduğu söylenmektedir. Abbasi Devleti döneminde ilk Türk boylarının Telafer'e yerleştiği ileri sürülmektedir. Telafer'in adının da "Tel" "Avar" yani Avar Tepesi anlamına geldiği ileri sürülmektedir. Özetle, Telafer, "tarihi Kıpçak Beyliği dahil, Moğol, Timur, Harzemşah damgasını taşıyan Nefiçi diye bilinen akraba boylar da dahil Oğuz boylarının izinin müze gibi korunduğu bir yerdir .Kıpçak Türkçesine ait birçok sözcük Telafer Türkçesinde bulunmaktadır. Telafer, iklimin müsait olduğu dağlık alanlar ve dalgalı araziler arasındaki vadilerin yayılmasında da dikkat çekiyordu: Nehir kıyılarının ve buradaki tampon bölgelerinin, Laayoune ve kaynakların bulunduğu tarım bölgeleri ve Germe çok uzaktır. Telafer'in çevresinde 70-100'e yakın köyler bulunur (Talaferi, 2012, s. 9).

2. Telafer'in İsimleri:

Telafer, Irak'ın binlerce yıldır yaşadığı tarihi asırlarda çeşitli isimlerle bilinir:

Asuriler şehre (نمتعشتار) ve sonra (تلعشتار) adını verdiler İştâr, bereket, aşk ve savaş tanrıçasıdır. Sümerlerin döneminde ise (سيدة السماء) adıyla bilinirdi. Akatlar, sözlüklerde, haritalarda ve antik miras kitaplarında bahsettiğine göre büyük tanrının katında şefaath için bir araç edindikleri kişisel tanrı anlamında (الربة) olarak adlandırmışlardır (El-Rasheed, 2017, s.16-17).

Tel Afâr: Bu ad, Osmanlıların coğrafi sözlüklerinde ve bazı haritalarda sıkça görülmektedir. Bu isim, Telafer'in o sırada yetiştirildiği bilinen palmye ağaçlarının tozlaşmasıyla / döllenmesiyle ilgilidir (El-Rasheed, 2017, s.16-17).

Tel Yafar: Hicri 630 tarihinde vefat eden Musullu tarihçisi İzzettin İbn Esir'in hicri 544 olaylarına ilişkin şöyle bir sözü vardır: (Kutbuddin ve Cemaleddin duyulduğunda Musul süslendi ve askerler toplanarak Sincar'a doğru yürüdüler, oradan Tel Yafer'e ulaştılar.) (El-Rasheed, 2017, s.16-17).

Tel Afar: Bu isim, eski tarihçilerin kitaplarında, İbn Hordazca (h. 300 vefat) 'nın "Mesalik ve Memalik" adlı eserinde ve müellif Ebu'l-Farac Kudâme bin Cafer'in (Vefat hicri 310 veya 320) (el-Harac) adlı kitabında, hicri dördüncü yüzyılda vefat eden el-İstaheri'nin "Mesalik ve Memalik" adlı eserinde ve son olarak da el-Makdisi'nin (Ahsenü't-Tekâsîm fî ma'rifeti'l-Ekâlîm) adlı kitabında geçmektedir (El-Rasheed, 2017, s.16-17).

Ebu el-Fida (Hicri 732 yılında vefat) 'nın "Takvimü'l-Büldan" adlı eserinde şöyle zikredilmiştir. (Tel Afar) Sincar ve Musul arasında bir kaledir ...ve Seyfüddin el-Bağdadi'nin (vefat 739 hicri) "Merasıdü'l-İttıla" adlı eserinde şöyle denir: Tel Afer, "f" harfi ile dir. Genellikle insanlar böyle derler. Ayrıca Abu'l-Farac İbn el-İbri (vefat hicri 685) "muhtesaru tarihîd-düvel" adlı kitabında da geçmektedir (El-Rasheed, 2017, s.16-17).

el-Tel el-Afer: Şerif İdrisi (vefat h 560 / m 1163) (نزهة المشتاق في اختراق الأفاق) adlı eserinde şöyle der: (Şam'a giderken oraya girdim ve orada bir gece kaldım. Sanırım orası "el-Tel el-Afer" idi. Söylenişini hafifleterek Telafer denilmiştir (El-Rasheed, 2017, s.16-17).

Tel Yafur: Hadiste 617 yılında İbn el-Şattab'ın Bedreddin Lu'lu'yu kuşatması hakkında bahsedilmiştir: Musul ve Sincar arasındaki kale (Tel Yafur) Rabiülahir ayında kuşatılmıştır (El-Rasheed, 2017, s.16-17).

Tulul el-Afar: Bu ismi, Suriyeli (Halepli) gezgin Nikola Siyufi tarafından miladi 1873 yılında Telafer'e uğradığında verilmiştir (El-Rasheed, 2017, s.16-17).

Tali Faru: Bu isim (Kraliyet döneminde Telafer) Aramice gibi görünen Hanımefendi Yamama el-Ubeydi tarafından verilmiştir (El-Rasheed, 2017, s.16-17).

Şehrin şu anki resmi adı olan Telafer hakkında Seyyid Abdürrezzak el-Hasani şöyle der: Tel Afer, bazıları Telafer şeklinde yazar, bu isim (تله) ve (تل) kelimelerinden oluşan bileşik bir isimdir. Anlamları ise sırayla iğne ve toprak demektir. Onun yorumuna göre anlamı şöyle olur (تلاتراب) Toprak Tepesi... Ancak Üstat Suphi Saatçi şöyle demektedir: "Yaygın inanışa göre bu isim, Aramicedir. Çünkü Tel Ağrab (Türab) şeklindedir. Daha sonra Tel Afar diye tahrif edilmiştir. Sonra ise Telafer olmuştur. Ancak yerel halk bu ismi (تلافر) olarak telaffuz eder (El-Rasheed, 2017, s.16-17).

İngiliz tarihçi ve arkeolog Henry Layard (1) (M.S.1817-1894), (Telasar) veya (Telsar) (2), 1867'de yayınlanan (Ninova) adlı kitabında belirtildiği üzere bu ismin Eski Ahitte (Tevrat) "İkinci Krallar Kitabı"nda iki defa (19:12) ve İşaya Kitabında (37:12) ise bir defa zikredilmiştir. (Babalarımın helak ettiği "Coran, Haran, Adan'ın Oğulları ve Telaser gibi milletleri, onların ilahları kurtarmıştır.) Telafer halkı, kendi şehirlerinin adını, yerel lehçelerinde (تلفار) veya (طلفار) şeklinde "t" harfini bazen sakın bazen de fetha yaparak teleffuz ederler. Bu teleffuz ise (تلسار) telaffuzuna çok yakındır. Nitekim sadece kelimedeki sin harfini fe harfiyle değiştirirler. Bilinmektedir ki günümüzde onlarca hatta yüzlerce sümer dilinden kelimeler mevcuttur. Dolayısıyla (تلفار) kelimesiyle (تلسار) kelimesi arasında çok güçlü bir ilişki vardır. Ayrıca bu isimlendirme (طليفارو) Aramice isimlendirmeye de çok yakındır. Çoğu tarihçi, (تلعفر) kelimesinin (تل) ve (عفر) kelimelerinden birleşik bir kelime olduğunu söyler. (تلاتراب) yani toprak tepe anlamındadır. Bazıları ise (تلعفر) kelimesinin (تلاتراب) manasında Aramice تلادعبرا kelimesinden geldiğini söyler. Bazıları da تلعفران yani تلالعزان olduğunu, çünkü kalenin üzerinde bulunduğu vadinin alt kısmındaki su kaynağına birçok ceylanın gelmesi nedeniyle bu ismin verildiğini iddia ederler. Tarihçiler Telafer için birçok isim zikretmişlerdir. Bunlar: Tel Afra, Tel Afer, Tel Yafer, Tel el-Afer, Tel Afer, Tel Afra'a, Tel biAfer, Teli'fer, Yafer, Tel Ase, Tel Aşe, Tel İbra, Nimt İştâr, Kal'atü Mervan...

Tarihçilerin ve seyyahların söylediğine göre Telafer; Yakut el-Hamavi şöyle der: Tel Afer, "fe" iledir ve insanların çoğu böyle söylerler. Ancak bazıları Tel Yafer der. Denilir ki aslı el-Tel el-Afer'dir. Çok fazla kullanıldığı için telaffuz hafifletilmiştir. Sincar ve Musul arasında bir kalenin adıdır. Vadide bir nehir akar. Kale tek bir dağın tepesindedir. Korunaklı, sağlam bir kaledir. Nehrin suyu da tatlıdır (Özdağ, 2018, s.21).

4.2. Telafer'in Tarihi

Telafer'in antik tarihi, tarih öncesi Taş Devrine (M.Ö. 6000) kadar uzanır. Sincar ile birlikte milattan önce ikinci bin yılda Mitanni Devleti'nin bir parçası olmuştur. Tarım büyüdükçe ve kentleşme genişledikçe tarihi kalesi milattan önce ilk bin yıl içinde inşa edilmiştir. İhtar Tanrı'sının Bahçesi veya Çiftliği anlamında (نمت عشتار) olarak isimlendirilmiştir. Kalenin kalıntıları günümüze kadar gelmiştir. Telafer şehri, doğuyu ve batıyı birbirine bağladığı için askeri ve ticari yönden Asurluların önemli merkezi konumundadır. Ninova'nın düşmesi ve Asur devletinin ortadan kaybolmasından sonra, el-Cezire ve Telafer, Romalılar ve Hititler arasında gerçekleşen savaşların sahnesi haline gelmiştir. Romalılar ünlü kalelerini yenilemişler ve Hıristiyanlığı milattan sonra dördüncü yüzyılda yaymışlardır. Hıristiyanların Telafer'de bir de kilisesi vardır. Arap kabilelerinin İslam'dan önce Arap Yarımadası'ndan Irak ve Şam'a göç etmelerinden sonra, bir kısmı kalarak el-Cezire bölgesinde yaşadı. Telafer ve Sincar şehirleri, Rabia Kalesi gibi Musul civarında yaşayan Rabia kabilesine nisbetle Rabia yurdu adıyla isimlendirilmiştir. Persler, Romalılar ve diğer ülkelerin ve milletlerin burayı ele geçirme emelleri vardır. Telafer şehri 1839 / 639 yılında Halife Ömer ibn Hattab döneminde Bizans yönetiminden kurtarılmıştır. Emevi Halifeliği döneminde ise (40-132 H / 660 - 749 M) kalesini yenileyen ve kaleye Mervan Kalesi adını veren Halife Mervan bin Muhammed döneminde ortadan kaldırılana kadar Emevi orduları ile hariciler arasındaki savaşlara sahne olmuştur. Abbasi döneminde (H. 132-293 / M. 749-905) Telafer şehri, Halife el-Mu'tasim Billah zamanında ve sonrasında (447 / 1055) yılında kentleşme ve tarımda genişlemiştir ve gelişmiştir (Al-Rasheed, 2017, s.28-30).

Sonra o dönemde gerçekleşen savaşlar sonucunda birçok dönüşüm yaşamıştır. On birinci yüzyılın sonlarında Selçuklular ve daha sonraki yüzyılda Atabeylik'in yönetimine geçmiştir. On dördüncü yüzyılda İlhanlılar, sonra on beşinci yüzyılda Celairliler'e geçti. Telafer, orta çağda İslam devleti ile Bizans devleti arasında bir geçiş

noktası olarak önemli bir ticaret şehri haline gelmiştir. Selçuklu Prensi Tuğrul Bey döneminde Selçukluların kontrolü altına girmiştir ve ardından Sultan Bedreddin Lu'lu ele geçirmiştir ve Musul'a ilhak emiştir. O dönemlerden beri bazı Türkmen boyları / aşiretleri orada yaşadı. Hulagu 656 yılında Bağdat'a girip (M.S.1258) ele geçirdiğinde, bu şehir Musul kentiyle birlikte (Smidago) adında Moğol subaylarından birinin eline geçti. Böylece harap olmaktan ve yıkılmaktan kurtulamamıştır. Celairiler ise hicri 738'de (M.S. 1328) geldiğinde o dönemde Irak'ı ele geçirdikten sonra Telafer bölgesi Celairi devletinin bir parçası haline gelmiştir. Daha sonra M. 1386 yılında komutan Timur Lenk geldi ve Telafer üzerinden Musul'a girmeyi başardı. Timur'un geçtiği yol "Timur Yolu" olarak günümüze kadar gelmiştir. Telafer, Türkmen Karakoyunlu devletinin toprağı haline geldi. Emiri Muhammed Kara Yusuf idi ve aynı adı taşıyan kabilesi / boyu vardı. (Hicri. 874 / Miladi 1469), Telafer şehri, Uzun Hasan liderliğindeki Türkmen Akkoyunlu devlerinin bir parçası oldu. Daha sonra Telafer, (914/1508) yılında ve (941 / 1534) yılında Safevi devletinin bir parçası haline geldi. Telafer, Sultan Süleyman Paşa döneminden itibaren Sincar kazasına bağlandıktan sonra Musul sancağına bağlı olarak Osmanlı İmparatorluğu'nun bir parçası haline geldi. 1918 yılında ise kaza oldu ve halen bu statüsünü korumaktadır. İngiltere 1336 - 1917 yılında Irak'ı işgal ettiğinde o dönemde 1920 yılında Sayın Abdurrahman başkanlığında geçici hükümet kurulana kadar üç yıl süren savaştan sonra ordular Musul'u ve Telafer'i işgal ettiler. Bu şehrin kahramanlık destanları arasında, yirminci yüzyılın ebedi devriminin ilk kıvılcımının ortaya çıkması, devrimcilerin bulunduğu yerde düşman ordusuyla karşılaştıklarında ülke için en güzel kahramanlık ve şehitlik örneğini vermeleri gelir. Ayrıca eski tüfeklerden başka hiçbir şeyleri olmayan devrimciler, örgütlenme, sayı ve modern silahlar açısından askeri eşitsizlik, onların geri çekilmesine sebep olmuştur (Al-Talafari, 2012 ,s.21).

Ayrıca Telafer'de birçok Türkmen boyu yaşamıştır. Bunlar: (İlhanlı, Allahverdi, Ali Develi, Babalar, Beyler, Çelebi, Çolaklı, Seyyitler, Neccarlar, Murathlılar, Saraylılar, Demirciler, Karakoyunlu, Deveci, Bakkallı, Akkoyunlu, Muhammed Ağalı, Kasaplar, Hanlılar, Hamuli, Acemli, Harbu, Korotlu, Mollalı, Nefitçi, Ferhatlılar, Ali Han Bey, Davutlu, Hemteliler, Birkıdarlı, Kaplan, Mavililer) Telafer'deki Türk boyları kökenleri Selçuklular, İlhanlılar, Akkoyunlu ve Karakoyunlu Devletleri ve Osmanlı Devleti'ne dayanmaktadır.

4.3. Telafer'deki Arkeolojik Alanlar

Telafer'de turizm için harika bir destinasyon olabilecek birçok meşhur arkeolojik saha vardır. Bu bölgelerin bazıları şunlardır:

Telafer Kalesi: En önemli arkeolojik alanlardan biri olan Telafer Kalesi turizm için ideal bir yerdir. Kale, Asur döneminde inşa edilmiş ve Asurlular için bir ibadet yeri olarak kabul edilmiştir. Sonra son Emevi halifelerinden (Mervan İbn Muhammed) kaleyi yeniden inşa etmiş ve hilafetinin karargâhı haline getirerek "Mervan Kalesi" adını vermiştir. Kale her tarafından surlarla çevrilmiş olup yaklaşık olarak 28 metre alana sahiptir. Bu surlar ise yaklaşık 3.30 genişliğinde ve 6 metre yüksekliğindedir. Ayrıca atış için birçok açıklıklar bulunmaktadır. Ayrıca düşmanların üzerine sıcak su atmak için de bu açıklıklar kullanılmıştır. İçine 300 asker rahat bir şekilde sığabilmektedir. Ayrıca kalede, su kapısı (ana kapı - güney kapısı), Sincar (gizli kapı - Doğu Kapısı), Musul (kuzey kapısı) ve Nusaybin kapısı (batı kapısı) olmak üzere dört kapı vardır (Al-Talafari, 2012, s.69)

Bu kale aynı zamanda askeri ve ticari öneme sahiptir. Çünkü savaşçıların tarihi bir anıtı olarak kabul edilir. Telafer halkı buraya gelir, şarkılar söyler, şiirler yazarlar. Kale iki kez yıkılmıştır:

1. Bağdat Valisi (1841) yılında, kent sakinlerinin kendisine karşı yaptıkları ayaklanma ve Osmanlı ordusuna katılmayı reddetmeleri sebebiyle duvarlarını ve kulelerini yıkmıştır (Al-Talafari, 2012, s.69)

2. (1920) yılında İngiliz işgal ordusu tarafından duvarları yıkıldı ve ana kale kapısı, arabalarının yüksekliğine ayarlanmak üzere ana kapının yaya geçidi olarak kullanılması için bir köprü olarak kullanılması amacıyla kaldırılmıştır (Al-Talafari, 2012, s.69).

Ulu Cami: Eski camilerden biri olan Ulu Cami, (Kale Camisi) olarak da adlandırılır ve çok eski camilerden biridir. Telafer Kalesi'nin güneyinde yer alır. Faris bin Hac Muhammed el-Tai tarafından inşa ettirilmiştir ve 140 yıldan fazla ömrü vardır. Ayrıca camiye "Hacı Muhammed Camii" de denilir. Bu caminin ilk imamı (Muhammed Paşa tarafından öldürülen Molla Mustafa)'dır. Caminin en önemli özelliklerinden biri kare ve 42 metre yüksekliğe ulaşan yüksek minarelerinin olmasıdır (Al-Talafari, 2012, s.69).

3. Ehl-i Beyt Camii: En önemli din adamlarından biri olan ve imamet mezhebinin yayan (Mahmud Ali Muhiddin Aslan) tarafından yaptırılan eski ve güzel camilerden biridir. (1990) yılında vefat ettiğinde camiye defnedilmiştir. (1941) yılında inşa edilmiş olan cami, yaklaşık (40 metre) uzunluğundaki, Kur'an ayetleri ve şiirleriyle süslenen estetik, dekoratif ve yüksek minaresi ile dikkat çekmektedir (Al-Talafari, 2012, s.69).

4.4. Telafer'de Dini Mezarlar ve Türbeler

Telafer'de halkın belirli zamanlarda ziyaret etmek, dua etmek ve ihtiyaçlarını karşılamak için gittikleri birçok önemli dini türbe ve mezar bulunmaktadır.

Ar Mahmut Türbesi:

Telafer'de bulunan bir mezar yeridir. İnsanların çoğu buranın adını (Ar Mamud) olarak telaffuz etmektedir. Ar, Türkçe bir kelimedir ve Bektaşî tarikatına mensup Allah dostlarından biri manasındadır. Yani Cenab-ı Allah'a tasavvuf yolu üzerinden tevessül eden bir velidir. Tam adı (Mahmut bin Özkan bin Muhammed'dir ve kökeni İmam Musa el-Kazım'a dayanır. İnsanlar oraya ihtiyaçlarını arz etmek için Perşembe günleri giderler. Yanında kendilerine ders verdiği 700 e yakın müridi ve talebesi bulunmaktadır (Al-Talafari, 2012, s.69).

2. İmam Ali bin Ebi Talib'in Makamı:

Kale yerinin ortasında yer almaktadır ve es-Sade aşireti türbeyi yenilemiş ve restore etmiştir. Her hafta sadece Perşembe ve Cuma günleri ziyaret edilmektedir (Al-Talafari, 2012, s.69).

3- İbrahim bin Ethem Makamı:

Afganistan yakınlarındaki Belah bölgesinin emiridir. Emeviler döneminde yaşamış ve emirlikten ayrılarak ibadete kendini adanmış bir kişiliktir. Makam, Fetih Camii (el-Akriş) 'nin yanında bulunur ve insanlar burayı her hafta Perşembe günleri ziyaret ederler (Al-Talafari, 2012, s.69).

4.5. Telafer'de Ekonomik Faaliyet

Telafer kışın soğuk, yazın sıcak bir iklime sahiptir. Biraz nemli olan rüzgârlar kışın ve yazın soğuk eser. Telafer'de çok fazla dağ, ova ve vadiyi içeren dağlık bölgeler

bulunur. Bu nedenle Telafer bu bakımdan ülkenin diğer yerlerinden farklıdır. İklimi nedeniyle her tür ürün tarıma uygundur. Telafer'in köylerinde bol yağmurların yağması nedeniyle bol miktarda tarımsal faaliyetler yapılır. Ayrıca sel sularının erişemeyeceği yükseklikte bölgeler, yaylalar bulunmaktadır. Bu nedenle bölgede pamuk, nar, incir ve benzeri ürünlerin tarımı yapılır (Al-Talafari, 2012, s.69).

4.5.1. Hurma

Telafer antik kenti, adanın kenarında hurma ağaçları yetiştiriciliğiyle ön plana çıkmaktadır. Eskiden hurma ürünlerini Suriye'deki Musul ve Deyr-i Zur panayırlarına görürlerdi. Telafer eskiden Hur Malih veya Hur Maliğ adıyla bilinirdi. Geniş arazilerinde hurma ağaçları yetiştirilirdi. Ancak hava şartlarının değişmesi nedeniyle ki iklim elverişsiz hale gelmiştir bu nedenle hurma üretimi yapılamamaktadır. Hurma ağacı yetiştiriciliği sadece bir bölgeyle sınırlı kalmıştır. Burada da az miktarda bulunmaktadır (Al-Talafari, 2012, s.69).

4.5.2. Buğday ve Arpa

Telafer şehri, sağanak yağışlar nedeniyle şehrin ve komşu köylerin toprakları verimlidir. İklim, buğday ve arpa yetiştirilmesine elverişlidir. Hem şehrin hem de komşu köylerin arazilerinin yüksekte olması, Dicle nehrinin taşkınlarından korumaktadır. Bu ürünler, 1930 yılından itibaren geleneksel yöntemlerle toprak sürme ve hasat etmenin yerine modern tarım aletleriyle yapılmaktadır (Al-Talafari, 2012, s.69).

4.5.3. Çiftlik Hayvanları

Telafer bölgesinin ekonomik yaşamında büyük önem taşımaktadır. Çünkü oradaki çiftçiler genellikle koyun, özellikle et, yün ve süten yararlanma, aynı zamanda inek bakımı ile ilgilidir. Çiftçiler, eskiden tarım ve toprak işleme işinde, şehir içine nakliye ve mahsulün taşınması için yetiştirdikleri katırlara ve eşeklere bağıydı (Al-Talafari, 2012, s.69).

4.5.4. Telafer Şehrinin Konumu

Musul ve Şam arasında önemli bir stratejik bağlantı sayılır ve ticari kervanların geçiş yeridir. Ancak Telafer halkı ticaretle çok fazla ilgili değillerdi ve ticari faaliyetleri,

toplumun kendi üretimine dayanmıştır. Bu da basit düzeyde buğday, arpa ticaretiyle sınırlıdır. Telafer ile ticari ilişkisi olan en önemli şehirler; coğrafi olarak yakınlığı nedeniyle Musul, ardından Deyr-i Zur, Mardin ve İbn Ömer Adası gelmektedir. (El-Raşid, 2017, s.144)

4.6. Telafer'de Basın

Gazeteler, dergiler ve radyo istasyonları da dahil olmak üzere medya, olayların, gelişmelerin, faaliyetlerin sunulmasında önemli bir rol oynamıştır. Telafer'de ön plana çıkan en önemli gazeteler arasında şunlar vardır: Telafer'de çıkan ilk gazete (17 Ağustos 2003) Telafer Bugün Gazetesi'dir ve genel yayın yönetmeni (Tarık Muhammed Ali)'dir. Sekiz sayfadan ibaret olan gazete haftalık olarak yayınlanmıştır. Ancak o dönemde Irak'ta meydana gelen olaylar nedeniyle yayını bırakmış ve basın görevini yerine getirirken üç işçi şehit edilmiştir. Ayrıca gazete o sırada birçok tehdit almıştır. Daha sonra, El-Cezire El-Yevm gazetesi gelmektedir. 15 Ağustos 2005'te yayın hayatına başlamış olup son sayısı 4 Ekim 2006'da olmak üzere 26 sayı yayınlamıştır. Bir süre sonra ise Sada Telafer adında başka bir gazete çıktı. (Yusuf Rasim) yönetimindeki bu gazete, okuyucularına göre gerekli seviyeye ulaşmadı, bu durum da düzensizliği ve zayıf koordinasyonu nedeniyle çok fazla eleştiriye maruz kalmasına neden oldu. (2008) yılında el-Afra Gazetesinde ortaya çıktı ve şu ana kadar haftalık olarak yayınlanmaktadır. (2009) 'da (el-Büşra) adında yeni bir gazete çıktı ve Türkmen Cephesinden yayın yapmaktadır. O dönemde bağımsız bir politik gazetedir ve ücretsiz olarak dağıtılmaktadır. Şu anda yayından askıya alınmıştır. (10 Ekim 2009) tarihinde ise (el-Kalaa) gazetesi çıkartılmıştır. Belli bir alanı olmayan gazete, siyasi, sosyal ve diğer yönlerden farklılaşan genel bir gazete olarak Arapça ve Türkmen dillerinde yayınlanmıştır. Aynı zamanda, (6 Mayıs 2003) hem Arapça hem de Türkmen dillerinde yayınlanan Radyo (FM) dahil olmak üzere görsel - işitsel medya çıktı. Bu yayınlardan Türkmen Cephesi sorumluydu. 15 Haziran 2008'de yeni yarı resmi bir medya ağı da ortaya çıktı ve günde 3 saat yayın yapıyordu. Ayrıca elektronik basında (Sada Telafer) ilk elektronik web sitesi (2007) yılında internet basınında yer aldı ve çeşitli kültürel, sosyal ve diğer konuları işleyen bir siteydi. Büyük ilgi ve başarı yakalamıştı. Gazeteler ve dergiler mesafe nedeniyle Bağdat veya Musul'dan Telafer'e hızlı bir şekilde ulaşmamaktadır (Al-Talafari, 2012, s.187).

4.7. Sosyal Hayat Olguları

Telafer toplumu, atalarından kalan miras olan gelenek ve görenekler tarafından yönetilen aşiret ve kabile toplumlarından biri olduğu için bölgedeki diğer toplumlardan bu açıdan farklı değildir. Dişlek ve Siniye: Çocuğun ilk dişi çıktığında, sevinçlerinin bir sonucu olarak genellikle yaptıkları meşhur yiyeceklerden biridir ve bu yiyecek buğdaydan yapılır. Kuru bir koyun sütü olan (Kurut) denilen malzeme, nohut, fasulye ve bakla ilave edilir. Yapıldıktan sonra komşulara ve çocuklara dağıtılır. Gelen tabaklar ise boş dönmez, mutlaka içine ya para ya da yemek konulur (Al-Talafari, 2012, s.187).

4.7.1. Dini günler ve Tatiller

Ramazan'ın Gelişi: Bu ay Telafer sakinleri için önemli bir atmosferdir. Sokaklar süslenir, aralarındaki aile bağları güçlenir, her türlü yemek hazırlanır yasaklanması ve çocuklar sokaklarda davullar çalarlar (El-Raşid, 2017, s.114).

4.7.2. Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı

Keliçe Yapımı: Merasimlerde yapılan meşhur yiyeceklerden biridir. Farklı isimlerle birçok ülkede bilinen bir yiyecektir. Telafer halkı ise bu yiyeceğe "Kulca" adını verir. Bu yiyecek birkaç şeyden oluşur; hurma, tahin, şeker ve benzeri malzemeler. Bazı aileler kuru yemişler ilave ederler. Çeşitli şekillerde yapılır. Artık evlerde fırınlarda yapılır, ancak eski geleneksel fırınlarda pişirilir ve bayram günlerinde misafirlere servis edilir. Sadece Telafer halkı için değil, Araplar için genel olarak ortak bir tatil ve bayram kutlama geleneği vardır: (El-Raşid, 2017, s.114).

4.7.3. Hıdrellez

Kutladıkları önemli bayramlardan biridir. Bu bayram Türkler tarafından da kutlanır. Şubat ayının üçüncü haftasının ilk üç günü kutlanır. İnsanlar, Hıdrellez makamına giderler. Telafer tatlısı ya evde yaparlar ya da pazardan satın alırlar. Bu tatlıdan evli kızlara verirler. Ayrıca danslar ederler, halaylar çekerler ve şarkılar söylenir. At yarışları yapılır ve koyun yünü kırılır. İnsanlar gittikleri makamda temennilerini, isteklerini dile getirirler (El-Raşid, 2017, s.114).

BEŞİNCİ BÖLÜM

TELAFERLİ TÜRKMEN ŞAİRLER VE ŞİİRLERİ

5.1. Şair Felekoğlu

Adı (Mahmud Ali Abdülvahhab Seyyid Vehb), es-Sade kabilesinden ve soyadı Felekoğlu (yani ابوالدنيا dünyanın oğlu) anlamındadır. Büyük şairlerden biridir ve hayranları ona "Şairlerin Şeyh" unvanını vermişlerdir. Şair, (1929) yılında Telafer'in el-Kale Mahallesiindeki (Kabak) köyünde doğdu. Burası çocukluk döneminin geçtiği yerdir. Bu köy hala şimdiye dek varlığını sürdürmektedir. Ninova Valiliği'ne bağlı Telafer'de bulunan bu köyde şairin akrabaları yaşamaktadır. Soyadı (Felekoğlu) ile ilgili bir hikâye anlatılır. Şair rüyasında evlerinin önünde bulunan dut ağacının dalına konan bir kuş görür. Şair eline bir taş alır ve kuşa atar. Kuş buna çok kızar ve der ki "Neden yaptın bunu Felekoğlu! Neden, Felekoğlu!) Daha sonra bu soyadı taşır. Bu isim hikmet cihetiyle güzel bir soyadı ve Türkmen diyarında güzel bir isimdir (Küzeci, 2010, s.19).

“Sevdiğim istemem her türlü seyran

Sen bana bir bağısın ben sana kumru

Ne sen figan iste ne ben gülistan

Sen bana bir bağısın ben sana kumru

Kulak ver sevdiğim dinle bu sözü

Eyleme aşık aşveyle nazı

Ben istemem sensiz baharı yazı

Sen bana bir bağısın ben sana kumru” (Küzeci, 2010, s. 161)

Köyünde bir çiftçi olarak çalışan babası, şair on bir yaşındayken vefat eder. Bu nedenle okullarda eğitim alamaz, ekmek parası kazanmak için ve ailesine yardımcı olmak amacıyla daha küçük yaşında tarım işlerinde çalışmak zorunda kalır. Ancak çetin şartlarda yaşadığı hayat okulundan ölüm, sömürü ve yoksun bırakılma gibi birçok acı tecrübeler öğrenmiştir. 1960 yılında sağlık sektöründe faaliyet gösteren bir kurumda çalışmıştır Daha sonra seksenli yıllarda yanında şair Mikdat Hudi çalışacaktır. Şair

Felekoğlu, on üç çocuk babasıdır ve Türkmen dilinin yanı sıra Türkçe, Arapça ve Farsça olmak üzere üç dil bilirdi. Ancak şair sevenlerine veda bile edemedi bir kalp krizi sonucu 2002 yılının dokuzuncu ayında vefat etmiştir. Sevenleri, hayranları büyük üzüntü yaşamıştır. Artık o, düzenlediği etkinliklerle ve ölüm yıl dönümlerinde hatırlanacaktır (Küzeci, 2010, s.47).

5.1.1. Edebi Hayatı

Şiirsel başlangıcı henüz on üç yaşındayken oldu ve şiire hayran biridir. (Hilmi Dada, Fuzuli, Nesimi) gibi büyük şairlerden etkilendi ve onların şiirine yaklaşımlarını izledi, anadiline âşıktır.

*“Açıl dilim açıl dilim
O kumlara seçil dilim
Yurda düşman olanlara
Ateş olup saçıl dilim
Okumlara başla dilim
Yurt uğruna işle dilim
Öz yurdunu sevmeyenin
Kafasını taşla dilim”* (Küzeci, 2010, s.27).

Felekoğlu, milliyetçilik temalı şiirler yazmaya başladı.

*“Türkmeniz biz Iraklıyız
Her hizmete yaraklıyız
Milletine meraklıyız
Biz Iraklı kardeşleriz
Yurt uğruna can vermişiz
Binlerce kurban vermişiz
Biz ahd ü peyman vermişiz
Biz Iraklı kardeşleriz”*... (Küzeci, 2010, s.75).

Kendine has üslubuyla dini şiirler de yazmıştır.

*“Tek Muhammet Mustafa'dır övülen şanın senin
Karanlıktan bir kışan bir zerredir canın senin
Gün gibi çıktın cihana şevk ü revnak gösterip*

*Cilvelendi gözlere hurşidi rahşanın senin
Mucizet çöğenin aldın azmi meydan eyledin
Atti cehlistan topun ummana çöğenin senin” (Küzeci, 2010, s.30).*

Yaşadığı zor koşullara rağmen tatlısıyla acısıyla yaşamayı, hayatı sevmiştir. Düşüncelerine, şiirine ve günlük felsefesine aksettirdiği deneyimlerini ve sertliğini arttırmıştır. Şair Felekoğlu, Bektaşî'dir. Her zaman Bektaşîliğin samimi bir müntesibi olduğunu dile getirmiştir. Kendisi bir halk şairidir. Şiirlerinde halktan yana olmuş, yoksullara ve emekçilere yakın mesafede durmuştur.

*“Çokları terk etti taht ile tacı
Duçar olup derde çektiler acı
Yoktur bu dertlerin sehil ilacı
Ayrılığın, yoksulluğun, ölümün
Ağlattı bu dertler kaç kahramanı
Bulmadılar bu dertlere dermanı
Korkusu zar etmiş bütün cihanı
Ayrılığın, yoksulluğun, ölümün” (Küzeci, 2010 s.33)*

Hastanedeki gündüz çalışmalarından sonra evine başka şairlerle gider, kültür merkezlerinin olmaması nedeniyle şiir akşamları ve etkinlikleri düzenlerdi. Şair Felekoğlu, Türkmen şiirinin temel taşlarından biri olup, edebi kalkınmanın öncüsü, Telafer ve Türkmen edebiyatının temel taşıdır. Telafer şiirine çok önemli katkılar sunan şair, kendisini takip edecek olan şairlerde büyük etki bırakmıştır. Hakkında konuşacak olursak, ülkesine sevgisi, halkına bağlılığıyla tanınan bir şairdi. Şiirlerini tutkuyla ve tam bir serbestlikle yazar.

*“Atam ülkesi vatanım cennetim Telaferim
Her umagım uzun dilim izzetim Telaferim
Yüzülür gönlüm gam-î her dem hayalinde senin
Toprağın taşın seririm sohbetim Telaferim
Her sabahın bana bir bayram tekin kutsal olur
Her akşamın aram gâhım rahatım Telaferim*

Kalene baktıkca gözüm içerim dolur neşat"

Ey farah bakışım benim şevketim Telaferim" (Küzeci, 2010, s.51)

Mütevazı ve hoş bir insandı. Şiirlerini, kişisel tecrübelerinden esinlenerek ve kalbinden, yüreğinden gelerek yazıyordu. En güzel sözlerle özel bir amaç için şiir yazıyordu. El-Şerin Devriminin çıktığı yer olan Telafer'deki bölge hakkında şiir yazdı ve bir ay geçtikten sonra "kaçakaç katliamı" olarak bilinen İngilizlerin halka karşı saldırılarına karşılık verildi ve başarı sağlandı.

"Telafer'den koptu sevre

İngiliz'i vura vura

Bin dokuz yüz igirmide

Vaya düştü İngiltere

Kimi millet söz verdiler

Sevre birlikte dediler

Sevre kızgın oldu gerçek

Döndüler yüz çevirdiler" (Küzeci, 2010, s.128)

Yirminci yüzyılın popüler bir şairidir. Özgür hayatı severdi ve halkları baskıdan kurtarmakla ilgilenir, fakir insanların barış ve özgürlük içinde yaşadığını görmeyi ummuştur. Yoksullara ve işçi sınıflarına sempatisini gizlememiştir ve çıkarlarını ve haklarını savunmuştur. Aynı şekilde şair, ezilen ve savunmasız olanların acılarını hisseder, adalet sisteminin varlığında kendi kaderini tayin hakkını görür (Yanar, 2019, s.32).

"Neçe yoksullar oldu bey, neçe beyler oldu yoksul

Kime yardım ederse bu çarhı devran odur devlet

Güya'dir malıyla zengin amma yoksulları sormaz

Bu alçaklık yaramazlık, varsa ihsan odur devlet

Fakir belasını giymek her insanda kanaat yok

Kanaatta var isa ger sende iman odur devlet" (Küzeci, 2010, s.132)

5.1.2. Şiir Üslubu

Şiiri, divan şiiri, hiciv ve aruz özellikleriyle ön plana çıkmıştır. Divan şiirini çok güzel bir üslupla ifade etme yeteneğine sahiptir. Şiirlerinde dinleyicinin / okuyucunun anlaması için kolay / basit bir dil kullanmıştır. Tüm şiirleri, şarkı olarak söylenmiştir. Şiirlerinde ülkesine ve halkına olan sevgisinden, anadilinden ve insani duygulara dair birçok bilgelikten bahsetti. Şiirleri, bir tür isyan olarak nitelendirilebilir. Şiirinin sağlamlığı ve dayanıklılığı, kafiye ustası olduğunun bir göstergesidir. (Arif, 1974, s.6)

5.1.3. Eserleri

- 1-gerçekçilik şairi Felekoğlu
- 2-Felekoğlu (açıl dilim açıl dilim(
- 3-Felekoğlu hakkında yazılan şiirler
- 4-haktan dilek Felekoğlu
- 5-Felekoğlu (İhsan Parçabağlı.....(Küzeci, 2010, s.199)

SABADAN BİR HABER

*“Gülistandır ap saba ver bize aradan haber
Bülbül-ü naleneye ve gülü ra-nadan haber*

*Bize bildir bu gülistan nedir Allah aşkına
Vahiyetahline sen ver ruh-i manedan haber*

*Sen eserken konca güller açılır ihfâ-iken
Bu suratla sen verersen sırrı ihfâdan haber*

*Ese geldin ey saba irfan elinden şad-u kem
Aferin ger versen ol üstadı yektadan haber*

*Kul oluruz sana bildir bize bu yekta nedir
Şedgiladan geçeriz ver bize elünden haber*

*Başvurup aşkın pazarın dolaşıpsan ey saba
Ne eşittin bize söyle bey-u şiradan haber*

*İntizardadır muhabbet ehli yollar gözliyor
Ger varıysa sende söyle zavkusahbadan haber*

*Felekoğlu sürdü bu diyarı aşka zavrakin
Lütfunu göster diyor ver güçlü dalgadan haber.” (Küzeci, 2010, s.199)*

Felekoğlu bu şiirinde onbeş heceli ölçüyü kullanmıştır. Kelimeleri hece ölçüsüne uygun hale getirmek için günümüz Türkçesinden farklı olarak ifade ettiği yerler mevcuttur. Örneğin eğer yerine ger ifadesini kullandığını görmek mümkündür. Ayrıca, Felekoğlu'nun edebi hayatına bakıldığında bu eserin divan edebiyatı kapsamında ziyade halk edebiyatı dahilinde değerlendirilmesi yerinde olacaktır.

Şiirdeki bazı kelimelerin anlamı şu şekildedir:

“Saba: Gün doğuşundan esen hoş ve lâtif rüzgâr¹.

Bülbül-ü nalen: Feryat eden, inleyen, sızlayan, figân eden bülbül².

Gül-ü rana: Güzel, hoş gül³.

İhfâ: Saklamak, gizlemek, ketmetmek, gizlemek⁴.

Üstad-ı yekta: Tek ve eşsiz olan üstad⁵.

Bey'uşirâ: Alışveriş⁶.

Zevk-u sahba: Şarabın keyfi, şaraptan alınan zevk⁷.

Zavrak (Zevrak): Kayık, sandal⁸.”

Felekoğlu'nun kaleme aldığı bu şiir bir bütün olarak bakıldığında anlatmak istediklerini şu şekilde yorumlamak mümkündür.

Felekoğlu bu şiirde sabah rüzgarını kişiselleştirmekte ve ona seslenmektedir ve merak ettiği kimi hususlarda ondan haber beklemektedir.

Gül bahçelerinin üzerinden eserek geçen sabah rüzgarından figân eden bülbülü ve güzel gülü sormaktadır. Felekoğlu burada gül ve bülbül kavramlarına değinmekte ve bülbülün güle olan aşkına işaret etmektedir. Gül bahçesi olarak tanımladığı kavramın daha derin anlamlar içerdiği anlaşılmaktadır ki bu anlamı da sabah rüzgarından sormaktadır.

Felekoğlu, sabah rüzgarı eserken gonca güllerin gizlice açıldığını söylemekte ve bundan dolayı güllerin gizlice açılmasındaki hikmetin ve sırrın nedenini yine sabah rüzgarından sormaktadır.

İrfan ve bilginin olduğu yerlerden eserek gelen sabah rüzgarına tek ve eşsiz olan üstadın haberini sormaktadır ki eğer ondan haber getirirse mutlu olacağını da bildirmektedir. Ayrıca takip eden dizelerde de yine bu bağlamda eğer o ulu kişinin sırrını bildirirse ve ondan haber verirse canını verebileceğini ifade etmektedir.

Aşkın pazarı ifadesi ile ve aşk pazarında alışveriş yapmak anlamında kullandığı ifadeler ile Felekoğlu sabah rüzgarından aşkın anlamını sormaktadır ki burada sabah rüzgarına yüklediği anlam aşıkardır.

Muhabbet ehlinin intizarda olduğunu ve sabah rüzgarını beklediğini çünkü sabah rüzgarının şarabın verdiği zevki anlatacağını umduğunu ifade eden Felekoğlu şiirinin sonunda bulunduğu yerden aşkın sandalı ile göç edeceğini ve sandalını hareket ettirecek o güçlü dalganın sabah rüzgarı ile geleceğini ifade etmektedir. Buradan anlaşılmaktadır

---

ki aşkın sandalı ile gideceği aşkın diyarı uhrevi aşkı temsil etmekte ve bu geçişin sabah rüzgarının estiği vakitte olacağını düşünmektedir.

Şiirin tamamına bakıldığında beyitlerde yer alan “-dan haber” seslerinin görev ve anlam bakımından aynı olmasından ötürü redif olarak değerlendirilebileceğini söylemek mümkündür.

ATAM ÜLKESİ VATANIM

*“Atam ülkesi vatanım cennetim Telaferim
Her umagım uzun dilim izzetim Telaferim
Yüzülür gönlüm gam-î her dem hayalinde senin
Toprağın taşın seririm sohbetim Telaferim*

*Her sabahın bana bir bayram tekin kutsal olur
Her akşamın aram gâhım rahatım Telaferim
Kalene baktıkça gözüm içerim dolurneşat
Ey farah bakışım benim şevketim Telaferim*

*Görünüşün bir bahardır, lale-zardır gözüme
Akarsuyun bana şerbet sıhhatim Telaferim
Dünya şehirleri cennet olsa hep ne var bana
Sensin ancak bana lazım hacetim Telaferim*

*Aşikardır sana hep razı nihanım varlığım
Sana bağlı cümle farzım sünnetim Telaferim
Nazmi aşar'imneşat verdin bana sen zevk ile*

Gün be gün aşkıyla artar rağbetim Telaferim

*Felekoğlu adını bir yadigâr koysun nola
Ey hayatım tarihi ey şöhetim Telaferim.” (Küzeci, 2010, s.199)*

Felekoğlu'nun on beşlik hece ölçüsü ile yazdığı bu lirik şiirin konusu şairin memleketi Telafer'e duyduğu sevgi ve memleketinin tasviri iken şiirin teması ise memleket sevgisidir.

İlk dörtlükte şair nesiller boyunca yaşadığı memleketi Telafer'i cennete benzetmektedir. Ayrıca şair Telafer'i dilediği her bir ümit, dil ve izzeti olarak nitelendirmektedir. Şair, daima yüreğinde Telafer hayali ile yaşadığını, toprağını taşını seririne yani tahtına, üzerinde oturduğu yere benzetmekte Telaferisini dilinden düşürmediğine ve daima sohbetlerine konu edindiğine değinmektedir.

İkinci dörtlükte şairin Telafer'de gözlerini açtığı her sabah için bayram coşkusunu hissettiği dile getirilmekte ve her akşam ise Telafer'in şairin aramgâhı yani dinlendiği rahat ettiği yer olduğu ifade edilmektedir. Yine bu dörtlükte Şair, Telafer Kalesine baktıkça gördüğü manzara karşısında yüreğinin neşe ve sevinç dolduğunu dile getirmekte ve Telaferin büyüklüğü ve ululuğunu ifade etmektedir.

Üçüncü dörtlükte şair Telafer'in neresine bakarsa baksın sanki bir lale bahçesi gördüğünü ve daima bahar mevsimi gibi güzel olduğunu ifade etmekte ve Telafer akarsuyunun şaire bir şerbet gibi tatlı geldiğini söyleyerek Telafer'i sağlığına benzetmektedir. Bununla birlikte bu dörtlükte, şair dünyanın büyük şehirlerinin cennet gibi güzel olması halinde dahi ihtiyaç duyduğu tek yerin Telafer olduğunu ifade etmektedir.

Dördüncü dörtlükte Felekoğlu, raz-ı nihanının yani gizli tuttuğu bütün sırlarının Telafer'e aşikar olduğunu dile getirmekte ve dinin gereği olan farz ve sünnet gibi vecibelerin yalnızca Telafer'de mümkün olacağını söyleyecek memleketini yüceltmektedir. Nazm-i aşar yani eserlerinin meydana geldiği yer olarak nitelendirdiği Telafer'e günden güne aşkın arttığını dile getiren şair, Telafer'de olmaktan büyük bir keyif aldığını ifade etmektedir.

İki dizeden oluşan beşinci kıtada ise Felekoğlu Telafer'i hayatının geçtiği yer olarak nitelendirmekte ve kenti şöhretine benzetmektedir.

Birinci dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a a b a

“Atam ülkesi vatanım cennetim Telaferim

Her umagım uzun dilim izzetim Telaferim

Yüzülür gönlüm gam-î her dem hayalinde senin

Toprağın taşın seririm sohbetim Telaferim” (Küzeci, 2010, s.199)

Bu dörtlükte -im iyelik eki ve Telaferim kelimesi yani “-im Telaferim” kalıbı Redif teşkil etmektedir. “-et” sesi ise tam uyak olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a b a b

“Her sabahın bana bir bayram tekin kutsal olur

Her akşamın aram gâhım rahatım Telaferim

Kalene baktıkça gözüm içerim dolurneşat

Ey farah bakışım benim şevketim Telaferim” (Küzeci, 2010, s.199)

Bu dörtlükte şairin birinci ve üçüncü dizelerde “olur” sesinden zengin uyak yaptığını söylemek mümkün olsa da üçüncü dizede devrik cümle kullanmasından dolayı bu ses uyumunun ortadan kalktığını da söylemek mümkündür. İkinci ve dördüncü dizelerde ise –“im Telaferim” kalıbı ses ve görev açısından aynılık göstererek redif teşkil etmekte ve -et (at) sesi de tam kafiye olarak karşımıza çıkmaktadır.

Üçüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir:

“Görünüşün bir bahardır, lale-zardır gözüme

Akarsuyun bana şerbet sıhhatim Telaferim

Dünya şehirlere cennet olsa hep ne var bana

Sensin ancak bana lazım hacetim Telaferim”

Bu dörtlüğe bakıldığında yalnızca ikinci ve dördüncü dizelerde daha önceki dizelerde olduğu şekliyle redifin söz konusu olduğu ve et (at) sesinin tam kafiye teşkil ettiği görülmektedir.

Dördüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir:

“Aşikardır sana hep razı nihanım varlığım

Sana bağlı cümle farzım sünnetim Telaferim

Nazmi aşar’imneşat verdin bana sen zevk ile

Gün be gün aşkıyla artar rağbetim Telaferim”

Bu dörtlükte de tıpkı bir önceki dörtlükte görülen redif ve ses uyumu görülmektedir.

Şairin iki dizeli bir kıta şeklinde kaleme aldığı beşinci ve son kıtanın ve yanı zamanda şiirin son dizesinde de daha önceki kıtalarda yer alan redif durumu görülmektedir.

IŞIK KARANLIK KAVAR

*“Gün doğar doğudan şavkını saçar
Sakınır karanlık âlem göz açar
Karanlık aydınlık için yer döner
Yerin daldasına karanlık geçer*

*Cenabi hakkındır her türlü hikmet
İrade eylerse gösterir elbet
Güneş gibi keskin çıksa adalet
Dağılır karanlık önünden kaçar*

*Mavsimieflekeçarhı dolansa
Dünya bahar olup gülşana dönse
Uçan bir kuş eğer bir dala konsa
Kalmaz onda elbet ürkünür uçar*

*Nazar kıl dünyaya ey ehli kemal
Çoktur meşekili âlemi ahval
Üstad-i kemale olunca ihal
Bin para ayırır bir kılı biçer*

*İmdat ister vicdan çağırır havar
Hak yetişir elbet batılı kavar
Felekoğlu diyor sözde mane var*

Arif olan arar maneyi seçer.” (Küzeci, 2010, s.199)

Felekoğlunun bu şiirine bakıldığında didaktik unsurların ağır bastığı görülmektedir. Şair bu şiirinde iyi ve kötü, zahir ve batıl, doğru ve yanlış, madde ve

mana arasında bir kıyas yaparak doğru bildiğini kabul etmektedir. Şiirde anlatılmak istenen düşünce gözle görülmeyenin yani mananın asıl olduğudur.

Birinci dördlükte, güneşin doğudan yükselerek saçtığı ışıkla dünyayı aydınlattığı ve insanın bu vesile ile görmeye başladığını anlatan şair, aydınlık geldiğinde karanlığın yok olacağını ifade etmektedir.

İkinci dördlükte Allah'ın tek hikmet sahibi olduğu ve hikmetlerin yalnızca Allah tarafından bahşedildiğini ifade eden şair güneş ile adalet arasında bir benzetme ilişkisi kurarak her ikisinin de karanlığı yok eden unsurlar olduğunu dile getirmektedir.

Üçünü dördlükte mevsimlerin gelip geçmesini ve dünyanın ilkbahar mevsimine gelip her yerin gül bahçesine dönmesini dilemektedir. Bununla birlikte şair uçan kuşun bir dala konması ve kuşun dalda kalmayıp ürkerek uçuşmasını dile getiren benzetme ile hiçbir şeyin kalıcı olmadığını ve hayatın bir devinim halinde olduğunu dile getirmektedir.

Dördüncü dördlükte şair kâmil kimselere seslenmekte ve dünyanın halinden ibret almalarını nasihat etmektedir. Öyle ki şaire göre dünya hali insanı büyük bir uğraşı içine sokmaktadır ancak kişi insan-ı kâmile erişince en ufak ayrıntılara dahi dikkat ederek bu küçük ayrıntılardan bir mana çıkarabilecektir.

Beşinci ve son dördlükte şair, insanın dara düştüğünde yardım dilediğini ve bu yardımın Allah tarafından karşılıksız bırakılmadığını ifade etmekle birlikte söz ile mana arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Şaire göre söylenen her sözün ardından gizli bir anlam saklıdır ve arif olan kimseler sözün söylendiği haline değil sözün ardında gizli olan bu anlama kavramaktadırlar.

Şiir onbirlik hece ölçüsü ile yazılmıştır.

Birinci dördlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a a b a

“Gün doğar doğudan şavkını saçar

Sakınır karanlık âlem göz açar

Karanlık aydınlık için yer döner

Yerin daldasına karanlık geçer” (Küzeci, 2010, s.199)

Bu dördlüğe bakıldığında birinci, ikinci ve dördüncü dizelerde yer alan -er seslerinin redif teşkil ettiği ve “aç” seslerinin ise tam kafiye olduğu görülmektedir.

İkinci dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

“Cenabi hakkındır her türlü hikmet

İrade eylerse gösterir elbet

Güneş gibi keskin çıksa adalet

Dağılır karanlık önünden kaçır” (Küzeci, 2010, s.199)

Bu dörtlükte, ilk üç dizenin sonundaki “-et” sesinin tam kafiye olduğu görülmekte ve son dizede ise şiirin her dörtlüğünde görüleceği üzere birinci dize ile redif teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Üçüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

“Mavsimieflekeçarhı dolansa

Dünya bahar olup gülşana dönse

Uçan bir kuş eğer bir dala konsa”

Kalmaz onda elbet ürkünür uçar” (Küzeci, 2010, s.199)

Bu dörtlükteki dilek ifade eden -se ekleri ses ve görev bakımından aynı olduğu için redif teşkil etmekte ve kelime kökünde yer alan -n sesi yarım kafiye olarak değerlendirilmektedir.

Dördüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

“Nazar kıl dünyaya ey ehli kemal

Çoktur meşekili âlemi ahval

Üstad-i kemale olunca ihal

Bin para ayırır bir kılı biçer” (Küzeci, 2010, s.199)

Bu dörtlüğe bakıldığında ilk üç dizenin sonundaki -al sesinin tam kafiye teşkil ettiği görülmektedir.

Beşinci ve son dörtlüğün kafiye düzeni ise şu şekildedir: a aa b

“İmdat ister vicdan çağırır havar

Hak yetişir elbet batılı kavar

Felekoğlu diyor sözde mane var

Arif olan arar maneyi seçer.” (Küzeci, 2010, s.199)

Bu drtlge bakıldığında ilk üç dize sonundaki “-var” sesinin zengin kafiye olduğu görülmektedir.

5.2. Şair Rıza olak

Adı (Rıza Muhsin Rıza Ali olak)'tır ve 1952 yılında Telafer bölgesinde dünyaya gelmiştir. Telafer'deki Türk asıllı Kulaklı aşiretine mensuptur. Nesebi büyük bir aŐirete dayanan tarihi Kara Kuzu kabilesindedir. Babası Molla Muhsin Rıza olak, annesi Âmine Hanım'dır. Baba, çocuklarını çok iyi eğitim sağlamıştır. Şair, ailesi tarım iŐleriyle uđraŐtıđı için ilköğretimini köyde tamamlamıştır. Daha sonra Telafer'e taŐınır, orada ortaöğretimini tamamlar. Daha sonra Musul Üniversitesi / Tarih Bölümü'ne girer, ortaokulda İngilizce derslerinde üstün başarı elde eden Şair, İngiliz dili bölümünde okumak istemesine rağmen Tarih bölümünden mezun olur. Türkiye'de yükseköğrenimini tamamlamak ister, ancak Irak ve Türk kültürel ortamındaki etkili kişilerin çabalarına rağmen, Türk niversitelerindeki kuralların yanı sıra Irak-İran savaŐının patlak vermesi bu isteğine ket vurur. Savaş bittikten sonra Rebia Erkek Okulu'na ğretmen olarak atanır (Yanar, 2019, s.132).

O sırada yasaklı partilerden birine ye olduğu iddiasıyla tutuklanır ve bir süre (yedi yıl) boyunca hapis yatar. Serbest bırakıldıktan sonra iÇten atılır, bu yüzden özel sektörde çalışmaya mecbur kalır. Yoksulluk çeken ailesine maddi anlamda yardım etmek için bir dükkân açar. Irak'taki rejimin düŐmesinden sonra Telafer'deki Türkmen Yazarlar Birliği'nin başkanı olmuştur. Ardından el-Vefa hareketinin Irak Türkmenleri - Telafer Őubesi temsilcisi olur. 2009 yılında eserleri Türkçe ve Arapça olarak SubaŐı tarafından yayınlanır. Telafer Kalesi Kültür Derneği'nde Basın Sorumlusu olarak çalışmıştır. Telafer'deki Türkmen Cephesi ikinci Őube başkanı olur. Irak Genel Yazarlar ve Müellifler Birliği yesidir. Halkların Şairleri Birliği yesidir. Türkmen Yazarlar Birliği yesidir. Bak'de bulunan Yazarlar Birliği yesidir. Ayrıca folklorik eleştirmen ve Şairdir. (Yalmaz, 2017, s.255)

5.2.1. Edebi Hayatı

Köyünün ocukluğu üzerinde büyük bir etkisi olmuştur. Altmışlı yıllarında baŐındaki Kara Koylu köyü, Şiirlerinde ve hatıralarında tercüme ettiği Őiirselliđi üzerinde büyük bir rol oynamıştır. Şiire yatkınlığının baŐlamasındaki temel unsur, ağabeyi Bakır

Çolak'ın kendisine okuduğu Âşık Kerem'in kitabıdır. Evleri, sanat ve edebiyat seven kişilerin buluşma yeri haline gelmiştir. Böylece bu kitabı okuma fırsatı bulmuştur. Âşık Kerem'in sevgilisi Aslıhan'ı ararken yaşadığı olayların anlatıldığı hikâyeyi çok beğenmiştir. İşte onun şiirsel ruhu burada görünmüştür. O zamanlar daha on yaşındadır. Küçüklüğünden beri "Bin bir gece masalları" kitabını, Cibran Halil Cibran'ın ve Maruf Rusafi'nin eserlerini okumayı çok sevmiştir. Ortaokulda büyük Türk şairi olan Nazım Hikmet'in kitapları da dâhil olmak üzere Arapçaya tercüme edilmiş kitapları okumuştur. Şair Rıza Çolak'ın şiir dünyasına erişimi, İslam dünyasında meşhur olan yedi âşıktan biri olan Âşık Kerem penceresinden gerçekleşti. Sonra şair edebi kariyerine devam etti ve o dönemdeki şiirleri gazel türündeydi. Ayrıca gurbet hakkında da şiirler yazdı (Yanar, 2019, s.132).

*“Sürgün uzun sürdü hasret kudurdu
Dağ taşı eridir ayı garibin
Kızarmış sacını sineme kurdu
Kara gün felekten payı garibin
O zaman yastığa koyaram başım
Yastığım ibidir ılık göz yaşım
Hep garip çehreler yanıma yanaşım
Kimsesiz yalnızlık vayı garibin”* (Tiryaki, 2018, s.175)

Ayrıca yaşama sevinci ve hayata olumlu bakışla ilgili de yazmıştır:

*“Körpe bahar gülümsüyor çiçeklere can geliyor
Dağların başı esiniyor, gölgelere can geliyor
Verimi bol kutsal yerin, anne koynu gibi serin
Herkes yer alın terin, emeklere can geliyor
Çimenlere kar yağıyor, yıldız alkımlar çoğuyor
Gebe ümitler doğuyor, dileklere can geliyor
Çaylar küklüyor dağlardan, doğa soyunuz zağlardan
Kızlar çıkıyor bağlardan, erkeklere can geliyor”* (Küzeci, 2010, s.136)

Yazdığı şiirlerini, kendisini daha fazla şiir yazmaya teşvik eden Telafer'in büyük sanatçısı Yasin Yahyaoğlu'na sunar ve o da onun hakkında şöyle demiştir: (Şiirleri, Yasin Yahya'nın kendisinden daha güçlüdür.) Telafer Hastanesi'ndeyken orada çalışan büyük şair Felekoğlu ile tanıştı, şiirlerini onunla paylaştı ve kendisi onu daha fazla yazmaya teşvik eder. Şair hâlâ şiirlerini, içinde doğduğu topluma ve çıktığı toprağa bağlı kalarak yazar. Şiirlerinde duygularını ustaca yansıtır.

*“Üç yıl oldu Telâfer'den aralı
Sıla ağlar vatan ağlar el ağlar
Hangi semte yüz çevirsin haralı
Kader ağlar sefer ağlar yol ağlar
Sürgün çıktık sallayarak elimiz
Dilenciden beter oldu halimiz
Haramiler kapkaç etti malımız
Yorğan ağlar döşek ağlar çul ağlar”* (Tiryaki, 2018, s.170)

Buradan hareketle Şair Rıza Çolak, insanların ve işçi kesiminin duygularını onların sevinçleri ve üzüntüleri üzerinden yansıtan şairin gerçek şair olduğunu vurgulamaktadır. Ona göre gerçek şair, halkın sıkıntılarıyla dertlenir, meslek erbabı hakkında yazacaksa atölyesinde yazar, çiftçi hakkında yazacaksa tarlasında yazar, bir şehit annesinin dilinden veya fabrikadaki bir işçinin düşüncelerini okuyarak yazar (Qarbash, 2018, s.55).

5.2.2. Şiirindeki Üslup

Şair Rıza Çolak, ilk başlarda şiirlerini hep aşk temalı olarak yazmışsa da daha sonradan milli, dini ve bilgelikle ilgili şiirler de kaleme almıştır. Şair şiirin içeriğine değil, resmi bir şekilde ne kadar yeni olduğuna inanır. Çünkü şiirin temaları her zaman yaşanan hayattan olmuştur Şiirlerini fasih Arapça, Türkçe ve Türkmençe yazmıştır. Türkçe ile de yazmıştır, çünkü Telafer lehçesini korumak istemiştir. Şiirlerinin çoğu, beşerî boyuta sahiptir. Birçok şiirini, serbest şiir tarzında yazmıştır. Şair klasik ekole mensuptur. Yenilikçi ilkesine dayanır. Çünkü dil ve içerik bakımından yeni vezinler, kafiyeler ve temalar kullanır. En fazla konuşulan Türkçe ile yazar. Şiiri okuyan kişinin

rahat bir şekilde anlayabileceği bir dil kullanmıştır. Açık, seçik ve güzel anlamlı sözcükler seçer. (Çolak, 2020, s. 34)

5.2.3. Eserleri

- 1-Yaşamak İçin (Şiir). 1976
- 2-Ben Ölecek İnsan Değilim (Şiir). 1986
- 3-Herkes İçin Şiirler. 1986
- 4-Barış Marşı (Şiir). 1990
- 5-Mutlu Bir Yarına Doğru. (Şiir)
- 6-Hıdır İlyaz Destanı. (Şiir)
- 7-Herkes İçin Şiirler. Yeni Harflerle-2. Baskı-İstanbul.
- 8-Telafer Folkloru (İnceleme ve Metinleri) 2018.
- 9-Memleketim Telafer İçin Şiirler. Ankara 2018
- 10-telafer folkloru (basımında)

Basılmamış eserleri:

- 1-Hülyam dilberi (şiir)
- 2-Sınırsız ses destanı (şiir)
- 3-Memleketim Telâfer için şiiler (şiir)
- 4-Şiir defteri (şiir)
- 5-Ben ve âlem (şiir)
- 6-Geçi kuyruğu (Halk şiiri)
- 7-huryat ve manilerim
- 8-Şiirle piyes (bir sevgi hikayesi)
- 9-Hayatımdan yapraklar (hatıralar)
- 10-sürgünden şiirler

- 11-değişik yazılar (düz yazı)
- 12-Öykülerim (kısa hikayeler)
- 13-Hak yolunda ölenler (şiiir)
- 14-Telâfer şairleri (eleştiri)
- 15-hazin senfoni (şiiir)
- 16-dağların ötesindeki şehir (şiiir)

HAYAT YOLU

*“Hayat mücadeledir çavup çalışmalıdır.
Ömür boyu uğraşıp her şeyi alışımalıdır.*

*Arzusunun karşısında engel yoktur insanın
Kuşlardan kıskanmalı yerle karışmalıdır.*

*Kabuğuna çekilmek hayatta el vermiyor
Yürüyüşten yanlama ona karışmalıdır.*

*Çevreyi dilediğin kalıba dökmek güçtür
Halkı değişemezsen kendin değişmelidir.*

*Sakın dudak gemirme olup biten nesneye
Benliğini bildirmek için konuşmalıdır.*

*Ne kadar bilsen yine senden fazla bilen var
Bilmediğin bilenden sorup danışmalıdır.*

*Düşmanın karşısında görsen öç alamazsan
Ya baş alıp göçmeli yada barışmalıdır.” (Tiryaki, 2018, s.170)*

On beşlik hece ölçüsü ve iki dizelik kıtalar halinde kaleme alınan bu didaktik şiirde şair, insanın hayatını nasıl yaşaması gerektiği hususunda öğütler vermektedir. Şiirin teması yaşamdır.

Şair şiirde, hayatın sürekli bir mücadele olduğunu ve kişinin ömrü boyunca çabalaması gerektiğini ifade etmektedir. Şiire göre kişi aklına bir düşünceyi yerleştirdiğinde o düşüncenin eyleme dönüşmemesi için hiçbir engelin olmayacağını bildirmekte, kişinin tıpkı gökte uçan kuşlar gibi yerde durmaksızın niyeti doğrultusunda çalışması gerektiğini ifade etmektedir. Şaire göre yaşama karşı kayıtsız kalmak ve içe kapanmak mümkün değildir. Kişi hayatın gidişatına uyum sağlamalı ve yaşama dahil olmalıdır. Şair, kişinin çevresini ve insanları değiştirmesinin zor olduğunu ve hatta imkansız olduğunu bilmekte ve doğru olanın kişinin kendini geliştirerek değiştirmesi olduğunu dile getirmektedir. Şaire göre kişi olan biten karşısında susup beğenmemezlik etmemeli, kendini ifade etmek için düşüncelerini dile getirmelidir

Şair, kimsenin bir şeyi en iyi bilen olmadığını, her konuda kişilerin birbirinden üstün olduğunu ve kişinin bilmediği bir konuyu bilen birinden öğrenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Şiirin sonunda şair kişinin düşmanına gücünün yetmemesi halinde kişinin ya barışmasını ya da uzaklaşmasını öğütlemektedir.

Şiirin kafiye düzenine bir bütün olarak bakıldığında -malıdır eklerinin redif oluşturduğu, “-ş” ünsüzünün ise yarım kafiye teşkil ettiği görülmektedir.

ALİNERİ

*“Ekmeğin tadını harman yerinde
Geceyi gündüze katanlardan sor
Sabrı dözeneği odun güzünde
Sayak gözle nöbet tutanlardan sor*

*Şad bülbül çilemez kuytu örende
Çingene kıymete düşer törende
Ordu art çevirip sungun verende
Mertliği sancağı tutanlardan sor*

*Esen yel değişir ergeç yönünü
Dincine kazanmaz kimse ününü
Kabir azabını mahşer gününü
Bire alıp beşe satanlardan sor*

*Gür odun yukarı ağar tütünü
İman ehli sever sözü bütünü
Arslan derisinde ak dev sütünü
Getirip arzuya yetenlerden sor*

*Her gelen övmesin bana özünü
Mert odur kırmasın kurşun gözünü
Zillet ekmeğinin tadın tuzunu
Gıybeti başından atanlardan sor*

*Kul değilim bana sorma paşamı
Cömert sofrasında severim şamı
Sevinci şadlığı özgür yaşamı*

İş yerinde tere batanlardan sor.” (Tiryaki, 2018, s.170)

On birlik hece ölçüsü ile kaleme alınan bu didaktik şiirin konusu alın terinin önemi ve kişinin yaşamını helal ve uygun yollarda sürdürmesidir. Şiirin teması içe emektir.

Şair birinci dördlükte hak edilerek kazanılan ekmeğin helal olması hasebiyle tadının dahi güzel olduğunu ve bunu yalnızca hak ederek kazananların bileceğini ifade etmektedir. Ayrıca bu dördlükte sabrın büyük bir erdem olduğu ve sabrın verdiği lezzetin yalnızca sabreden kimselerce anlaşılabilceğini ifade etmektedir.

İkinci dördlükte, mutluluğun gözle görülür yerlerde dile getirildiği, kalabalıkta herkesin olduğundan daha değerli görüldüğünü ancak mertliğin zor anlarda ortaya çıktığı ve anlaşıldığı ifade edilmektedir.

Üçüncü dörtlükte şair, yaşamın gidişatının daima aynı olmayacağını ve elbet değişimin kaçınılmaz olduğunu ifade etmekte ve haksız kazanç edenlerin ahirette hesaba çekileceğini ve onları korkunç bir azabın beklediğini dile getirmektedir.

Dördüncü dörtlükte, sözü doğru olan, sözü ile hareketleri bütünlük içerisinde olan kişilerin dinin gereğini yaptığını dile getirmektedir.

Beşinci dörtlükte, şair herkesin kendini övme hatasına düştüğünü ancak mertliğin gerçek bir korkusuzluk, cesaret, erdem ve helale yönelme eylemi olduğunu ifade etmektedir. Şaire göre gıybet etmek de mertliğe yakışmayan bir hadisedir.

Altıncı ve son dörtlükte şair kendinden bahsetmekte, özgür bir yaşamı seçtiğini, kulla kulluk etmediğini, cömert olduğunu dile getirmekte ve bu vasıfları övmektedir.

Şiirin birinci dörtlüğünün kafiye düzeni şu şekildedir: a b a b

*“Ekmeğin tadını harman yerinde
Geceyi gündüze katanlardan sor
Sabrı dözeneği odun güriünde
Sayak gözle nöbet tutanlardan sor”* (Tiryaki, 2018, s.170)

Birinci ve üçüncü dizelerde “-ı” ünsüzünün yarım kafiye teşkil ettiği, “-inde” eklerinin de redif teşkil ettiği görülmektedir.

İkinci ve dördüncü dizelerde ise “-anlardan sor” eki ve kelimesi redif teşkil etmekte, “-t ünsüzü ise yarım kafiye olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

*“Şad bülbül çilemez kuytu örende
Çingene kıymete düşer törende
Ordu art çevirip sungun verende
Mertliği sancağı tutanlardan sor”* (Tiryaki, 2018, s.170)

Bu dörtlükte, “-de” eki redif teşkil etmekteyken, “-ren” sesinin zengin kafiye olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Üçüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

*“Esen yel değişir ergeç yönünü
Dincine kazanmaz kimse ününü
Kabir azabını mahşer gününü
Bire alıp beşe satanlardan sor”* (Tiryaki, 2018, s.170)

Bu dörtlükte, “-n” ünsüzünün yarım kafiye teşkil ettiği ve “-ünü” eklerinin ise redif olduğu görülmektedir.

Dördüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

*“Gür odun yukarı ağar tütününü
İman ehli sever sözü bütünü
Arslan derisinde ak dev sütünü
Getirip arzuya yetenlerden sor”* (Tiryaki, 2018, s.170)

Bu dörtlükte “-ü” eki redif teşkil etmekteyken, “-ütün” sesinin tunç kafiye olduğu görülmektedir.

Şiirin beşinci dörtlüğünün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

*“Her gelen övmesin bana özünü
Mert odur kırmasın kurşun gözünü
Zillet ekmeğinin tadın tuzunu
Gıybeti başından atanlardan sor”* (Tiryaki, 2018, s.170)

Beşinci dörtlükte, “-ünü” eklerinin redif olduğu ve “-z” ünsüzünün yarım kafiye olduğu görülmektedir.

Şiirin altıncı ve son dörtlüğünün kafiye düzeni ise şu şekildedir: a aa b

*“Kul değilim bana sorma paşamı
Cömert sofrasında severim şamı
Sevinci şadlığı özgür yaşamı
İş yerinde tere batanlardan sor.”* (Tiryaki, 2018, s.170)

Bu son dörtlükte, “-ı” ekinin redif olduğu ve “şam” sesinin zengin kafiye olduğu görülmektedir.

HIDIR İLYAS DESTANI

“Hıdır İlyas Destanının

Hıdır İlyas gölge dağa düşmesin

Gözü açık mert alçağa düşmesin

Ettim yayan kuş tuzığa düşmesin

Dilerim ki kimse aç görmesin

Aydın gözler darağacı görmesin

Bu dünyada pis kalmasın isterim

Gökyüzünde sis kalmasın isterim

Aynalarda his kalmasın isterim

Hep insanlar mutlu olsun dilerim

Bütün gönüller kutlu olsun dilerim

Umarım ki harplere son verilsin

Top tüfeğin makinesi kırılsın

Akımına salsın su durulsun

Hep insanlar kardeş gibi yaşasın

Herkes serbest güneş gibi yaşasın

Hıdır İlyas Düşmanları dost olaydı

Aç kayranlar duyaydı mest olaydı

Hakkın sesi her yerde üst olaydı

Gözü nemli kalmıyaydı dünyada

Gönü gamlı kalmıyaydı dünyada

Hepimize yaramış bir yardan

Senlik benlik nefret kalksın aradan

Kimse bir yak çekimlesin sıradan

Amacı bir ereği bir edelim

Emeği bir çöreği bir edelim

Bariş için çenekte cephe taşı ol
Kurtuluşa çalan zafer marşı ol
Kıyıcılık sömürgeye karşı ol
Düşkünlere yardım eyle destek ol
Çocuklara süt şeker ol çiçek ol” (Tiryaki, 2018, s.170)

On birlik hece ölçüsü ile kaleme alınan bu didaktik şiirde şair barış dolu bir dünyaya olan arzusunu dile getirmekte ve herkesin barış içinde, kardeşçe, eşit bir şekilde yaşadığı bir dünya dileğini ifade etmektedir. Şiirin teması barıştır.

Birinci kıtada şair Hıdır İlyas destanına değinerek söze başlamaktadır, Şair mertlerin alçaklaşmamasını dilemekte ve kimsenin acı çekmediği ve haksız yere cezalandırılmadığı bir hayata olan arzusunu dile getirmektedir.

İkinci kıtada şair dünyada herkesin iyi niyetli ve iyi kalpli olduğunu, kimsenin içince tarifsiz acıların yer etmediğini, herkesin mutlu olduğunu ve kalplerinin sevinç olduğu olduğunu arzu etmektedir.

Üçüncü kıtada savaşların sona erdiğini ve savaşta kullanılan silahların yok olduğunu hayal eden şair insanların hür ve kardeşesine yaşadığını düşlemektedir.

Dördüncü kıtada baharın müjdecisi olan Hıdır ve İlyas'ın buluşmasına atıfta bulunan şair, bahara benzettiği güzelliklerin karşısında olan ve düşmanca hisler besleyen kimselerin dost olmasını, açları doyuran ve yardım eden kimselerin bunu duyup mutlu olmasını ve insanlar arasında tek geçer kuralın Allah'ın adil söz olmasını dilemektedir. Şair bu kıtada dünyada herkesin mutlu olmasını temenni etmektedir.

Beşinci kıtada, şair dünyadaki bütün inşaların eşit olduğunu ve kişilerin arasındaki farklılıkların ve onları birbirine düşman eden düşüncelerin ortadan kalmasını dilemektedir. Şair, kişilerin tek bir amaç doğrultusunda ve paylaşımcı bir şekilde yaşamasını istemektedir.

Altıncı ve son kıtaya bakıldığında ise şairin barış için verilen mücadeleye herkesin katılmasını dilemekte ve nihai mutluluğun ancak bu şekilde bulunacağını anlatmak istemektedir. Şair ayrıca kişilere zarar veren davranışların, olayların tamamen

ortadan kalkmasını istemekte, alil, aciz ve düşkünler ile çocuklara yardımcı ve destek olunması gerektiğini ifade etmektedir.

Şiirin birinci kıtasının kafiye yapısı şu şekildedir: a aa b b

“Hıdır İlyas gölge dağa düşmesin

Gözü açık mert alçağa düşmesin

Ettim yayan kuş tuzığa düşmesin

Dilerim ki kimse aç görmesin

Aydın gözler darağacı görmesin” (Tiryaki, 2018, s.170)

İlk üç dizede “-ağ” sesinin tam kafiye teşkil ettiği ve bunu takip eden “a düşmesin” sesinin ise redif oluşturduğu görülmektedir.

Son iki dizede “-acı” sesinin zengin kafiye oluşturduğu ve “görmesin” kelimesinin de redif olduğu görülmektedir.

İkinci kıtanın kafiye yapısı şu şekildedir: a aa b b

“Bu dünyada pis kalmasın isterim

Gökyüzünde sis kalmasın isterim

Aynalarda his kalmasın isterim

Hep insanlar mutlu olsun dilerim

Bütün gönüller kutlu olsun dilerim” (Tiryaki, 2018, s.170)

İlk üç dizeye bakıldığında, “kalmasın isterim” kelimelerinin redif oluşturduğu görülürken, “-is” seslerinin ise tam kafiye oluşturduğu görülmektedir.

Son iki dizede ise “-lu olsun dilerim” kelimeleri redif iken, “-ut” sesinin tam kafiye olduğu görülmektedir.

Üçüncü kıtanın kafiye yapısı şu şekildedir: a aa b b

“Umarım ki harplere son verilsin

Top tüfeğin makinesi kırılsın

Akımına salsın su durulsun

Hep insanlar kardeş gibi yaşasın

Herkes serbest güneş gibi yaşasın” (Tiryaki, 2018, s.170)

İlk üç dizeye bakıldığında, “-ilsin” eklerinin redif olduğu, -r ünsüzünün yarım kafiye olduğu görülmektedir.

Son iki dizede ise “gibi yaşasın” kelimeleri redifken, -eş sesinin tam kafiye oluşturduğu görülmektedir.

Dördüncü kıtanın kafiye yapısı şu şekildedir: a aa b b

*“Hıdır İlyas Düşmanları dost olaydı
Aç kayranlar duyaydı mest olaydı
Hakkın sesi her yerde üst olaydı
Gözü nemli kalmıyaydı dünyada
Gönü gamlı kalmıyaydı dünyada” (Tiryaki, 2018, s.170)*

İlk üç dizede “olsaydı” kelimeleri redif, “st” sessizleri ise tam kafiyedir.

Son iki dizede ise “-li kalmıyaydı dünyada” eki ve kelimeleri redif iken -m sesi yarım kafiyedir.

Beşinci kıtanın kafiye yapısı şu şekildedir: a aa b b

*“Hepimize yaramış bir yaradan
Senlik benlik nefret kalksın aradan
Kimse bir yak çekimlesin sıradan
Amacı bir ereği bir edelim
Emeği bir çöreği bir edelim” (Tiryaki, 2018, s.170)*

İlk üç dizede yaradan kelimesi diğer iki kelimededen yapı itibariyle farklıdır bu nedenler, bu üç dize için -adan sesinin tunç uyak oluşturduğu söylenebilir.

Son iki dizede ise “-i bir edelim” eki ve kelimeleri redif iken, yumuşamanın gerçekleştirdiği “reğ” sesi zengin kafiye olarak karşımıza çıkmaktadır.

Şiirin altıncı ve son kıtasının kafiye yapısı ise şu şekildedir: a aa b b

*“Barış için çenekte cephe taşı ol
Kurtuluşa çalan zafer marşı ol
Kıyıcılık sömürgeye karşı ol*

Düşkünlere yardım eyle destek ol

Çocuklara süt şeker ol çiçek ol” (Tiryaki, 2018, s.170)

Kıtanın her bir dizesi için “ol” sözcüğü redif iken, ikinci ve üçüncü dizelerde -ı ol redifi ve arş zengin kafiyesi görülmekte, son iki dize için ise ol redifi ve “ek” sesinden kaynaklanan tam kafiye görülmektedir.

5.3. Şair Muhammed Saitoğlu

Şair Muhammed Saitoğlu, 1957 yılında Telafer'in köylerinden (İbra Hınş) köyünde dünyaya gelmiştir ve gerçek adı Muhammed Mer'i'dir. Telafer'de zenginliğiyle ve ihtiyaç sahiplerine yardımıyla bilinen tanınan bir şahsiyet olan dedesinden çok etkilendiği için bu soy ismi almıştır. Bu şair, çocukluğunda okul ödevlerini mum ışığında yaparak köyündeki ilkokuldan mezun olmuştur. Orta öğretimini ise Telafer'de tamamlamıştır. Okula gitmek için uzun mesafeler kat etmiştir. Daha sonra eğitimini Musul Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Psikoloji Bölümü'nde tamamlamıştır. 1982 yılında fakülteden mezun olmuştur ve lisansüstü çalışmalarını tamamlamak üzere büyük bir isteğe sahiptir. Ancak, on yıl boyunca askerlik görevinden dolayı bunu yapamamıştır, 1992'de Ninova Eğitim Müdürlüğüne bağlı el-Gazali Okulu'na eğitim danışmanı olarak atanmıştır ve daha sonra 2010 yılında uzman gözetmenliğine geçmiştir. Irak'taki terör olayları nedeniyle 2015 yılında zorla ülkeden ayrılanlara kadar mesleğini sürdürmüştür. Ankara'ya yerleştikten sonra 2017 yılında emekli oluncaya kadar Irak okulları konusunda Türkiye'de uzman danışman olarak çalışmaya devam etmiştir. Türkmen Yazarlar Birliği üyesi, Yazarlar ve Müellifler Birliği üyesi, Bağdat Genel Merkezi ve Ninova Halk Şairler Derneği üyesidir (Saitoğlu, 2019, s.24).

Edebi Hayatı:

Şair, erken yaşlarda şiir yazmaya başlamıştır ve şiir okumada çok büyük bir isteğe sahiptir. Yeteneği, şiir yazmasını isteyen ve onu herkesin önünde okumaya teşvik eden öğretmeni İdris Yasin Hamdun sayesinde ortaya çıkmıştır. Ayrıca okuldaki öğretmenin arkadaşı Üstat Zenun Kırbaş'ın, şairin şiir yeteneğini ortaya çıkarmadaki etkisi büyüktür. Ortaokul yıllarında şair, şiir birikimini artırabilmiş, kitap ve şiir koleksiyonlarını görmek ve okumak için ortaokul kütüphanesine gitmiştir. Şair, şiirleri ve beyitleri ezberleme hızlı bir şekilde ezberleyebilmiş ve bundan zevk almıştır. Bu özelliğiyle diğer öğrenciler arasında ön plana çıkmıştır. Çeşitli yaşam kesitlerine dair

şiiirlerini yazmaya devam etmiştir ve bu kesitleri taşıdığı kâğıda yaşadığı hayatın kaygılarını aktarmıştır. Askerken o günlerinde bir ayda 320'den fazla beyit yazmıştır. Büyük şair Felekoğlu Çolak da dahil olmak üzere büyük şairlerle tanışıyor ve şiiirlerini ilk onlara sunmuştur. Çolakoğlu kendisini sevdi ve herkesin önünde şiiirlerini rahatça okuyabileceğinden emin olması yönünden onu telkin etmiştir. 1985 yılında (canım anam) adındaki ilk şiiirini yayınlamıştır. Bu şiiiri annesine ona olan sevgisini ve onun ne kadar değerli olduğunu ifade etmek üzere yazmıştır (Saitoğlu, 2019, s.24).

“Ben uğruna yanım Anam

Anam benim canım Anam

Damarımda kanım Anam

Anam benim canım Anam” (Saitoğlu, 2019, s.24)

O zamanlarda Kültür Bakanlığı'na bağlı Türkmen Kültür Müdürlüğü'nden her hafta Telafer'de yayınlanan el-Vatan anlamındaki (YURT) gazetesinde ve aylık olarak çıkan "el-İhâ ve'l-İttihad" gazetelerinde şiiirleri yayınlanmıştır. Hayata hep müspet bakan bir şairdir. İyimserlik üzerine bu şiiir yazdı ve başkalarını yaşam konusunda iyimser olmaya teşvik etmiştir.

“Tek umudum dünyada, alem serbest yaşasın

Yatan uykudan kalksın başta duyYgu taşasın

Umut serilsin yere bir de çıksın yıldıza

Hep bu alem yaşasın gece dönsün gündüze

Bir canı incitmesin insanı sever olsun

Kinlemesin gönlünü hakkını ister olsun” (Saitoğlu, 2019, s.30)

Daha güzel bir yarın inşa etmek için umudu korumak, insanlar arasında iş birliği, dayanışma ve birlik silahlarını kuşanmak, hayatın zorluklarına göğüs germek için sosyal ilişkileri güçlendirmek ve huzurlu ve mutlu bir şekilde herkesin hayat sürmesi için şiiirler yazmıştır.

“Tut elimden ben elinden tutalım

Diyar diyar yerden yere göçelim

Yalnızlığı uzak uzak atalım

Ufuklarda kuşlar gibi uçalım” (Saitoğlu, 2019, s.65)

Oysa hayatının en başından beri yaşadığı yoksulluk ve yaşam sıkıntısı, onu dayanışma ve her zaman fakir ve ezilmiş sınıfları düşünmeye yönlendirdi. Bu onun birçok şiirine yansıdı. Yoksulluk, yoksul sınıflara karşı ön yargılar ve endişeleri şiirlerine yansıtmıştır.

“Gözüm açtım açalı yoksulluk beni taptı

Bir şahin kuşu gibi pençesi beni kaptı

Çok gürgüler gördüm ben bu yaşantım ne yaptı

Kafamdaki duygular su gibi yerde optu” (Saitoğlu, 2019, s.65)

Şiire olan ilgisine ve sevgisine rağmen, Arapça’da serbest tarzda makaleler, şiirler ve kısa öyküler yazmıştır, ancak henüz yayınlanmamıştır. Şairler ve sanatçılarla edebi röportajlar yapmıştır. Şair Mikdat Hudi ve Fadi Kan ve büyük ressam Seyid Isa ile röportajlar yapmıştır. Barış Neşidi divanına şair Rıza Çolak için "Edebi Görüş" başlıklı bir makale kaleme almıştır.

5.3.1. Şiirsel Üslubu

Şair Muhammed, Saitoğlu, şiirinde, onu zamanının en iyi şairlerinden biri yapan çeşitli özelliklere sahiptir. Şiirlerini farklı üslupla yazıyordu. Sadece serbest şiir ve dikey şiir yazdı ve hiçbir ekolden etkilenmedi. Kısa küçük bir şekilde kafiye ile serbest şiirler yazdı. Arapça şiir yazmak için de birkaç girişimi oldu. Şiirde yeniliğe inanıyordu. Şöyle ki üslubu basit, sadeydi. Şiirleriyle hemhal olunabilmesi için psikolojik üslup / anlatım tarzı kullandı. Şiirlerini hem Türkçe hem de Türkmençe olarak yazdı. Benzer şekilde Telafer lehçesiyle de yazdı. Gerçek yaşamın endişelerinin insanların anladığı basit bir şiirsel formda aktarılmasında başarı kaydetti. Şiiri vatan sevgisi temasıyla ön plana çıkmaktadır (Saitoğlu, 2019, s.65).

“Telaferin bağlarından

Size selam getirmişim

Şehitlerden sağlarından

Size selam getirmişim

"Felekoğlu" diyarından

Divan sazın ayarında”n (Saitoğlu, 2019, s.49)

Felsefe:

*“imanla kanaat insanda olsa
Akça nedir para nedir pul nedir?
Azimle kuvvetle birlikte kals
Ayak nedir bilek nedir kol nedir?
Bu iyi o kötü söyleye kalsa
Bu güzel çok güzel o çirkin olsa”* (Saitoğlu, 2019, s.45)

Yeryüzüne ve şehre bağlılık:

*“Sitem etme sen bana ben sana edim sitem
Ben seni yoksa sende beni bıraktın vatan?
Isterdim bahçesinde gül yerine gül bitem
Ben seni yoksa sende beni bıraktın vatan?
Suçlama beni vatan ben hiç suçlu değilim
Çünkü bana şereftir ben adına öğülüm”* (Saitoğlu, 2019, s.49)

Kendi milletini övdüğü şiirleri de vardır:

*“Osman Gazi Orhan Gazi tarihim!
Ben Türküm Türk benim Türkoğluyum ben
Bunlar için feda olsun bu ruhum
Ben Türküm Türk benim Türkoğluyum ben
Yavuz Sultan Selim Ahfadyım ben
Muhammed Fatih'in şan adyım ben
Kanuni Süleyman imdadyım ben
Ben Türküm Türk benim Türkoğluyum ben”* (Saitoğlu, 2019, s.81)

Dini şiirleri de vardır. Eşsiz bir dille yazar. Sıcak kişiliğini şiirlerine yansıtır.

*“Çok gezdim dünyayı çare bulamadım
Yine döneceğim sana ya Rabbi
Senden başkasına ben kul olmadım*

5.3.2. Eserleri

Hülyam bana dedi. (2009)

Herkese yeni hayat (2012)

isimli iki şiir kitabı bulunan şairin

(Hayatta Çekmediğim Dert Kalmadı)2018

eserleri :

1- Telafer Benim Yurdum

2- Derinden Gelen Sesler 2019

3- Hepimize Mutlu Günler (91)

YOLUMUZ AYDIN OLSUN

*“Tut elimden ben elinden tutalım
Diyar diyar yerden yere göçelim
Yalnızlığı uzak uzak atalım
Ufuklarda kuşlar gibi uçalım*

*İnsanlığa, barışa biz yaşayarak
Birbirimizde birbirimizi okşayarak
Elimizde başımızı kaşıyarak
Bize sevgi bize barış seçelim*

*Bizimle de yürü muhabbet için
Mutluluk, sevinç ya saadet için
Allah'ın verdiği o nimet için
Kavga, savaş, nefret, kinden geçelim*

Kalbini saf eyle aç sen elini

*Hem şekerle hem de balla dilini
Kokla gülüm bende senin gülünü
Ektiğimiz yeri elbet biçelim*

*Yolunu ayırma gel dön sen bize
Fikrimiz, aklımız safıdır size
Sonunda vurmuyarak ikimiz dize
Kötülükten acı sözden kaçalım.” (Saitoğlu, 2019, s.62)*

Şair, bu şiirde barışa duyduğu özlemi dile getirmektedir. Şair şiirinde barışı duyduğu özlemi dile getirirken karşısındakine bu yönde öğütlerde bulunmaktadır.

Şair, bu şiirinde Telâfer’i kişiselleştirmekte ve O’na hitap etmektedir.

Şair, ilk dördlükte memleketinden ayrı düşse bile bu ayrılığın geçici olacağına ve ayrılığı atlatacağına inanmakla birlikte, nihayetinde özgürce memleketinde dolaşacağını düşünmektedir.

İkinci dördlükte şair barışa ve sevgiye olan inancını dile getirmekte, memleketine de bunu ifade etmektedir. Şaire göre barış için insanlığın gerektirdiklerini yapma konusunda bir yarışa girilmelidir. Elimizle başımızı kaşıyarak ifadesi ile şair düşünüp taşınmayı ifade etmekte ve bu düşünme sürecinin nihayetinde barış ve sevgiyi seçme arzusunun gerçek olmasını dilemektedir.

Üçüncü dördlükte, şair mutluluk, sevinç ve saadetin Allah tarafından bahşedilen bir nimet olduğunu ifade etmekte ve Telâfer’de barış ve muhabbet içinde yaşamayı arzulamakta bunun için de kavga, savaş, nefret ve kin gibi kötü olaylardan ve duygulardan vazgeçilmesi gerektiğine inanmaktadır.

Dördüncü dördlükte şair memleketini yârine benzetmekte ve ektiğini biçmek deyimi ile hem ne ekersen onu biçersin deyimine vurgu yapmakta hem de memleketinin topraklarında barış dolu günlerde ekin ekmek istediğini ve bu ekinin ürünlerini toplamak istediğini anlatmaktadır.

Bu şiirin beşinci ve son dördlüğünde şair, memleketinden ayrı kalmamak istediğini, gelecek güzel günlere olan inancını ifade etmektedir. Şair memleketine duyduğu muhabbeti ifade ederken aynı karşılığı memleketinden de beklemekte, aklının

ve fikrinin memleketinin hayrında olduğunu ve daha sonra pişman olmamak için şimdi güzel şeyler düşünüp güzel işler yapmak gerektiğini bildirmektedir.

Bu şiirde anlatılmak istenen memleket sevgisi ve barış isteğidir.

Şiir serbest ölçüde yazılmıştır. Birinci dörtlükte kafiye düzeni şu şekildedir:

*“Tut elimden ben elinden tutalım
Diyar diyar yerden yere göçelim
Yalnızlığı uzak uzak atalım
Ufuklarda kuşlar gibi uçalım”* (Saitoğlu, 2019, s.62)

İlk dörtlük için bakıldığında, birinci çoğul şahıs istek kipinin redif olarak kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte her dizenin son kelimesinin köklerine bakıldığında a b a b şeklinde yarım kafiye kullanıldığı görülmektedir.

İkinci dörtlükte kafiye düzeni şu şekildedir:

*“İnsanlığa, barışa biz yaşayarak
Birbirimizde birbirimizi okşayarak
Elimizde başımızı kaşıyarak
Bize sevgi bize barış seçelim”* (Saitoğlu, 2019, s.62)

İkinci dörtlükte de hem rediflerin hem de a aa b şeklinde yarım kafiyenin kullanıldığı görülmektedir. Bununla birlikte ikinci dörtlüğün son dizesinde şiirin bütününde de görüldüğü gibi redif kullanımı gerçekleştirilmektedir.

Üçüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir:

*“Bizimle de yürü muhabbet için
Mutluluk, sevinç ya saadet için
Allah'ın verdiği o nimet için
Kavga, savaş, nefret, kinden geçelim”* (Saitoğlu, 2019, s.62)

Bu dörtlükte “için” kelimelerinin redif oluşturduğu görülürken, -et seslerinin tam kafiye oluşturduğu görülmektedir. Yine son dizide şiirin bütünü için redif söz konusudur.

Dördüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir:

*“Kalbini saf eyle aç sen elini
Hem şekerle hem de balla dilini
Kokla gülüm bende senin gülünü
Ektiğimiz yeri elbet biçelim”* (Saitoğlu, 2019, s.62)

Bu dördlükte, -ini eki iyelik eki ve ismin -i hali yani belirtme hali ses ve işlev bakımından aynı olduğu için redif teşkil etmekte ve yine her üç dizede a aa şeklinde el, dil ve gül sözcükleri son iki sesleri itibariyle tam kafiye oluşturmaktadır.

Şiirin beşinci ve son dördlüğünün kafiye düzeni ise şu şekildedir:

*“Yolunu ayırma gel dön sen bize
Fikrimiz, aklımız safıdır size
Sonunda vurmuyarak ikimiz dize
Kötülükten acı sözden kaçalım.”* (Saitoğlu, 2019, s.62)

Bu dördlükte ilk üç dizede ismin -e hali yani yönelme hali kullanılmakta ve bu durumda ilgili ek ses ve görev olarak aynı olduğu için redif teşkil etmektedir. Ayrıca her üç dizede de -iz sesi tam kafiye olarak karşımıza çıkmaktadır.

TELAFER'DEN SİZE SELAM GETİRMİŞİM

*“Telaferin bağlarından
Size selam getirmişim
Şehitlerden sağlarından
Size selam getirmişim*

*“Felekoğlu” diyarından
Divan sazın ayarından
Dutu, inciri, narından
Size selam getirmişim*

*Telaferin dört yanından
Canından hem cananından
Damarlardaki kanından
Size selam getirmişim*

*Telaferin kalesinden
Etrafında lalesinden
Çocuğuyla balasından
Size selam getirmişim*

*Serin esen yellerinden
Yağmurundan sellerinden
Renk renk açan güllerinden
Size selam getirmişim.” (Saitoğlu, 2019, s.62)*

Sekizlik hece ölçüsü ile kaleme alınan bu lirik şiirde Şair vatan ve memleket sevgisini ifade etmektedir. Şair Telafer’e olan sevgisini şehri betimleyerek ve şehrin öne çıkan güzelliklerinden bahsederek okuyucuya aktarmaktadır. Her dördlüğün sonunda yer alan size selam getirmişim cümlesi ile de Telaferlilerin içten ve sıcak kanlı yapısını okuyucuya aktarmaktadır.

Birinci dördlükte şair bağları ile ünlü olan şehrin bu özelliğini ifade etmekte ve geçmişten günümüze kadar uzanan süreçte memleketi için canını feda eden şehitlerin var olduğuna ve yüreği memleket sevgisi ile çarpan kişilerin hayatta olduğuna dikkat çekmektedir.

İkinci dördlükte asıl adı Seyit Mahmut Seyit Ali olan TelaferliFelekoğlu’na atıfta bulunmakla birlikte, Telafer’in halk kültüründe ve folklorik yapısında geniş yer tutan Telafer türkülerinin temel enstrümanı olan divan sazına vurgu yapmaktadır. Ayrıca yine bu dördlükte Telafer’de yetişen dut, incir ve nar meyvelerine değinmektedir.

Üçüncü dördlükte şair Telafer’in sıcak kanlı insanlarına vurgu yapmaktadır.

Dördüncü dördlükte ise meşhur Telafer Kalesi’nden bahseden şair, okuyucuya Kale’nin etrafındaki güzelliği oluşturan lalelerden ve Telaferli çocuklardan bahsetmektedir.

Beşinci ve son dördlükte ise şair Telaferin havasından ve yağın yağmurlarından bahsetmekle birlikte bahar geldiğinde açarak şehri güzelleştiren rengarenk güllere de değinmektedir.

Böylelikle şiirin temasının memleket sevgisi olduğunu söylemek mümkündür.

Şiirin ilk dördlüğünün kafiye düzeni şu şekildedir: a b a b

“Telaferin bağlarından

Size selam getirmişim

Şehitlerden sağlarından

Size selam getirmişim” (Saitoğlu, 2019, s.62)

Bu dördlükte bağlarından ve sağlarından sözcüklerine bakıldığında, “ağ” sesinin tam kafiye teşkil ettiği, “-larından” eklerinin de ses ve görev bakımından özdeş olması hasebiyle redif teşkil ettiği görülmektedir. Ayrıca size selam getirmişim ifadesi de her dördlüğün sonunda yer almaktadır.

İkinci dördlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

“Felekoğlu” diyarından

Divan sazın ayarından

Dutu, inciri, narından

Size selam getirmişim” (Saitoğlu, 2019, s.62)

Bu dördlüğe bakıldığında “ar” seslerinin tam kafiye teşkil ettiği ve “-ından” eklerinin de iyelik ve çekim eki hasebiyle redif teşkil ettiği görülmektedir.

Üçüncü dördlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

“Telaferin dört yanından

Canından hem cananından

Damarlardaki kanından

Size selam getirmişim” (Saitoğlu, 2019, s.62)

Bu dördlükte, “an” sesi tam kafiye teşkil etmekte “-ından” ekleri yani iyelik ve çekim ekleri de ses ve görev bakımından özdeş olması hasebiyle redif teşkil etmektedir.

Dördüncü dördlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

“Telaferin kalesinden

Etrafında Lalesinden

Çocuğuyla balasından

Size selam getirmişim” (Saitoğlu, 2019, s.62)

Bu dörtlükte de keza önceki dörtlüklerden farklı olarak redif ve zengin kafiye söz konusudur. İlk üç dizede yer alan “ale (a)” sesleri tam kafiye teŖkil ederken, “-sından” iyelik eki ve çekim eki görev ve ses açısından zdeŖ olması hasebiyle redif teŖkil etmektedir.

BeŖinci ve son drlgn kafiye düzeni ise Ŗu Ŗekildedir: a aa b

*“Serin esen yellerinden
Yağmurundan sellerinden
Renk renk açan gllerinden
Size selam getirmiŖim.” (Saitoğlu, 2019, s.62)*

Ŗiirin son drtlgne bakıldığında ise “el” sesinin tam kafiye teŖkil ettiği ve yine görev ve ses açısından zdeŖ olması hasebiyle “lerinden” eklerinin redif teŖkil ettiği görülmektedir.

GN GÜNE BAğLADIM

*“Çocukken sevindim sevdim hayatım
Gn güne bağladım düğün gibi
Israrla yaŖama koŖtu niyetim
Bu uzun ömrüm geçti bir gün gibi*

*Çocuk gnl gibi gönlüm aleme
Dilimi öğrettim yalan söyleme
Gönlüme anlattım yalan dinleme
Gönlün beyaz ıŖıėı ay gün gibi*

*Ben zayıf greŖti benimle hayat
Zorla zorla koŖmak istedi niyet
Çocukluğumdan ben ben aldım ibret
BakiŖın tüm günleri bu gün gibi*

*GreŖtim hayatı sıktım avcumda
Mutlu yaŖıyorum ben bu vücutta*

*Bendeki azim yok yok bin adamda
Bugün yarınım olacak dün gibi*

*Toprağın yanağın ben öpe öpe
Bir damla yağmurlu suyu serpe serpe
Kerpiç kerpiçle ev yapa yapa*

Şimdi olmuşum ben ben sürgün gibi.” (Saitoğlu, 2019, s.62)

Onbirlik hece ölçüsü ile yazılan bu lirik şiirde şair kendi yaşamından bahsetmekte ve geçen onca zamana ve tüm yaşananlara rağmen hala kalbini bir çocuk kalbinin saflığında tuttuğunu anlatmaktadır. Şiirin teması çocukluğa duyulan hasrettir.

Birinci dördlükte şair, çocukluk döneminde hayattan keyif aldığını ve mutlu olduğunu belirtmekle birlikte ömrünün hayli hızlı bir şekilde geçtiğini ve yılların nasıl geçtiğini anlamadığını ifade etmektedir.

İkinci dördlükte şairin kalbini daima temiz tuttuğu, yalan söylemekten imtina ettiği ve yalan sözlere kulak vermediği görülmektedir. Buradan yola çıkarak şairin yalandan nefret ettiğini ve ömrünü dürüstçe yaşadığını söylemek mümkündür ki şair de bu dördlüğün son dizesinde kalbinin bir çocuk kalbi gibi saf ve temiz olduğunu ifade etmektedir.

Üçüncü dördlükte şairin hayat karşısında güçsüz olduğunu ancak buna rağmen hayatın bütün zorlukları ile şairin üzerine geldiği anlaşılmaktadır. Hayatta yaşadıklarına rağmen şair isteklerine kavuşmak için çaba göstermiş, çocukluğunun geçtiği zamandan ibret almış ve yıllar hayli çabul geçmiştir.

Dördüncü dördlükte şair hayatla olan yaşam mücadelesinden bahsetmekle birlikte her şeye rağmen azmi sayesinde mutlu olmayı başardığını ifade etmektedir. Şair ayrıca, bugünün de tıpkı geçen günler gibi mazi olacağını bildiğini ifade ederek dünyanın faniliğine değinmektedir.

Beşinci ve son dördlükte şair yaşam boyu verdiği mücadeleyi sembollerle ifade etmekte ve şu an bulunduğu yeri yadırgadığını anlatmaktadır.

Şiirin ilk dördlüğünün kafiye düzeni şu şekildedir: a b a b

“Çocukken sevindim sevdim hayatım

Günü güne bağladım düğün gibi

Israrla yaşama koştı niyetim

Bu uzun ömrüm geçti bir gün gibi” (Saitoğlu, 2019, s.62)

Birinci ve üçüncü dizede “yat” sesleri zengin kafiye teşkil ederken her iki dizede de iyelik eki olarak kullanılan -im sesi redif oluşturmaktadır.

İkinci ve dördüncü dizede “gibi” edatı benzetme anlamı açısından özdeş şekilde kullanıldığından redif olarak karşımıza çıkmaktayken gün sesleri ise zengin kafiye teşkil etmektedir.

İkinci dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

“Çocuk gönlü gibi gönlüm aleme

Dilimi öğrettim yalan söyleme

Gönlüme anlattım yalan dinleme

Gönlün beyaz ışığı ay gün gibi” (Saitoğlu, 2019, s.62)

Bu dörtlükte her ne kadar söyleme ve dinleme kelimelerindeki “leme” sesleri görev ve ses açısından özdeş olup redif teşkil etse de aleme kelimesindeki farklılıktan dolayı zengin kafiyeden söz etmek mümkündür. Son dizedeki “gün gibi” ifadesi de her dizenin sonunda olduğu üzere kafiye ve redif teşkil etmektedir.

Üçüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

“Ben zayıf güreşti benimle hayat

Zorla zorla koşmak istedi niyet

Çocukluğumdan ben ben aldım ibret

Bakışın tüm günleri bu gün gibi” (Saitoğlu, 2019, s.62)

Bu dörtlükte “-et” sesinin tam kafiye teşkil ettiği görülmektedir. Son dize görüldüğü üzere her beş dörtlüğün de sonunda kafiye ve redif teşkil etmektedir.

Üçüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

“Güreştım hayatı sıktım avcumda

Mutlu yaşıyorum ben bu vücutta

Bendeki azim yok yok bin adamda

Bugün yarınım olacak dün gibi” (Saitoğlu, 2019, s.62)

Bu dörtlükte “-de (da)” ekinin ses ve görev bakımından aynı olduğu görülmektedir. Dolayısıyla rediften söz etmek mümkündür.

Beşinci ve son dörtlüğün kafiye düzeni ise şu şekildedir:

“Toprağın yanağın ben öpe öpe

Bir damla yağmurlu suyu serpe serpe

Kerpiç kerpiçle ev yapa yapa

Şimdi olmuşum ben ben sürgün gibi.” (Saitoğlu, 2019, s.62)

Bu son dörtlükte ikilemelerin olduğu görülmektedir. Bu ikilemelerde -e eki sesteş ve işteş olduğu için redif teşkil ederken p seslerinin de yarım kafiye teşkil ettiği söylenebilir.

5.4. Şair Mikdat Hudi

Telaferli şair (Mikdat Cemil Halil Hudi), 1965 yılında Sincar kazasına bağlı (Ali Hasan Ağa) köyünde dünyaya geldi. Türkmen kökenli ve Telafer'de bulunan Kerkeriye aşiretine mensuptur. Ortaokulu tamamlamak için Telafer'e taşındı ve orada dedesinin evinde yaşadı. Aynı bölgede yaşadıkları için şair Rıza Çolak ile tanıştı. İlk şiirleri 1980'de şiirsel yeteneğinin ortaya çıkmasıyla birlikte dergilerde ve gazetelerde görünmeye başladı (Küzeci, 2010, s.109).

1981 yılında Telafer Hastanesine tayin edildi. Felekoğlu, Rıza Çolak gibi şairlerin şiirlerinden etkilendi ve şiirsel yeteneğini geliştirmek için büyük şairlerin meclislerine katılmaya istekliydi. 2003'ten sonra bir grup şair ve yazar, Telafer'de Şairler Birliği'nin kurulması işlemine başlamış ve birçok sendika, dernek ve yayınevi kurmada sosyal medya araçları benimsenmişti. 2014 yılında Irak'a yapılan terör saldırılarından sonra ülkeyi terk etmiş ve Türkiye'ye gitmiştir. Adana ili ilk durağı olmuş ve daha sonra Ankara'ya yerleşmiştir. Birçok ilde çok sayıda şiir grubu ve edebi faaliyetler düzenlemiş ve aynı zamanda şiir ve şarkıyı birleştiren Ankara'daki Telafer Şairler Birliği'nin kurucularından biridir. Gerçekçi ve belirgin bir şiir yazma üslubuna sahip olmakla birlikte sahne performansı da çok iyidir (Küzeci, 2010, s.109).

5.4.1. Edebi Hayatı

Şanslı şairlerden biridir, çünkü kader, edebi yaşamında büyük bir rol oynamıştır ve şiirsel kariyerinde onun için bir yol çizmiştir. Bu da şiirine çok önem veren ve onu güçlü bir şekilde çeken edebi yaşamındaki önemli duraklarından biri olmuştur. Şiir kariyerinin ilk merhalesi köydeki ilköğretim çalışmalarındadır ve öğretmeni

(Muhammed Bakir Bey) onu cesaretlendirmiştir ve erken yaşta şiirle ilgilenmesini sağlamıştır. Şiirsel yeteneğini geliştirmek için büyük bir imkâna sahiptir. Bu öğretmen öğrencilerine Türk dilinde şiir beyitleri verir, bu da şairin duyguları ve şiire olan sevgisinin artması üzerinde büyük bir etki bırakır. Bundan sonra daha fazla şiir dinlemeye ve okumaya düşkün hale gelir (Havdioğlu, 2005, s.8).

İkinci aşamaya gelince, bu aşamada iki aşama kat etti. Şair köyünden Telafer'e taşındı ve ortaokulunu tamamlamak için dedesinin evinde yaşar. İkincisi, aynı bölgede yaşayan şair Rıza Çolak ile yaptığı görüşmedir. Daha sonra kendisine yıllarca (1982-1987) olacaktır. Ayrıca orada başka şairlerle de tanışma fırsatı bulmuştur. Şair Rıza Çolak, kendisine şiire karşı sevgisini alevlendirecek anlatılarda bulunuyordu. Duygularını, hislerini ifade etmek için şiir yazmaya çalışıyor, kendisini ayrıcalıklı kılabilecek yeteneklerinin olduğunu keşfediyordu. Şiirinde duygularını ifade etme / tercüme etmede üstün başarıyı yakaladı. Rıza Çolak kendisine kardeşi ve arkadaşı olarak tavsiyelerde bulunurdu. Şair Rıza Çolak kendi dilinden Şair Mikdat Huri'nin sevgi ve güzellik tahtına oturmaya namzet olduğunu söyledi. Şimdi Telafer'in büyük şairlerinden biridir. Şiirinde ince hisler nakış gibi işlemiştir. Üçüncü aşamada ise Telafer Hastanesi'nde bir personel olarak çalışmalarını sırasında, burada kader yine önemli rolünü oynayarak, burada hastanede çalışan ve şiirinin edebi yaşamında büyük bir etkisi olan şair (Mikdat Hudi) ve onun şiirsel kariyeri ile tanışmıştır. Dostlukları şairin (Felekoğlu) ölümüne kadar devam etmiştir. Gündüzleri çalışırlar, geceleri de şiir meclislerine katılmak için şair Felekoğlu'na gitmişlerdir. (2003) yılında, şair (Mikdat Hudi) ve (şair ve eleştirmen Muvaffak el-Naccar ve gazeteci Casim Muharrem ve rahmetli şair Muhammed Merdan) bir grup şair, Telafer'de dernekler, sendikalar, yayınevleri ve sosyal medya da dahil olmak üzere şairler birliği kurmuşlardır. (2004) 'te ilk şiir koleksiyonu Irak'ta (muhabbet köprüsü) adında çıkmıştır. 2006 yılında Ninova Radyosu'nda radyo yöneticiliği yapmıştır. Aynı yıl Telafer şairlerini toplayan bir şiir festivalinde birincilik ödülünü kazanmıştır. 2014 yılında terör olayları ve Musul'un işgali nedeniyle ailesiyle birlikte Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmıştır. Adana ili ilk durağı oldu ve 2015 yılında ailesiyle Ankara'ya yerleşmiştir.

Bir yıl (2004) sonra IŞİD, Musul'u ele geçirdi ve bu olay kendisini Irak'tan Adana'ya göç etmek zorunda bırakmıştır. Sonra Adana'da bir yıl kaldıktan sonra (2015) yılında Ankara'ya yerleşmiştir. (Azerbaycan, Türkmenistan) gibi diğer ülkelerden ve

Irak'tan Türkmen şairlerinden; Türkçe konuşan şairlerle buluştuğu yediden fazla festivale iştirak etmiştir. Şiirleri Irak'ta el-Vatan dergisi (Yurt), el-İttihad dergisi (kardeş) ve birçok Avrupa dergi ve gazetesinde yayınlanmaya başlamıştır (Çolakoğlu, 2019 ,s.325)

5.4.2. Edebi Üslubu

Şiirsel tarzı, yazdığı ve okuduğu şiirdeki estetiği ile ön plana çıkmıştır. Çünkü dinleyiciyi kendini dinlemeye çeken bir üslubu vardı. Şiiri hislerin ve duyguların hassas ayarını yakalamış olmakla farklılaşmaktadır. Şiirlerinin çoğunun teması vatan sevgisidir.

*“Telafer'dir elimiz
Türkmence'dir dilimiz
Türkmenler bahçesinde
Şad öter bülbülümüz
Türk oğluyam Türkmenem
Aslımı yitirmenem”* (Havdioğlu, 2005, s.8)

Sevgiliye Özlem:

*“Kara gözlüm hilal kaşım ben sana meftûn olmuşum
Kaşla gözün arasında şaşmışım itkin olmuşum
Çok zamandan tanıyorum resmin yaşar hayâlimde
Ey meleğim insaf eyle aşkımdan mecnun olmuşum”* (Havdioğlu, 2005, s.22)

Dinleyicinin ve okuyucunun yüreğine tesir eden özel lezzetli kelimelerle yazılmış büyük sitem:

*“Seni sandım bir melek inandım
Bilmedim bu donu soyarsın birgün
Senin için her cefaya katlandım
Bilmedim ellere uyarsın birgün”* (Havdioğlu, 2005, s.22)

Ayrıca sevgi ve saygı temalı şiirleri de bulunmaktadır.

“Muhabbet köprüsünü saygı duygudur kuran

Duygusuzdur anlamaz beni duygusuz gören

Cahildir o insan ki beni karşımda öğer

Namerdoğlu namerttir beni arkamdan vuran” (Havdioğlu, 2005, s.9)

Şiirleri, toplumu ilgilendiren ve vicdanlara dokunan büyük konuları işlerken, insanlara en samimi duygu ve hisleri taşımaktadır. Kendine (Telafer Şiiri Elçisi) unvanı verilmiştir.

Ayrıca dini şiirleri de vardır.

“Ey Muhammed ey Mustafa.

Seni seven çekmez cefa

Olursun her derde şifa

Ey Muhammed ey Mustafa” (Havdioğlu, 2005, s.19)

Şair (Mikdat Hudioğlu) yıldırım hızıyla ün kazanmıştır ve izleyicinin kalbine izin almadan girmiştir. Şiir severler ondan sevgi, kabul ve övgü ile bahsetmişlerdir. Kitaplarda kendisinden aydınlatıcı satırlar ve şiirsel beyitler olarak bahsedilmiştir. Eleştirmenler de hakkında güzel şeyler söylemişlerdir. Toplumda ise halkın gönlünde taht kurdu. Medya, yardımcı veya herhangi bir destekçi aramayan, başkasına başarı için dalkavukluk yapmayan biridir. Sadece sanatsal ürünleriyle yükselmiştir. Şiirlerinde, Türkçeyi basitleştirme, şiirsel dili kelime bilgisi anlaşılincaya ve tüm insanlara ulaşıncaya kadar bilinmeyen yabancı sözcük ve kalıplardan kaçınma fikrini benimsemiştir. Şair, sevgi ve aşk temalı birçok şiir yazmıştır. Ancak bu sevgiyi ve aşkı, vatana olan özlemine, bağlılığına güzel geçmişine, insanlığa olan sevgisine ve adaletine serpiştirmiştir. Şaire göre sevgi, dünyada hiçbir şey kadar onun kadar güzel olamayacak bir duygudur. Bu bir imtihandır, ya başarılı ya da başarısız olunur.

“Aşığım ben aşk uğruna yanarım

Ördek gibi gölden göle konarım

Aynılığa dözmem yara dönerim

Gözyaşım nedendir sormasın gerek” (Havdioğlu, 2005, s.17)

5.4.3. Eserleri

Muhabbet Köprüsü

SEVDA BAĞINDA

*“Canım feda verdim yar sevdasına
Yar okun bağrıma vurmasın gerek
Umutta yaşarım yar havasına
Dağlar bana engel durmasın gerek*

*Mecnun gibi gezdim Leyla dağında
Bülbül gibi öttüm aşk dağında
Bir gülüm açmışım sevda bağında
Koklasın yar beni dermesin gerek*

*Aşığım ben aşk uğruna yanarım
Ördek gibi gölden göle konarım
Ayrılığa dözmem yara dönerim
Gözyaşın nedendir sormasın gerek*

*Böyle bir sevda var benim peşimde
Yakamı salmıyor her bir işimde
Yardan başkasını görmem düşümde
Yar da başkasın görmesin gerek*

*Havdioğlu yoksun kaldı yurduna
Hiçbir derman yoktur sevda derdine
Gönül düştü bir güzelin ardına
Yollarına diken sermesin gerek.” (Havdioğlu, 2005, s.17)*

On birlik hece ölçüsü ile kaleme alınan bu lirik şiirde şair yârinden ayrı kaldığını ve üstelik karşılıksız bir sevdanın içine düştüğünü anlatmaktadır. Şiirin teması ayrılık acısıdır.

Birinci dördlükte, şair yârine duyduğu sevgi için canından bile vazgeçebileceğini ve yârî ile aşkına dair olan umudu ile hayata tutunduğunu dile getirmektedir. Yarini bu kadar çok seven şair, sevdiğinden karşılık beklemekte ve aşkı ile dağları bile aşacağını dile getirmektedir.

İkinci dördlükte şair kendini Mecnun'a sevdiğini ise Leyla'ya benzetmektedir. Ayrıca bülbülün güle olan aşkına atıfta bulunarak bu benzetmeden de kendini bülbül yârini ise gül olarak betimlemekte ancak son dizede de kendini güle benzetmektedir. Burada şairin koklasın yar beni dermesin gerek ifadesi ile, sevdiğinin şairin aşkına karşılık vermese de aşkının farkına varmasını dilediğini anlamak mümkündür.

Üçüncü dördlükte aşkını dile getiren şair bu aşk uğruna yandığını ve nereye giderse gitsin sonunda yollarının yârine çıkacağını ifade etmektedir. Şair aşkından dolayı elem duymakta ve ağlamaktadır ancak yârinin göz yaşının nedenini sormadan onun aşkını ve sevgisini anlamasını ona derman olmasını dilemektedir.

Dördünü dördlüğe bakıldığında şairin hayatının her aşamasında ve her anında bu aşkı hissettiğini, aklının ve fikrinin daima sevdiğinde olduğunu anlamak mümkündür. Rüyalarında dahi sevdiğini gören şair bu dördlükte yârinin de yalnızca onu görmesini dilemekte ve yârini kıskanıp sakındığını ifade etmektedir.

Beşinci dördlükte aşkından yollara düşen şairin nihayetinde yârinden uzak kaldığı ve karşılık bulamadığı aşkını dermansız bir derde benzettiği görülmektedir. Ayrıca bu dördlükte şair, yârinin ona karşılık verip mutlu etmese bile daha da acı çektirmemesini dilemektedir.

Birinci dördlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a b a b

“Canım feda verdim yar sevdasına

Yar okun bağrıma vurmasın gerek

Umutta yaşarım yar havasına

Dağlar bana engel durmasın gerek” (Havdioğlu, 2005, s.17)

Birinci ve üçüncü dizelerde -sına ekleri görev ve ses bakımından özdeş olarak redif teşkil etmekte, -a sesi ise yarım kafiye olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci ve dördüncü dizelere bakıldığında ise -masın gerek sesleri redif iken -ur sesleri de tam kafiyedir.

İkinci dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

*“Mecnun gibi gezdim Leyla dağında
Bülbül gibi öttüm aşk dağında
Bir gülüm açmışım sevda bağında
Koklasın yar beni dermesin gerek”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Her ne kadar ilk üç dizenin ilk ikisinde dağında kelimeleri redif olarak görünse de farklı bir bakış ile üçüncü dizeyi ve rediflerden önce kafiye olmamasını dikkate alarak, -ında eklerini redif -ağ seslerini ise tam kafiye olarak değerlendirmek mümkündür.

Üçüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir:

*“Aşığım ben aşk uğruna yanarım
Ördek gibi gölden göle konarım
Ayrılığa dözmem yara dönerim
Gözyaşın nedendir sormasın gerek”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Bu dörtlükte -arım eklerinin redif teşkil ettiği ve -n ünsüzünün ise yarım kafiye teşkil ettiği görülmektedir.

Dördüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

*“Böyle bir sevda var benim peşimde
Yakamı salmıyor her bir işimde
Yardan başkasını görmem düşümde
Yar da başkasın görmesin gerek”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Bu dörtlükte -imde ekleri redif olarak karşımıza çıkarken -ş ünsüzünün yarım kafiye olduğu görülmektedir.

Beşinci ve son dörtlüğün kafiye düzeni ise şu şekildedir: a aa b

*“Havdioğlu yoksun kaldı yurduna
Hiçbir derman yoktur sevda derdine
Gönül düştü bir güzelin ardına
Yollarına diken sermesin gerek.” (Havdioğlu, 2005, s.17)*

Burada -ina eklerinin redif olduğu, -rd ünsüzlerinin ise kafiye olduğu görölmektedir.

YETER GÖNÜL

*“Yeter gönül kâmilliğimgidertme
Her güzeli sana yar etme gönül
Boş hayâlde günde bir yar yaratma
Arsızlığı sana kâr etme gönül.*

*Saldın beni türlü türlü efkâra
Yüreğim doldurdun dert ile yara
El uzatma dalda değmemiş nara
Her yemişi sana bar etme gönül*

*Umut tutma her dem yalan sözlere
Yar ardınca düşme sahra düzlere
Böyle hayat gelmeyiptir bizlere
Yeter bunca hulkum dar etme gönül*

*şaştum kaldım gönül senin elinden
Ancak arif olan bilir dilinden
Yeter kes ayağın Mecnun elinden
Gidip orada leylay var etme gönün*

*Yeter gönül bendeki bana yeter
Ben vurgunum hele sen benden beter
Ayrı gögermez ot kökü üstte biter
Yüreğimde ateş nar etme gönül.*

*Havdioğlugönüle güç yerişmez
Her geldi kervana gidip karışmaz
Neden gönün öz kendiyle barşmaz
Gel barışalım benden ar etme gönül” (Havdioğlu, 2005, s.17)*

On birlik hece ölçüsü ile kaleme alınan bu lirik şiirde şair yüreğini kişiselleştirerek ona seslenmekte ve hissettiklerinin doğru olmadığını ve şairin olgun ruh hali ile örtüşmediğini ifade etmektedir. Şiirin teması aşktır.

Birinci dörtlükte şair, gönlüne söz geçirememekte ancak hislerine de direnmektedir. Zira şair sahip olduğu ruhsal olgunluğun farkında olmakla birlikte, gördüğü her güzele dair hayaller kurarak karşısına çıkan herkesten hoşlanmasının yerinde bir davranış olmadığını ifade etmektedir.

İkinci dörtlükte şair hislerinden dolayı sürekli olarak üzüntü duyduğunu ifade etmekle birlikte gönlünü kişiselleştirerek ve aşka düştüğü kişileri de birer meyveye benzeterek yüreğinin her meyveye karşı iştah duymaması gerektiğini bildirmektedir. Burada şair yine gönlünün her güzele meyletmemesi gerektiğini ifade etmektedir.

Üçüncü dörtlükte yine yüreğine nasihat eden şair, her söze aldanıp heveslenmemek gerektiğini ve duyduğu sözlere kanarak yollara düşmemesi gerektiğini ifade etmektedir.

Dördüncü dörtlükte şair hisleri karşısında aklının hükmünün ortadan kalktığını ve şaşkına döndüğünü bildirmekle birlikte aşkın arif kimselere yaraştığını ve onlar tarafından anlaşılabilceğini dile getirmektedir. Ayrıca Mecnun benzetmesi ile yüreğine seslenmekte ve her gördüğü güzeli Leyla yerine koymamasını dile getirmektedir.

Beşinci dörtlüğe bakıldığında şairin zaten sevdiği birinin olduğunu ve ona bu aşkın yettiğini daha fazla aşka gerek olmadığını dile getirdiğini daha fazla aşk acısı çekmek istemediğini görmek mümkündür.

Altıncı ve son dörtlükte şair gönlüne söz geçirmenin zor olduğunu ancak gönlün hisleriyle de hareket edilmeyeceğini dile getirmekle birlikte düşüncelerinin ve hislerinin arasında bir uyum sağlama bir orta yol bulma arzusunu açığa vurmaktadır.

Birinci drtlgn kafiye düzeni Şu Şekildedir: a b a b

*“Yeter gönül kmilliğimgidertme
Her güzeli sana yar etme gönül
Boş haylle günde bir yar yaratma
Arsızlığı sana kr etme gönül.”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Birinci ve üçüncü dizelerde -tma sesleri ile zengin kafiyenin olduğu, ikinci ve dördüncü dizelerde “etme gönül” ifadelerinin redif teşkil ettiği ve “-ar” sesinin de tam kafiye olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

İkinci drtlgn kafiye düzeni Şu Şekildedir: a aa b

*“Saldın beni türlü türlü efkâra
Yüreğim doldurdun dert ile yara
El uzatma dalda değmemiş nara
Her yemiŐi sana bar etme gönül”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Bu drtlgn ilk üç dizesinde -a ekinin ses ve işlev bakımından aynı olduğu ve redif teşkil ettiği görülmekle birlikte “-ar” sesi tam kafiye olarak karşımıza çıkmaktadır.

nc drtlgn kafiye düzeni Şu Şekildedir: a aa b

*“Umut tutma her dem yalan sözlere
Yar ardınca düşme sahra dzlere
Böyle hayat gelmeyiptir bizlere
Yeter bunca hulkum dar etme gönül”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Bu dörtlükte ilk üç dizede -lere” ekleri redif olmakla birlikte, -z ünsüzünün yarım kafiye teşkil ettiği sylenabilir.

Dördüncü drtlgn kafiye düzeni Şu Şekildedir: a aa b

*“ŐaŐtım kaldım gönül senin elinden
Ancak arif olan bilir dilinden
Yeter kes ayağın Mecnun elinden
Gidip orada leylay var etme gönül”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Burada, birinci ve üçüncü dizelerde elinden sözcüğünün cinas teşkil ettiğini görmek mümkündür. Zira birinci dizede senin elinden ifadesindeki elinden sözcüğü

yüzünden, nedeniyle, dolayısıyla anlamındayken üçüncü dizedeki elinden ifadesi ilinden, yerinden, şehrinden anlamındadır. Ancak ikinci dizedeki dilinden sözcüğündeki kafiye uyumu da dikkate alındığında tunç uyak durumu söz konusu olabilmektedir.

Beşinci dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

*“Yeter gönül bendeki bana yeter
Ben vurgunum hele sen benden beter
Ayrı gögermez ot kökü üstte biter
Yüreğimde ateş nar etme gönül.”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Burada ilk üç dize birlikte el alındığında -ter sesinin zengin kafiye olduğu ancak ilk iki dizeye bakıldığında ise bir tunç kafiye halinin söz konusu olduğu görülmektedir.

Şiirin altıncı ve son dörtlüğünün kafiye düzeni ise şu şekildedir:

*“Havdioğlugönüle güç yerişmez
Her geldi kervana gidip karışmaz
Neden gönlün öz kendiyle barışmaz
Gel barışalım benden ar etme gönül”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Bu dörtlükte ilk üç dize bir bütün halinde ele alındığında -mez ekinin görev ve ses açısından özdeş olduğu ve redif teşkil ettiği, -ış sesinin ise tam kafiye olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

İĞİTTEN SORULAR

*“İğit sevda alemine geçerse
Önce ona bir imtihan kurulur
Atın bitip meydanlara inerse
Meydanda inenden mertlik sorulur*

*İğidin başına yeller dolunca
Aşk şarabın içip sarhoş olunca
Yarın bulup bir muhabbet kılınca
Karşısında yüzbin tuzak kurulur*

*Aşka düşen sevda derdin götüren
Muradın almaya yarın itiren
İhtiyar olan gençliğini bitiren
Öksüz çocuk gibi boynu burulur*

*Sevda için her dem yüreğini ezen
Hayâlinden türlü efkârlar süzen
Yaz günleri serap ardınca gezen
Serap bitmez kendi yolda yorulur*

*Havdioğlu düşme gönül ardına
Kimse dayanamaz sevda derdine
Senin gibi hizmet etse yurduna
Yurdu çok hoş yaşar kendi varolur” (Havdioğlu, 2005, s.17)*

“Yiğide sorarlar” olarak günümüz Türkiye Türkçesi’ne aktarılabilir olan bu lirik şiirde şair sevdaya düşen yiğit kişinin aşk ile imtihanına yer vermektedir. Şiirin teması aşktır. Şiir on birlik hece ölçüsü ile kaleme alınmıştır.

Birinci dördlükte şair, yiğit kişinin aşık olması halinde bu sürecin onun için bir sınav olacağını ifade etmekte ve aşk ile savaş meydanını kıyasa tabi tutmakta ve bu ikisini birbirine benzetmektedir.

İkinci dördlükte yiğidin aşka düşmesinin savaşta tuzağa düşmesi ile aynı olacağını ifade eden şair aşkın hilelerine ve yiğidi nasıl şaşırtacağına değinmektedir.

Üçüncü dördlüğe bakıldığında yiğidin aşka düştükçe aşkın elinde kaybolacağını ve zamanın hayli hızlı geçeceğini nihayetinde kişinin üzüleceğini ifade eden şair kişinin gençliğini aşk yolunda harcadığını ve yaşlanınca öksüz bir çocuk gibi üzgün olacağını bildirmektedir.

Dördüncü dördlükte aşkın boş hayallere sebebiyet vereceği ve bu hayallerin sonunun gelmeyeceği ifade edilmektedir. Ayrıca bu dördlükte aşkın vereceği elemenden de bahsedilmektedir.

Beşinci ve son dörtlükte şair, aşkın yükünün ve derdinin ağır olduğunu, aşkın peşinden gitmemek gerektiğini ifade etmekte ve bunun yerine kişinin emeğini ve zamanını vatani ve yurdu için sarf etmesi gerektiğini dile getirmektedir.

Birinci dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a b a b

*“İğit sevda alemine geçerse
Önce ona bir imtihan kurulur
Atın bitip meydanlara inerse
Meydanda inenden mertlik sorulur”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Birinci ve üçüncü dizelere bakıldığında “-erse” eklerinin redif oluşturduğu, ikinci ve dördüncü dizelerde ise “-r” ünsüzünün yarım kafiye oluşturduğu ve “-ulur” eklerinin de redif teşkil ettiği görülmektedir.

İkinci dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

*“İğidin başına yeller dolunca
Aşk şarabın içip sarhoş olunca
Yarın bulup bir muhabbet kılınca
Karşısında yüzbin tuzak kurulur”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

İlk üç dizeye bakıldığında, “-l” ünsüzünün yarım kafiye oluşturduğu “-nca” eklerinin ise redif teşkil ettiği görülmektedir.

Üçüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

*“Aşka düşen sevda derdin götüren
Muradın almaya yarın itiren
İhtiyar olan gençliğini bitiren
Öksüz çocuk gibi boynu burulur”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Bu dörtlükte “-t” sesinin yarım kafiye teşkil ettiği, “-iren” eklerinin ise redif oluşturduğu görülmektedir.

Dördüncü dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

*“Sevda için her dem yüreğini ezen
Hayâlinden türlü efkârlar süzen
Yaz günleri serap ardınca gezen*

Serap bitmez kendi yolda yorulur” (Havdioğlu, 2005, s.17)

Bu dörtlükte ise “-z” ünsüzünün yarım kafiye oluşturduğu, “-en” ekinin ise redif olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

şiirin beşinci ve son drtlgnn kafiye düzeni ise şu şekildedir: a aa b

“Havdioğlu düşme gönül ardına

Kimse dayanamaz sevda derdine

Senin gibi hizmet etse yurduna

Yurdu çok hoş yaşar kendi varolur” (Havdioğlu, 2005, s.17)

Son dörtlükte“-rd” seslerinin tam uyak olduğu, “-ine” eklerinin ise redif oluşturduğu görülmektedir.

5.5. şair Vaad Hudioğlu

şair Vaad Hudi 1990 yılında Hasan Ağa köyünde doğdu ve orta öğrenimini Telafer'de tamamlamıştır. Türkmen kökenli Kerkeriye aşiretinden, tanınmış şair Mikdat Hudi'nin oğludur ve bu nedenle doğumundan önce hazır bulunan şiirsel bir atmosferde dünyaya gözlerini açmıştır. Hevesli genç şairlerden biridir ve aileden edindiği deneyimleri, gençlerin istekleri ve yaratıcılığı ile harmanlayabilmiştir. Bu alanda erken yaşta yolunu bulmayı başarmıştır; uluslararası festivallere aktif bir şekilde iştiraki ve sahnede güzel performansıyla babasının yolunda yürüterek devam ettiği söylenebilir. Evli ve iki ocuk babasıdır. IşİD terör rgtnn Telafer'e saldırıları nedeniyle ailesiyle birlikte Adana'ya göç etmiştir. Daha sonra Ankara'ya taşınmıştır ve şiirsel kariyerine orada devam etmektedir. Her zaman en iyisini istemiş, şiir meclislerine katılarak bu konudaki yeteneğinin üzerindeki tozları temizlemiş, sonrasında ise birçok ödül kazanmıştır (Duman, 2018, s.6).

5.5.1. Edebi Hayatı

Aile ortamının şiirsel yeteneğini geliştirmede büyük etkisi olmuştur. Böylece erken yaşta şiir okumaya başlamıştır ve bu alanda bir tutkuya sahiptir. 2005 yılında şair ilk şiirini Musul Festivali'nde sunmuştur. Sahnede şık ve güzel görünümüyle beraber şiirlerini alıcıya güzel bir şekilde iletme yeteneğine sahiptir. 2014 yılında Irak'taki terör olayları nedeniyle ailesiyle birlikte Ankara'ya taşınmıştır. İlk başta şiirlerinin çoğu

Telafer ve Türkmen Kanalında yayınlanmıştır. 2019'da Musul Şairler Birliği'nin müdürü olmuştur ve şiir yazmaya devam etmektedir. Şair kendini gerek Türk şairleri gerekse de Azerbaycan da dâhil olmak üzere diğer ülkelerden gelen şairler arasında kanıtlayabilmiştir. Hayatının bir yaşam alanı olan şiir okuma ve yazma konusunda büyük bir tutku sahibidir (Yılmaz, 2017, s.6).

5.5.2. Şiir Üslubu

Şiirleri pürüzsüz, güzel, sevimli ve sakin özellikleriyle ön plana çıkmaktadır.

“Yıllar oldu sevgilim ataşında yanıyam

Ben seni seviyorum demeye utanıyam

Gündüzlerim sevdiğim hayâlinda geçiyor

Gece rüyamda görsem uykumdan uyanıyam” (Havdioğlu, 2005, s.43)

Vatan Hakkında:

“Telaferim sensiz yüzümüz gülmez

Senden başka kimse derdimiz bilmez

Akar gözyaşımız yâd eller silmez

Garibiz bizleri bir soran yoktur

Ayrılık hasreti yürekte çoktur” (Havdioğlu, 2005, s.44)

Milliyetçilik Hakkında:

“Türkmen'im yaşa Türkmen

Yolsun yoldaşa Türkmen

Sen mertsin mert kalırsın

Yaşa çok yaşa Türkmen” (Havdioğlu, 2005, s.72)

Dinleyiciye kolay erişim sağlamak için dinleyicinin kullandığı kelimeleri anlaması amacıyla basit şiir dilini kullanması; şairin resmi dil ile konuşma dilini birlikte karıştırması ve şiirlerini yazmak için Türkmen ve Türk dilini kullanması şiirinin başlıca özellikleri arasındadır.

Şairlerin Görüşleri:

Rıza Çolak: Şair Vaad Hudi genç şairlerden biridir ve aşk hakkında yazdığı şiirleri, üslup yönünden diğer şairlerinkinden farklıdır.

Şair Muhammed Saitoğlu: Öğrencilerinden biridir ve şiire ve iyi şairlere yaklaşımı yönünden kendisinin halefi olarak görür.

5.5.3. Eserleri

Sevda Şehrinde Duman (Havdioğlu, 2018)

SEVDA BAĞI

*“Besledim büyüttüm sevda bağında
Ne yazık güllerin seçemez oldum
Vurdular sürdüler beni yurdumdan
Zalim kaderimden kaçamaz oldum
Nazlı yar bağını yad eller aldı
Dalları kurudu gülü sarardı
Ben burada can yârin yanında kaldı*

Her ne yaptım yardan geçemmez oldum.” (Havdioğlu, 2005, s.17)

Onbirlik hece ölçüsü ile yazılan bu şiirde şair yârinden ayrı kaldığını anlatmakta ve yârine duyduğu özlemi dile getirmektedir. Şiirin teması özlemdir.

Şair şiirin ilk dördlüğünde, yârine ve aşkına yönelik verdiği emeğin neticesinde umduğunu elde edemediğini ve memleketinden uzaklara göçmek zorunda kaldığını ifade etmekte ve kaderinden yakınmaktadır.

İkinci dördlükte ise sılasında kalan sevdiğinin başkasına yar olduğunu ifade eden şair gül bahçesine benzettiği aşkının güzelliğinin yok olduğunu ve kendi uzaklarda kalsa da yüreğinin sevdiği ile birlikte olduğunu ve ne yaparsa yapsın yârini unutamadığını dile getirmektedir.

Şiir konusu ve teması itibariyle lirik şiire güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Birinci dördlüğün kafiye düzeni şu şekildedir:

*“Besledim büyüttüm sevda bağında
Ne yazık güllerin seçemez oldum
Vurdular sürdüler beni yurdumdan
Zalim kaderimden kaçamaz oldum”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

“-aç” sesleri tam kafiye teşkil etmekte ve “-emez oldum” ifadesi ise redif olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci dördlüğün kafiye düzeni şu şekildedir:

*“Nazlı yar bağını yad eller aldı
Dalları kurudu gülü sarardı
Ben burada can yârin yanında kaldı
Her ne yaptım yardan geçemmez oldum.”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Bu dördlükte -dı eki ses ve görev itibariyle özdeş olduğu için redif teşkil etmekte ve “al” sesi ise tam kafiye olarak karşımıza çıkmaktadır.

AĞLAMA ANA

*“Ölürsem ağlama ana başımda
Akıtma göz yaşınbenimçin ana
Toprağa koyulsam ben genç yaşımda
Akıtma gözyaşın benimçin ana*

*Yeter ana beni çıkar belinden
Yeter ana saçın çözme telinden
Boğdun beni göz yaşların selinden*

Akıtma gözyaşın benimçin ana” (Havdioğlu, 2005, s.17)

Onbirlik hece ölçüsü ile kaleme alınan bu lirik şiirde şair içinde bulunduğu zorlu hayat koşullarından dolayı genç yaşta öleceğini düşünmekte ve çok sevdiği annesinin onun için gözyaşı dökmemesini dilemektedir. Şiirin temasının esasında anne sevgisi olduğu görülmektedir.

Şiirin genelidne şair annesine seslenmektedir.

İlk dördlükte şair hayatını kaybetmesi ve genç yaşta ölmesi halinde annesinin onun arkasından ağlamamasını dilemektedir.

İkinci dördlükteki anlam da birinci dördlükteki anlama benzer şekilde olmakla birlikte şair bu dördlükte şair annesinin kendini yüreğinden çıkarmasını ve gözyaşlarını silmesini istemektedir.

Birinci dördlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a b a b

*“Ölürsem ağlama ana başımda
Akıtma gözyaşın benimçin ana
Toprağa koyulsam ben genç yaşımda
Akıtma gözyaşın benimçin ana”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Birinci ve üçüncü dizelerde “-ımda” sesinin iyelik etki ve bulunma eki olarak ses ve görev bakımından aynı olduğu ve redif teşkil ettiği görülmekle birlikte “-aş” sesi ise tam kafiye olarak karşımıza çıkmaktadır.

İkinci ve dördüncü dizelerin ise tamamen aynı olduğu görülmektedir.

İkinci dörtlüğün kafiye düzeni şu şekildedir: a aa b

*“Yeter ana beni çıkar belinden
Yeter ana saçın çözme telinden
Boğdun beni göz yaşların selinden
Akıtma gözyaşın benimçin ana”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

Bu dörtlüğe bakıldığında “-inden” sesinin redif olduğu ve “-el” sesinin ise tam kafiye olduğu görülmektedir.

KARA GÖZLÜM

*“Kara gözlüm ne bakarsın yüzüme
Yandırdın ciğerim küle çevirdin
Viran ettin gönlüm bağın bostanın
Kuruttun güllerin çöle çevirdin*

*Vefasız aşkına gönül bağladım
Dalga oldum sular gibi çağladım
Şad olmadım hep elinden ağladım
Akıttın gözyaşım sele çevirdin.”* (Havdioğlu, 2005, s.17)

On birlik hece ölçüsü ile yazılan bu lirik şiirde şair, aşkına karşılık bulamadığı bir sevdanın içine düştüğünü ve sevdiğinin kendine karşılık vermemesinden dolayı derin bir acı çektiğini anlatmaktadır. Şiirin temasının aşk acısı olduğu söylenebilir.

Birinci dörtlükte Şair, aşkına karşılık vermeyen sevdiğinin bakıŐlarıyla onu çok etkilediğini ancak aşkına karşılık vermediği için derin bir acı çektiğini ifade etmektedir. Bu dörtlükte gönül bağı ve bostanı ile aşkını ve aşkından dolayı hissettiklerini kasteden Şair gllerin kuruması ile hislerinin karşılık bulamadığını ve aşkını yüreğinde yeŐertemediĐini dile getirmekte ve karşılık bulamayan yüreğini bir le benzetmektedir.

İkinci dörtlükte ise Şairin sevdiğine karşı duyduğu aŐktan dolayı çok heyecanlandığı ve karşılık bulamadıka bu aşka bağlandığını ancak hiç mutlu olmadığını ve acı çektiğini, hayli göz yaŐı döktüğünü ifade etmektedir.

Birinci dörtlüğün kafiye düzeni Şu Şekildedir: a b a b

“Kara gözlüm ne bakarsın yüzüme

Yandırdın ciğerim kle çevirdin

Viran ettin gönlüm bağın bostanın

Kuruttun gllerin le çevirdin” (Havdioğlu, 2005, s.17)

-e çevirdin kalıbı redif teşkil ederken, -l ünsüzünün yarım kafiye olarak kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca birinci ve üçüncü dizelerde devrik cümle kullanan Şairin burada ses uyumu açısından aslında tam uyak kullanmak istediği de değerlendirilebilir.

SONUÇ

Telafer, Irak'a bağlı bir bölgedir. Bu bölge, geçirdiği asırlar boyunca etkilişim halinde kalmış bir bölgedir. Bir topluma ait olan insan, daima toplumu için çaba sarf etme gayesi güder. Bu gaye, açık ve edebî bir üslupla toplumun aydınlarında görülebilir. Sahip olduğu medeniyeti ve bırakırđı mirası sebebiyle Irak, birbirinden değerli aydınlar yetiştirmiştir. Birden fazla etnik kökenden sanatçının yer aldığı bu bölge, farklılıkların getirdiği zenginlik açısından da önemlidir.

Bu çalışma, Türkmen şairlerin şiirlerine koydukları temalar ve bu temaların hangi ortamda ortaya çıktığına dair bulguları elde edebilme imkânına kavuşmayı amaçlayıp neticelenmiştir. Telaferli Türkmen şairler, vatan, doğa, aşk, memleket sevdası ve sosyal adaletsizlik gibi konuları, halka erişebilme ve haklı bilgilendirebilme amacıyla şiirlerine işlemişlerdir. İslam coğrafyası, her dönem bir baskı yahut işgale maruz kalmış bir coğrafyadır. Bu baskı ve maduriyeti, insanlara ulaştıracak ve bu baskı karşısında onları ayağa kaldıracak olan aydın kesimdir. Sanatkarane bir üsluptan vazgeçmeyen şairler, bu görevi en iyi üstlenecek kesim olarak toplumda her zaman yer almışlardır.

KAYNAKÇA

- Abbas, İ. (1974). *Al-Khawareî Şiiri*, Dar Al-Nasher-Dar Kültür Yayınevi, Baskı 1
Lübnan.
- Al-Dabbagh, T. (1985). *Irak Bariyeri*. Doğa Yayınları, Bağdat.
- Al-Hali, H. (2009). *Yirminci Devrime Önderlik Etmek*, İrfan Yayınevi, Baskı 1, Bağdat.
- Al-Hassan, E. (2009). *Abbasiler Devleti*, Medeniyet Binasının Entegrasyonu Yayınevi,
Birinci Baskı, Bağdat
- Al-Husseini, A. (1958). *Irak, Geçmiş ve Bugün*. El-İrfan Yayınları, Birinci Baskı,
Lübnan.
- Al-Makdisi, A. (1989). *Abbasiler Döneminde Arap Şiiri Emirleri*, Dar-Al Alam
Yayınevi, Baskı 1, Lübnan.
- Al-Talafari, J. (2012). *Tal Afar Tarihinin Özeti*, Der-Diyar Yayınevi, Birinci Basım,
Bağdat.
- Baquer, T. (1970). *Irak'ın Coğrafyası Üzerine Notlar*, Kalem Yayınevi, Baskı 1, Bağdat.
- Baquer, T. (1973). *Eski Afişler Tarihine Giriş*, Alwarrak Yayınları, Baskı 1, Beyrut.
- Baquer, T. (1976) *Eski Irak Edebiyatına Giriş*, Alwarrak Yayınları, Baskı 1, Beyrut.
- Baquer, T. (2009). *Antiklogoların Tarihine Giriş*, Alwarrak Yayınları, Baskı 1, Beyrut.
- Dakuki, İ. (1970). *Irak Türkmenleri Dilleri Tarihleri ve Edebiyatları*, Güven Matbaası,
Baskı 1, Ankara.
- Deeb, K. (2013). *Irak'ın Tarih Özeti*, Dar-Alfarabi Yayınları, Baskı 1, Beyrut.
- El-Rasheed, A. (2017). *Telafer Tarihinin Özeti*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Alpar
Matbaa, Baskı 1, İstanbul.
- El-Seyyid, A. (1967). *Telaferin Tarihi Geçmiş ve Şimdi*, Der-Cumhurî Yayınevi, Baskı
1, Musul.
- El-Yaqoubi, M. (1957). *Al Yaqoubi Diwan*, El Maarif Yayınları, Baskı 1, Irak.

- Habib El-Ubaidi, M. (1966). *Habib'i Anma Mahkemesi*, Der-Cumhurî Yayınevi, Baskı 1, Musul.
- Havdioğlu, M. (2005). *Muhabbet Köprüsü*, Yaylacık Matbaacılık, Baskı 8, İstanbul.
- Khordaziba, A. (1973). *Tracts and Kingdoms*, Der-Beyan Yayınları, Baskı 1, Bağdat.
- Küzeci Ş. (2010). *Telafer Şairleri*. Türkmeneli Vakfı Kültür Merkezi Başkanlığı, Baskı 1, Ankara.
- Küzeci, Ş. (2019). *Açıl Dilim Açıl Felekoğlu Hayatı ve Şiirleri*, TÜRKSOY, Baskı 1, Ankara.
- Özdağ, Ü. (2008). *Telafer Bir Türkmen Kentinin ABD Ordusu ve Peşmergelere Karşı Direnişi*, Fark Yayınları, Baskı 1, Ankara.
- Polk, W. (2006). *Irak'ı Anlamak İçin*, Arap Araştırma ve Yayın Kurumu, Baskı 1, Beyrut.
- Saidoğlu, M. (2018). *Hayatta Çekmediğim Dert Kalmadı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Dicle Nehir Yayınevi, Baskı 1, Ankara.
- Saidoğlu, M. (2019). *Derinden Gelen Sesler*, Rota Kopyalama Merkezi, Baskı 1 Ankara.
- Sakz, H. (1979). *Eski Dicle Vadisi ve Fırat Uygarlığının Özeti*. Babil Kemiği Yayınları, Baskı 1, Irak.
- Suhailtakoş, M. (2015). *Irak'ın Modern ve Çağdaş Tarihi*, Dar Al Nafees Yayınları, Baskı 1, Beyrut.
- Süleyman Nawar, A. (1968). *Dawood Paşa Bağdat Valisi*. Dar Al Basri Yayınları, Baskı 1, Bağdat.
- Tiryaki, A.T. (2018). *Muhaceretteki Türkmen Şairleri Antolojisi*, Post Kiap Yayınevi, Baskı 1, İstanbul.
- Yalmaz, E. (2017). *Yaren Sofrası*. Kültür Ajans Yayınevi, 1. Baskı, Ankara.
- Yanar, A. (2019). *Çağdaş Hoyratçılar*. Berikan Yayınları, 1. Baskı, Ankara.

ÖZGEÇMİŞ

Doaa ALSHEBLY, 18/09/1991 tarihinde Bağdat'ta doğdu. Lise öğrenimini 2009 yılında Bağdat'taki Katar Lisesi'nde tamamladı. 2013 yılında Bağdat Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 2018 yılında Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı.